

SZOLGÁLAT

KERESZT ÉS FELTÁMADÁS

A tartalomból:

Szolgalat – a keresztény élet mibenléte

Kereszt és megváltás

Ha Krisztus nem támadt volna fel ...

Térjetek meg! (Papi elmélkedés)

P. Delp – Krisztus tanúja

Az elsőáldozás problémái



szolgálat

5.

1970 húsvétján

TARTALOM

R: Kereszt és feltámadás	3
--------------------------	---

TANULMÁNYOK

Mihályi Gilbert: A Szenvedő Szolga nyomában	5
Josef Ratzinger: Nagyheti elmélkedés	11
Weissmahr Béla: Kereszt és megváltás	13
Franz Zeilinger: Ha pedig Krisztus nem támadt fel . . .	22
Béky Gellért: Metanoeite	37
Sántha Máté: P. Delph — Krisztus tanúja	44
r. a.: Az elsőáldozás új rendje Németországban	56

EGYHÁZ SZAVA

VI. Pál pápa békeszózata	67
Orbán Miklós: Az új breviárium felépítése	70
VI. Pál levele Villot bíboros államtitkárhoz a papi cölibátusról	73
A papok továbbképzése	75

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

VI. Pál pápa levele Alfrink bíboroshoz és a holland püspökökhöz	78
Hanauer Á István püspök születésének centenáriuma	80
Papi jubileumok	83

KÖNYVSZEMLE

Gál Ferenc: Istenről beszélünk (Szabó Ferenc)	84
Radó-Félegyház: A magyarországi lelki irodalom története (R.)	85
Sík Sándor válogatott munkái (Szabó F.)	86
R. Voillaume: Emberek között (Rendesi M.)	87
Papköltők (Sz. F.)	89

HALOTTAINK

92	
Bognár Cecil OSB (Sümegeh L.)	93
Pákay Arnold (Keresztesy Parker)	95
Három premontrei halott (P. K.)	95
Matesz László	96

KERESZT ÉS FELTÁMADÁS

Jézus Krisztus, akit Poncius Pilátus alatt keresztrefeszítettek és aki harmadnapra föltámadt, most ott ül az Atya jobbján: állandóan közbenjár értünk és majd eljön dicsőségben, hogy megítéljen élőket és holtakat. Ez a keresztény hitvallás magja. Még az evangéliumok megírása előtt ezt hirdette Szent Pál a korintusiaknak: „Elsősorban azt hagyományok, amit magam is kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért, az írás szerint; eltemették és harmadnap föltámadt, ismét az Írás szerint . . .” (1 Kor 15, 3-4).

Keresztény létünk központja tehát ez a nagy tény, Krisztus tette: a megváltó keresztihalál és a feltámadás. Istentiszteletünk — főleg az Eucharisztia ünneplése — sem más, mint a húsvéti titok megjelenítése. Igaz, a kétezer évvel ezelőtt megtörtént esemény meg nem ismételtető a maga fizikai mivoltában; hiszen az idő visszafordíthatatlan és a megtestesült Ige is alávetette magát a történetiség törvényeinek. De mivel Jézus él, mivel a hívőknek itt és most közvetíteni akarja megváltása erejét (kegyelmét), az Egyházban ma is működő Lelke által, a szentségi jeleken keresztül: Húsvét itt és most is megtörténik, amikor hittel befogadjuk a megváltás gyümölcseit.

Mindez feltételezi azt, hogy részesedünk Krisztus halálában és feltámadásában. Krisztus nem azért halt meg értünk, hogy minket felmentsen a halál alól, hanem hogy képessé tegyen bennünket a „keresztény” halálra. „Mori morti, vitae vivere” — meghalni a halálnak (a bűnnek) és élni az életnek (Istennek), ahogy Agoston mondotta. Vagy Szent Pál kifejezése szerint: a régi embernek meg kell halnia, hogy az új ember — a Krisztus képére teremtett ember — megszülethessék. Másszóval a „keresztény” halál részesedés Krisztus megváltó halálában és közösség Istennel. Ez Húsvét értelme: meghalni Krisztussal, hogy vele együtt feltámadjunk. A keresztség és az Eucharisztia erre segít bennünket.

„Ne felejtsetd, hogy Jézus Krisztus, Dávid sarja feltámadt a halálból, ahogy evangéliumom hirdeti . . . Igaz kijelentés ez: ha meghalunk vele, majd élünk is vele; ha tűrünk vele, majd uralkodni is fogunk vele” (2 Tim 2, 8; 11-12).

Mostani húsvéti számunk tanulmányainak középpontjában a keresztség és a feltámadás titka áll. Most, hogy lapunk második évfolyamába lép, kissé jobban megvilágítjuk azt az eszményt, amelyet szolgálni akarunk. Egzisztenciánkat meghatározza az, hogy a Szenvedő Szolga nyomába szegődtünk és sorsközösséget vállaltunk vele: „Szolgálat — a keresztség lét mibenléte“ (Dr Mihályi Gilbert). Hogy ennek az „új“ (= újra központba állított) lelkiségnek teológiai alapjaira rávilágítsunk, következő tanulmányunkban arra a kérdésre adunk választ, hogy miért is a kereszthalál által váltott meg bennünket Krisztus (Weissmahr Béla). A húsvéti titok másik mozzanatát tárgyalja — Bultmann és Marxsen ellenvetéseire válaszolva — Franz Zeilinger alapos tanulmánya. Dr Zeilinger CSsR (1968 óta Prof. Schedl asszisztense a gráci egyetemen, biblikus teológia) főleg a Korintusi levél 15. fejezetét elemezve cáfolja meg azoknak az értelmezését, akik Krisztus feltámadását a mítosz körébe utalják, de ugyanakkor a vulgárteológia helytelen feltámadáshitét is helyreigazítja. Krisztus feltámadása ugyanis történelmi tény és ugyanakkor misztérium is. A bűnnek való halál és az új élet feltételeiről elmélkedik P. Béky „Metanoeite“ c. írása, amely eredetileg papi lelkigyakorlaton hangzott el. Végül Krisztus igazi tanúját, Alfred Delpet mutatja be Sániha Máté, a vértanú jezsuita kivégzésének 25. évfordulójára emlékezve. P. Delp példája figyelmeztet bennünket, hogy az Isten országa mindennél előbbre való és hogy Krisztus követése bizonyos helyzetekben nemcsak hősiességet kíván tőlünk, hanem esetleg életünk feláldozását is megköveteli.

R.

Az európai magyar papság

augusztus 17-21 között tartja zsinati teológiai kurzusát

AZ ISTEN MEGISMERÉSÉRŐL

Innsbruckban a Haus der Begegnung-ban.

Mihályi Gilbert

A SZENVEDŐ SZOLGA NYOMÁBAN

Nagy örömmel vettem kezembe a SZOLGÁLAT első számát, amely a II. vatikáni zsinat szellemében kívánja folytatni a régi Papi Lelkiség munkáját, a papok és világiak lelki tájékoztatását.

Felette szerencsés a címválasztás. És pedig azért, mert röviden, de valószínűleg kifejezi nemcsak a papi élet lényegét, de a keresztény lelkiség mibenlétét is. Nem csoda, hogy például a mexikói papság egyik, immár ötödik évében járó lelkipásztori folyóiratát is Servir-nek hívják.

Hogy SZOLGÁLAT-ban tömöríthető a keresztény lét mibenléte, manapság még nem él teljesen a hívők köztudatában, de a teológiai érdeklődés központjában van már hosszabb idő óta. A II. vatikáni zsinaton is nagy figyelemben részesült, de az egyre elmélyedő vizsgálódás is világosan mutatja, hogy a SZOLGÁLAT mennyire központi valósága a keresztény létnek. Ez nem is lehet másképp, hiszen a Krisztus-misztérium a Biblia nyelvén legjobban SZOLGÁLAT-ban fejezhető ki, s ezért az egész üdvösségtörténetnek is ez az alapvető foglalat.

Mielőtt azonban erre rátérnénk, szükségesnek tartjuk a SZOLGÁLAT mibenlétét röviden körvonalazni. John R. Sheets, a jezsuita Marquette-egyetem teológiai tanára, kutatva a SZOLGÁLAT értelmét, úgy találja, hogy az legáltalánosabban a másíknak rendelkezésére való állást jelent valami privát- vagy köz-szükséglet kielégítése érdekében. Így tehát az „alattvaló-feljebbvaló”, „úr-szolga” viszonyát foglalja magában. Akár „katonai szolgálat”-ról beszélünk, akár „állami szolgálat”-ról van szó, mindig a másik utasításainak és rendelkezéseinek teljesítését fejezi ki. A „szolgálatban vagyok” éppen arra mutat, hogy nem vagyok magamé, időmmel és képességeimmel nem rendelkezem saját belátásom szerint, mert azokkal munkaadómnak vagyok lekötözve. Tehát nem saját érdekem az első, hanem az ő személyes vagy a köz-szükségletének ellátása. Ez a SZOLGÁLAT vallásos értelmének is lényege: az Úr-Istennek való teljes elkötelezettség, teljes alávetettség, amint ezt az Úr a választott népnek meghagyta: „Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből . . .” Vagyis minden fenntartás nélkül, egészen és mindenestül.

Izrael Jahweh szolgája

Ez a szolgálat, amint mondtuk, az üdvösségtörténet átfogó valósága. A Krisztus-misztérium kezdete Izrael. Az Ószövetség egésze tanúsítja, hogy Izrael Jahweh szolgája. Erre kötelezte magát a Sinai Szövetségekötésben. Mint „papi nép” (Exod. 19, 5-6) hivatott nemcsak kultikus szolgálatra, de az Isten-tisztelet liturgiáján túl a Szövetség Népeinek egész élete és annak minden vonatkozása arra hivatott, hogy Jahweh megváltó jóságát tanúsítsa és közvetítse a többi népeknek. Bár ehhez a szolgálat-hivatáshoz sokszor hűtlenek lettek, amit a próféták ostromoztak; bár ez igen sokáig szűk nacionalizmusban rekedt meg, a babilóniai fogságtól kezdve ennek az egyetemes hivatásnak éltek. Igaz, hogy Isten és a nép szövetség-viszonya áthidalta a szolgáló kapcsolat ridegségét és enyhítette annak megalázó függőségét, amit az is mutat, hogy Jahweh-Izrael viszonya főleg a házasság, a férj-feleség bensőséges szeretet-kapcsolatában nyert kedvelt kifejezést, azonban megmaradt a függőség, a Hozzá való feltétlen hűség kötelezettsége, ami lényege a szolgálatnak.

Jézus — úr és szolgál

Izrael „csak árnyéka a jövendőnek. A valóság Krisztusban van” (Kol. 2, 17). Az előkép beteljesül Jézus Krisztusban. Ezért nem csoda, hogy az Újszövetségből Krisztust mint szolgát ismerjük meg. Viszont azért szolgál, mert egyúttal Úr is. Jézus Krisztus Úr és szolgál, ez a kinyilatkoztatásnak Reá vonatkozó két egymásbatartozó alapvető adata.

Az Újszövetség egészében semmi kétség, hogy a Krisztus-misztérium ebben foglalható össze: Jézus az Úr! Ebben összponosul az apostoli igehirdetés: „Isten Úrrá és Messiássá tette azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek” (Ap. Csel. 2, 36). Jézus halálának és feltámadásának húsvéti tettében, amely egész élete Atyja iránt való engedelmes, szolgáló szeretetének összegezése és kifejezése, emberségében is elérte a teljességet Atyja jobbján. Ezért Benne élünk és mozgunk (vö. Róm. 14, 8-9), Hozzá tartozunk, övéi vagyunk, vére árán megszerzett nép vagyunk (1 Pét. 1, 18-19), Ő életünk forrása (Jn 5, 26), legfelsőbb bíránk (2 Tim 4, 1), az egész teremtségre kiterjedő, azaz kozmikus az uralma (Kol 1, 14-17; Róm 8, 20-22). Vagyis Krisztus birtokolja az Úr-aság teljességét.

Ez a krisztusi Úr-aság azonban nem elnyom, nem megfélemlít, nem kifoszt, nem eltipor, nem elnémít, nem meghunyászkodtat, hanem felemel, segít, véd, pártfogol, boldoggá tesz, üdvözít. Vagyis Úr-asága teljességét szétosztja, benne részesíti övéit, hiszen Jézus „az első sok testvére között” (Zsid 2, 11-13). Más szavakkal, teljességéből mindnyájan merítünk (vö. Ef 4, 4-12).

Ebben áll Krisztus szolgálata. A Szentírás akár főpapnak nevezi, akár közvetítőnek hívja, akár üdvözítőnek írja le, mindig egy és ugyanazt mondja Krisztusról. Azt, amit a hitvallásban is megvallunk: lejött a mennyekből

üdvösségünkért. „Én vagyok, aki szolgálok” (Lk 22, 27), mondja Őnmagáról.

Élete minden mozzanata szolgálat. Elég, ha messiási működése két döntő pillanatára utalunk. Messiási élete kezdetén Keresztelő Szent János az őszövetségi hűsvétnek áldozati szolgálatra utaló „Ime, az Isten Bárányá”-val köszönti a megkeresztelkedésre megjelenő Krisztust, az égből pedig az Izaiásnál (42, 1) található Messiásra vonatkozó „szolga-ének”-nek „ez az én szerelmes fiam, akiben nekem kedvem telik” szavai jelzik az elinduló élet irányát.

Amikor pedig messiási szolgálata tetőpontjához érkezik, Isten élő Bárányaként ennek a szolgálat-hivatásnak teljességében találjuk: „Ez az én testem, amely értetek adatik” és „ez az én vérem, amely értetek ontatik”. Majd pedig a megváltó megtisztulást szimbolizáló, különben rabszolgának fenn tartott lábmosásban a legérthetőbben kinyilvánítja önmagát és meghatározza követőinek magatartását: „Ha én a mester megmostam lábaitokat, nektek is meg kell mosni egymás lábát. Példát adtam nektek, hogy amint én tettem, ti is hasonlóan cselekedjete” (Jn 13, 14-15).

Ha pedig mindezek hallatára valaki megkérdezné: hát nem a „lelkek üdvözítésére” jött Krisztus? A kinyilatkoztatás fentebb vázolt adatai alapján válaszunk csakis igen lehet. De a „lelkek üdvözítésé”-t nem szabad a katekizmus böjtös tanításában és ennél fogva szűkkörű értelemben magyaráznunk. Semmi kétség, Krisztus embereket jött üdvözíteni s nemcsak az ember egy részét, amit léleknek nevezünk. Mi hisszük a testnek feltámadását és az örök életet, vagyis az ember, a teljes ember üdvösségét és nemcsak a lélekét. Az üdvözítés következőleg magában foglalja az emberi lét egészét. Krisztus ezért betegeket gyógyított, éhezőket táplált stb. Mindezt tette, mint Üdvözítő, mert jól tudta, hogy az üdvözítésnek ki kell terjednie az emberi sors egészére és az embernek embertársaitól való elkülönülésének megszüntetésén kell kezdeni Istenétől való elidegenedésének orvoslását. Ezért az üdvözítés gyógyító és kibékítő munkájának fel kell ölelnie az ember társadalmi, gazdasági, kulturális és egyéb vonatkozásait is.

A mondottakból világos, hogy a szolgálat Krisztus életének nemcsak itt-ott megnyilvánuló mozzanata, hanem annak alapjellege. Szolgálat nemcsak az, amit végez, hanem ez Krisztus létének mibenléte. Ezért is vonatkoztatja magára eléggé kifejezetten (Lk 24, 26) Jahweh „szenvető szolgájának” izaiási (53, 1-12) leírását és ezért hangsúlyozza: „Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és váltságul adja oda életét sokakért” (Mt 20, 28; Mk 10, 45).

Egyház — az üdvösségszolgálat szentsége a világban

A teológiaiilag elmélyült Egyház-öntudatunkban, amelynek a II. vatikáni zsinat Egyházról szóló hittani határozata a hivatalos megfogalmazója, az Egyház nem valami klub, amely elzárkózik a világtól és kiválasztottsága, valamint az örök igazságok birtoklásának öntetszelgő tudatában díszleg, hanem a világ szolgálatára hivatott. Az Egyház tehát nem öncélú szervezet, hanem

mint Krisztus Misztikus Teste, az üdvösségszolgálat szentsége a világban. Az Egyház mint Isten Népe, mint „papi közösség”, ahogy Szent Péter (I. 2, 9) alkalmazza reá az Exodus szavait, hiedeti, ünnepli és közli azt az üdvözítő szeretetet, amely egyedül képes új embert formálni a régiből s így munkálkodni az „új ég és új föld” kialakításán. Az Egyház, mint új Izrael, az emberiségért létezik, s mint vándoregyház azon serénykedik, hogy az Igéret beteljesüljön és abban részünk legyen.

A II. vatikáni zsinatnak egészen különleges és egyedülálló teljesítménye éppen az, hogy erőteljesen kidomborítja az Egyháznak az emberiséget szolgáló hivatását. Anélkül, hogy ennek ismertetésébe belefognánk, elég arra rámutatni, hogy ez a szolgálat-hivatás egyre jobban jelentkezik az Egyház munka-stílusán. Míg például a pápák az 1870-et követő időszakban a pápai állam-birtokok elkobzása ellen való tiltakozásukként durcásan visszavonultak a világtól a „Vatikán foglya”-ként, addig a II. vatikáni zsinat pápái, XXIII. János és VI. Pál világutazókká lettek, mert érzik és tudják, hogy az Egyház csak az emberekkel és a népekkel való találkozással, érintkezéssel, dialógussal gyakorolhatja apostoli szolgálatát. Erre utalt VI. Pál, amikor visszaérkezve ugandai útjáról augusztus 4-én vatikáni lakosztálya ablakából a zarándoksergeknek bevallotta: „ez az út folytatása az új stílusú egyetemes szolgálatnak.”

Az Egyháznak ez az üdvösség-szolgálat sokoldalú és sokrétű. A szentmise és a szentségek liturgiájában az Atya dicséret-szolgálatát végzi a „mi Urunk Jézus Krisztus által” és egyben Krisztus halálának és feltámadásának „metanoia”-t művelő misztériumát teszi elérhetővé minden kor minden embere számára. Ezzel nemcsak az egyén boldogulását szolgálja, de a köz javát is, hiszen az „új ember”, az önmaga állandó javítására elkötelezett keresztény ember a közösség megreformálásának is eszközlője. Társadalmilag, mint a kibékülés és egymásratalálás szolgája, az Egyház szószólója és támogatója az emberek és népek jogainak, valamint követeléseinek, prófétái kritikusa a társadalmi, gazdasági és politikai igazságtalanságoknak és így előmozdítója az emberi szenvedés enyhítésének, valamint az egyetemes testvériség kialakításának, ami nemcsak a földi boldogság része, de Isten Városának is feltétele. „A béke a földön” és „A népek előhaladása” című legújabb pápai enciklikák, hogy csak ezekre utaljunk, a krisztusi örömhírt az igazságosság, béke, a népek együttműködése stb., konkrét tényeiben fejtik ki, nem pedig elvont, élettelen filozófiai-teológiai kategóriákba burkolják.

Minden, de minden, ami az Egyházban van és történik, ennek az üdvösségszolgálatnak jegyében megy végbe. Így az egyházi hatalomnak és tekintélynek is egyedül ez a tartalma és gyakorlatának meghatározója. Erre Krisztus Urunk kifejezetten is utalt, amikor tanítványai versengtek, hogy melyikük nagyobb: „Az uralkodók zsarnokoskodnak népükön, s akik hatalmat gyakorolnak rajtuk, jötevőiknek hivatják magukat. Köztetek ne így legyen, hanem a legnagyobb legyen olyan, mint a legkisebb, és az előjáró olyan, mint a szolga” (Lk 22, 24-26). Az apostolok megértették ezt és szigorúan követték. Nem

is aggatták magukat tele mindenféle világias címekkel, hanem „Jézus Krisztus szolgájá”-nak nevezték magukat (Róm. 1, 1; 2 Pét 1, 1; Jak 1, 1; Júd 1, 1; Jelenések Könyve 1, 1 stb.). A „Servus Servorum Dei” tehát bibliai ihletésű kifejezés, bár a történelem folyamán sokszor és sokban hasonult a hatalomnak ahhoz a földi gyakorlásához, amitől Krisztus óvta Egyházát.

Papság — az üdvözítés szolgálatában

A papságra vonatkozó egyházi tanítás legújabb összefoglalása a II. vatikáni zsinat döntvényeiben található meg. A zsinati tanítás erősen hangsúlyozza a papság szolgálati jellegét.

A püspökökről szóló zsinati dekrétum például 16. cikkelyében így határozza meg a püspök alapvető szerepét: „a püspök népe körében az, aki szolgál.” Ennek alapján helyesen emeli ki Cserháti József pécsi püspök, hogy „a krisztusi szolgálatnak representánsa, első megvalósítója az egyházban a püspök.” Majd folytatva megállapítja, hogy „a II. vatikáni zsinat után a püspök nem jön uralkodni, hanem szolgálni. A székfoglaló ma már nem jelenti a püspöki trónus birtokbavételét, hanem a katedra, a püspöki tanítószék elfoglalását” (A püspök és Isten népe, *Vigilia*, 1969, 217-218. old.). Mindez egyben jelzi, hogy a püspöki hivatás biblia-teológiai megértése szükség-szerűen hozza magával az egész püspöki életstílus alapos átreformálását.

Mínt hogy az áldozópapság a püspök birtokolta teljes papságban való részesedés, mi sem természetesebb, hogy a papi élet is a szolgálatban nyeri el értelmét. A papságról szóló zsinati dekrétum mindjárt 1. cikkelyében kimondja, hogy a pap „Krisztus szolgálatára” van szentelve. Ez annyit jelent, amint a 3. cikkely megmagyarázza, hogy a papok „az emberek szolgálatára élnek.” Vagyis nem maguknak élnek, nem önmaguk java a legelső szempont, hanem Isten üdvösségtervének megvalósítására szánták el magukat. Tényleg, a papi élet nem állás, nem karrier, nem foglalkozás a szó mindennapi értelmében, hanem hivatás. Akár a liturgiát ünneplik, akár a szegényeket szolgálják, akár társadalmi munkában vesznek részt, mindig a „Krisztus-Test”-et építgetik s így szolgálják embertársaik boldogságát, valamint Istennek Krisztusban megvalósuló üdvösség-tervét.

Keresztény lét — „szeretettel szolgáljatok egymásnak” (Gal 5, 13.)

A keresztény lét az „új ember” léte (Ef 4, 25), aki magára öltötte Krisztust (Gal 3, 27), aki ennél fogva Krisztussal él sorsközösségben (Zsid 3, 14), azaz Krisztus él benne (Gal 2, 20). Krisztus halálának és feltámadásának misztériumában való részesedés tehát nemcsak forrása a keresztény létnek, de növekedésének ereje is, hiszen a húsvéti átforgalódásnak egész életre vállalt elkötelezettségében bontakozik ki és formálódik a keresztény hívőben Krisztus (Gal 4, 19; Róm 8, 30).

A keresztény élet azonban nemcsak Krisztus létében, hanem Krisztus küldetésében is részesedés. Ezt a II. vatikáni zsinat előszeretettel kiemeli. Többek közt az Egyházzól szóló határozat 31. cikkelye kifejezetten tanítja,

hogy „a keresztény részesedik Krisztus papi, prófétai és királyi hivatásában.”

Ebből pedig az következik, hogy a keresztény élet sokkal több mint vasárnapi misehallgatás, sokkal több mint áhitat és jámborság-gyakorlatok végzése, sokkal több mint pietizmus; nem merülhet ki csupán parancsok rutinos teljesítésében, sem szertartások merőben külső elvégzésében. A keresztény élet Krisztus-követés, azaz szolgálat.

Krisztus Urunk akár a „föld sójá”-nak nevezi követőit, akár „a világ világosságának” hívja híveit, akár „kovász”-hoz hasonlítja őket, mindig erre a „papi, prófétai és királyi” szerepre, azaz szolgálatra utal. Akár azért küldi őket, hogy „tanúi legyenek”, akár arra buzdítja őket, hogy „szentek” legyenek, mindig erre a szolgálatra szólítja népét. Ugyanígy a II. vatikáni zsinat szolgálatban jelöli meg a keresztény élet alapjellegét. Akár a „világi hívők apostolságáról” szól, akár „a hívők egyetemes papságáról” beszél, akár „misszionáriusnak” nevezi a hívőt, a zsinat nem győzi eléggé hangsúlyozni, hogy a keresztény élet nem egyszálalú befelé forduló áhitatban, nem az üdvösség egyéni úton való keresésében áll, hanem az Egyház, a hívőközösség szolgálat-hivatásában való tevékeny részvételben.

Ha pedig valaki úgy gondolná, hogy a keresztény lelkiség mibenlétének SZOLGALAT-ban való összegezése a kereszténység kiüresítését jelentené, avagy annak merőben humanista jötevésre való lefokozását, amolyan szociális gondozó formájára, azt azzal nyugtathatjuk meg, hogy a Szentírás egésze bizonyíték arra, hogy nem járunk rossz úton. A keresztény lelkiségnek SZOLGALAT-ban való kifejezése ugyanis nem erőltetett valami, nem ötlet-szerű gondolat, nem egyszerű teológiai vélemény, avagy aggiornamentós divat, hanem magának a kinyilatkoztatásnak egyik alapvető adata.

A kinyilatkoztatás fényében nem érthető, hogy egyesek miért féltik annyira Istent az embertől, amikor az Ige „testté” lett (Jn 1, 14); nem érthető, hogy miért féltjük az eget annyira a földtől, amikor Krisztus Urunk „lejött a mennyekből a földre”, ahogy a Hiszekegyben valljuk, hogy megváltson minket; nem érthető, hogy miért akkora féltékenység a „lelki” és „anyagi, földi” között, amikor a világtörténelem legnagyobb eseménye mégsem az embernek a holdra való eljutása, ahogy Nixon elnök állította, hanem a megtestesülés; nem érthető, hogy miért akkora a féltékenység az üdvösség és a technológiai haladás között, amikor a Teremtő volt az, aki az embernek feladatául tűzte ki: „hajtsátok uralmatok alá a földet” (Gen 9, 7) s így a teremtés beteljesítését az üdvösség-munka szerves részévé tette; nem érthető, miért kellene ellentétet állítani fel Isten-szolgálat és felabarát-szolgálat között, amikor Krisztus Urunk azonosította magát embertársainkkal: „amit egynek tesztek közülük, nekem teszitek” (Mt 25, 40). Ugyanezt Szent János így fejezi ki: „aki azt állítja, hogy szereti Istent, de gyűlöli felebarátját, az hazug” (1 Jn 4, 20); miért kellene a „vallásos” és „világi” tevékenységet szigorúan szétválasztani, amikor a kálváriai megváltó Isten-tisztelet önmagában a halálra-félt kivégzési aktusa volt.

A keresztény létnek SZOLGÁLAT-ban való összegezése természetesen nem jelenti azt, hogy egyoldalúan beleszeretünk a világba avagy az emberbe. Amint az egyoldalú természetfelettség elkerülendő, ugyanúgy elkerülendő az egyoldalú evilágiság is. Az evangéliumi humanizmus kiegyensúlyozott, mert szerinte a természetes és természetfeletti egybetartozik, Isten országa és az ember városa egymást kiegészítő valóság.

Mindaz, amit fentebb elmondottunk, csak vázlatos ecsetelése mindannak, amit a SZOLGÁLAT-ról mondanunk kellene. De mégis elég arra, hogy megértesse, hogy a SZOLGÁLAT mennyire foglalata a keresztény létnek és mennyire központi valósága a papi egységnek és a papi lelkiségnek. Ezért nagy az örömünk, hogy a nagyvilágban a magyar hívek és papok egyaránt ilyen időszzerű és hathatós segéd társat kapnak a SZOLGÁLAT-ban.

Joseph Ratzinger

NAGYHETI ELMÉLKEDÉS

„Feltekintenek arra, akit keresztül szúrtak” — ezekkel a szavakkal zárja János evangélista Jézus szenvedésének elbeszélését és ezekkel a szavakkal kezdi a Krisztus-látomást az Újszövetségi Szentírás utolsó könyvében, melyet „Titkos Jelenések”-nek szoktunk nevezni. Ezen ószövetségi prófétai szavak kétszeri idézése között ott feszül az egész történelem a keresztre-feszítéstől az Úr újrájöveteléig; ezekben a szavakban egyaránt benne van annak megaláztatottsága, aki mint gonosztevő a bitófán halt meg és annak hatalma, aki jön, hogy megítélje a világot — aki a mi bíránk is. „Föltekintenek arra, akit keresztül szúrtak” — az egész János-evangélium nem más, mint ezeknek a szavaknak a beteljesülése, törekvés arra, hogy szemünket és szívünket hozzá emeljük. Az egyház egész liturgiája sem más, mint feltekintés arra, akit keresztül szúrtak, akinek eltakart arcát a pap az egyházi év csúcspontján, a nagypénteki intenzív szentelésen az egyház és az egész világ elé tárja: „Nézzétek, a keresztfája, amelyen a világ üdvössége függött!” „Föltekintenek arra, akit keresztül szúrtak”. — Urunk, add, hogy föltekintsünk rád ebben az órában, elrejtett ségednek ebben az órájában, amelyben a világ megaláztatott, a világ, mely ki akarja kerülni a keresztre bosszantó szerencsétlenségét, mely bújjik pillantásod elől, és nem tudja, hogy éppen ez által siet a te órád felé, mikor majd senki sem fog tudni elbújni tekinteted elől.

A Megfeszített oldalának átszúrásáról János különös ünnepélyességgel tudósít, mely elárulja, mekkora jelentőséget tulajdonít ennek az eseménynek. Tudósításába, amelyet majdnem esküszzerű tanúságtétellel zár, két ószövetségi idézet dolgoz bele, melyek egyben fényt derítenek ennek az eseménynek értelmére. „Csontot ne törjenek benne” — mondja János és ezzel a zsidók Passah-ritusának szavait idézi, a húsvéti báránnyal vonatkozó előírások egyikét. Így adja tudtunkra, hogy Jézus az igazi, hibátlan húsvéti bárány, akinek oldalát ugyanabban az órában döfték át, amikor a templomban a rítus szerint le-

vágták a húsvéti bárányokat. Benne teljesedett be minden kultusznak és rítusnak az értelme, sőt benne lett igazán látható, mit is jelent valójában a kultusz. Minden kereszténységelőtti kultusz végeredményben a helyettesítés gondolatán alapszik. Az ember tudja, hogy valójában oda kellene magát adnia, ha Isten hozzá méltó módon akarja tisztelni, de rögtön megéli, hogy képtelen erre az önátadásra és így létrehozza a pótlást: égő áldozatok hekatombája lobog az antik népek oltárain, hatalmas kultusz fejlődik ki — de ezek fölött a nyomasztó hiábavalóság árnya uralkodik, mert nincs semmi, amivel az ember helyettesíteni tudná önmagát: akármit ajánl is fel, kevés. A próféták kultusz-bírálatára mindig újra szemére vetette ezt a magabiztos ritualistáknak: Istennek, az egész világ Urának nincs szüksége a ti bakjaitokra és bikáitokra; a rítus pompázatos külsőségei csak takarják a menekülést a valóság: az Isten hívása elől, aki bennünket magunkat akar és akit egyedül a semmit vissza nem tartó szeretetben tudunk valóban imádni. Mialatt a templomban a húsvéti bárányok elvéreznek, kinn, a város előtt meghal egy ember, meghal Isten Fia, akit ugyanazok ölnek meg, akik a templomban azt hiszik, hogy megdicsőítk. Isten meghal mint ember, odaadja magát egészen az embereknek, akik nem akarják magukat neki adni és így a hiábavaló kultikus pótlás helyébe mindent kielégítő szeretetét teszi. A zsidókhöz írt levél a János-evangélium kis utalását továbbépítette és kifejti a kibékülés napjának zsidó liturgiáját, mint Jézus Krisztus valódi élet- és halálliturgiájának előképét. Ami a világ előtt mint teljesen profán esemény játszódott le: egy ember kivégzése, akit elítéltek mint politikai bűnöst — az valójában a világtörténelem egyetlen, valódi liturgiája volt — kozmikus liturgia, amely nem a liturgikus játék körülhatárolt területén — a templomban — játszódott le, hanem a világ nyilvánossága előtt, mikor Jézus a halál függönyén keresztül az igazi templomba, az Atya elé lépett és nem a pótlásnak szánt állatvért, hanem magát adta — az igazi szeretet követelményeként, mely magánál kevesebbet nem tud adni. A magát adó szeretet valósága a pótlással való játék helyébe lépett, melyet már soha többé nem lehet játszani. A templom függönye kettészakadt; ezután nincs más kultusz, mint a Jézus Krisztus szeretetében való részvétel, mely örökkétartó kozmikus napja a kiengesztelődésnek. És valóban, a pótlás gondolata, a helyettesítés Jézus Krisztusban új, hallatlan értelmet kapott. Isten maga lépett Krisztusban a helyünkbe és csak ennek a helyettesítésnek titkából tudunk élni valamennyien.

Az Ószövetség második szövege, mely beleépült a lándzsa-jelenetbe, az eddig elmondottakat még érthetőbbé teszi, bármily nehéz is az egyes célzásokat megérteni. János azt mondja, hogy Jézus oldalát egy katona lándzsával megnyitotta. Ugyanazt a szót használja itt, melyet az Ószövetség Évának Ádám oldalából történt teremtésénél használ. Bármire is akart ezzel közelebről utalni, világos, azt akarja kifejezni, hogy a férfinak és a nőnek egymásból és egymásra teremtettségének titka megismétlődik Krisztus és az emberiség „egymáshoz-tartozás”-ában. Az Egyház a haldokló Krisztus megnyitott oldalából származik, vagy kevésbé képszerűen kifejezve: éppen halála által, szeretetének radikális mivoltában, mellyel önmaga átadásáig jut el — lett termé-

kennyé. Mivel nem zárta be önmagát önzésébe, nem akart csak magának élni és önmaga megtartását nem helyezte mindenek fölé, hanem engedte, hogy megnyissák, hogy eltávolodjon magától és másokért éljen — azért ér önmagán túl a végtelenbe — mindörökkre. Így a megnyitott oldal új emberség, új Ádám szimboluma lesz, Krisztusé, aki ember lett a többi emberért. Talán ebből kiindulva megértjük a hit legmélyebb mondanivalóját Krisztusról, olyképpen, hogy ebből egyúttal érthető lesz számunkra a Megfeszített közvetlen megbízása is. A hit azt mondja Krisztusról, hogy két természetben egy személy. A dogma görög szövege helyesebben és jobban mondja, hogy csak egy „Hypostasis”, csak egy személyi egység. Ezt a történelem folyamán sokszor félreértették, azt híve, Jézus emberségéből hiányzik valami; hogy egészen Isten lehessen, csak kevésbé lehet ember. Pedig az ellenkezője az igaz: Jézus az igazi, a mértékadó ember, aki felé egész emberségünknek törekednie kell, hogy teljességét elérje. Krisztus éppen abban igazi ember, hogy embersége nem „Hypostasis”, nem önmagában-álló. Mert az „önmagában-állni-tudás” kisebb mint az „önmagában-állni-nem-tudás” és „nem-akarás”, az önmagától való távolodás a többiek felé, az Atyától elindulva. Jézus maga az „önmagától-való-távolodás” az Atya és az emberek felé. És éppen, mivel az önmaga köré vont gyűrű nála radikálisan széttört, ezért Isten Fia és Emberfia egyben. Éppen mivel egészen másokért van, egészen önmaga — az igazi emberség eszménye. Kereszténnyé lenni azt jelenti: emberré lenni, egészen az igazi emberségig, ami a másokért és az Istentől való létet jelenti. A Megfeszített megnyitott oldala, az új Ádám halálos sebe az emberek igaz emberségének kiindulópontja: feltekintenek arra, akit keresztül szúrtak.

Weissmahr Béla

KERESZT ÉS MEGVÁLTÁS

Hitünk központi tétele, hogy a bűnből való megigazulást Krisztus kereszthalála szerezte meg nekünk. Ha ezt a szót halljuk „megváltás”, önkéntelenül is elsősorban a mi Urunkra Jézus Krisztusra gondolunk.

Ha azonban szent Pál leveleiben utánanézzünk, mit is jelent a megváltás, akkor talán meglepődve vesszük észre, hogy az apostol szerint megváltásunk Istennek, pontosabban az Atyának műve. Ő az, aki „örök szándéka szerint” (Ef 3, 14), „a világ teremtése előtt kiválasztott minket, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte” (Ef 1, 4). — És amint az Atyától származik a megváltás terve, úgy tőle indul ki a megváltás végrehajtása is. „Amire ugyanis a törvény képtelen volt, azt Isten hajtotta végre. Tulajdon Fiát küldte el a bűn miatt a bűnös testhez hasonló alakban, hogy elítélje a testben lévő bűnt” (Róm 8, 3). A második korintusi levél 5. fejezetében pedig ez áll: „Mindaz aki Krisztusban van, új teremtmény. A régi tovatűnt, lám valami új valósult meg. Mindez Istentől ered, akit Krisztus kiengesztelt irántunk . . . Isten ugyanis Krisztusban kiengesztelődött a világgal s nem számítja be bűneinket . . . Ő a bűn hordozójává tette értünk azt, aki bűnt nem ismert, hogy általa Isten igazságának részesei legyünk” (2 Kor 5, 17-21).

A megváltás indítóoka az Atyaisten irgalmas szeretete irántunk:

ezért küldte Fiát, aki által megvalósította a megváltás művét. A megváltás műve *Isten igazságosságának kinyilvánítását* jelenti. — A római levél 3. fejezetében olvassuk ezeket a szavakat, ahol szent Pál röviden összefoglalja a megváltásra vonatkozó gondolatait: „Mindnyájan vétkeztek ugyanis és nélkülözik Isten dicsőségét. Kegyelme jóvoltából azonban ingyen történik megigazulásunk Jézus Krisztus által. Ő adta oda az Isten véres engesztelő áldozatul a hit által, hogy kimutassa igazságosságát. Isteni türelmében ugyanis büntetlenül hagyta a korábban elkövetett vétkeket, hogy kimutassa igazságosságát a mostani időben. Így bizonyul igazságosnak ő maga és teszi megigazulttá a Jézusban hívőt (Róm 3, 24-26). Mit jelent ebben a szövegben az „Isten igazságossága“? Néha úgy értelmezik ezt, mintha itt az Istennek büntető, jóvátételül véres engesztelő áldozatot követelő igazságosságáról lenne szó, arról, hogy Isten levezeti a haragját azáltal, hogy az emberiség bűnéért bünteti az ártatlan Krisztust. — Ez azonban téves magyarázat. Az Isten igazságossága nem a büntető igazságosságot jelenti, hanem az Atyának azt a belső tulajdonságát, tulajdonképpen könyörületét, amelynek éppen a következménye a megváltás műve, mely a bűnöst megigazulttá teszi. A Fiú küldésével kapcsolatban soha sincs szó az Isten haragjáról, hanem: könyörületes szeretetéről. „Isten azonban azzal bizonyítja irántunk való szeretetét, hogy amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk“ (Róm 5, 8). — Mindez azonban felvet egy komoly problémát.

1.

Miért van az, hogy Isten a világ iránti szeretetét éppen Fiának halála által mutatja meg? „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte . . .“ (Jn 3, 16), mondta Krisztus Nikodémusnak. Miért van ez így? Miért van az, hogy a keresztes szenvedés nyilvánítja ki az isteni szeretet titkát? — Erre nem könnyű válaszolni, de valamit azért tudunk róla mondani.

Mindenekelőtt tisztáznunk kell néhány fogalmat. Ha Krisztus halálának, szenvedésének nagyságát akarják hangsúlyozni, akkor szokták azt mondani, hogy végeredményben Krisztus megválthatta volna a világot egy csepp vére ontásával, egy térdhajtással, amellyel kifejezi Atyja iránti hódolatát. Az ilyen dolgok szépen hangzanak, és van is bennük valami igazság, mert mintegy képszerűen elénk állítják azt a tényt, hogy a megváltás úgy, ahogy megtörtént, a felülmulhatatlan kegyelem műve. Ennek ellenére az ilyen megfontolások csak példálózások. Hogy megértsük a keresztes titkát, meg kell gondolnunk, hogy mit is jelent a bűn. Csak, ha megértjük, mit jelent a bűn és melyek a következményei, csak akkor értjük meg, hogy bizonyos értelemben véve az Isten sem válthatta meg másképp az embert, mint Fiának a végsőkig való kiüresedése, kereszthalála által. Krisztus kereszthalálára szükség

volt. Ez a szentírás tanítása. „Hát nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy bemegehessen dicsőségébe“ — mondja a feltámadt Úr az Emmausz felé igyekvő tanítványoknak (Lk 24, 26). Kétségtelenül úgy volt szükség Krisztus kereszthalálára, hogy ez a szükségszerűség az isteni döntés szabadságában gyökerezik. De ha Isten megteremtette az embert, úgy ahogy megteremtette és nem másként; ha az Isten megengedte a bűnt — nem okozta, hanem megengedte —; akkor úgy tűnik, hogy az Istennek sem volt más útja, mint amit választott. Másképp is tehette volna az Isten, de akkor *mindent* másképp kellett volna tennie.

A teremtő Ūristen ugyanis amikor megalkotta a világot, akkor létrehozott valamit, aminek önállóságot, sőt a legmagasabbfokú teremtményben, az emberben valódi szabadságot, önrendelkező képességet adott. Az Isten által teremtett világ teljesen függ az Istentől és mégis, vagy inkább *pontosan ezért* önálló tevékenységgel rendelkezik. — Ez még *csak* a teremtés misztériuma, de az ember beleszédül már ebbe is.

Az Isten teremtményei nem élettelen viaszbabuk, hanem az Isten valóban szabad teremtményt teremtett, létrehozott valamit, ami még vele szemben is önálló lehet. Emberi értelmünket fölülmúlja az, hogyan lehetséges *teremtett szabadság*, de el kell fogadnunk mind a két igazságot együtt, mert a tényekkel szemben nincs helye az érvelésnek. Az ember teremtett létező, vagyis teljesen, minden porcikájában függ az Istentől, és az ember egyszersmind szabad, vagyis képes önállóan cselekedni, képes szabadon dönteni, még a teremtő Isten ellen is. Az ember teremtményi voltának ez a legnagyobb kiválósága hozta magával a bűn lehetőséget. De az Isten nem hozta létre a bűnt; a tényleges bűnért nem Istent terheli a felelősség.

A teremtményi szabadság rendeltetése persze az, hogy kövesse Isten akaratát. De a teremtmény eltérhet Isten akaratától. És a bűn nem maradt pusztán lehetőség, hanem megtörtént. Az ember az Isten ellen választott. Ez által elindult a történelemben egy bűnfolyam, amely az egész emberiséget hatalmában tartja. A bűn létrehozta belső következményeit, a bűnből kinőtt a szenvedés és a halál. Bűn nélkül is lett volna biológiai növekedés. A biológiai növekedésben vannak zökkenők ugyan, de ezek nem lettek volna az ember belsejét marcangoló szenvedéssé; és a halál, amely meglett volna mint az élet biológiai befejezése, nem lett volna a kiüresedésnek teljes megtapasztalása. A bűn, az Istentől való elfordulás létrehozta két belső következményét, a szenvedést és a halált. Ez az ember állapota. Ám a bűn nemcsak a szenvedést és a halált hozta létre, hanem ezáltal az ember képtelenné tette önmagát, hogy eljusson az Istenhez. Az ember a bűn által elfordult az Istentől és mivel az Isten nem képes nem utálni a bűnt, azért az Isten is elfordult tőle. És ennek is vannak következményei. Ahhoz, hogy a bűnös vissza tudjon fordulni az Istenhez, először meg kellene látnia

Istenben a szerető atyát, el kellene hagynia a bűnös ragaszkodást, az önhatalmú kevélységet; de amíg a bűnhöz ragaszkodik, nem tudja Istenben a szerető atyát látni, mert az Isten nem szereti a bűnt. A bűn létrehozta a szenvedést és a halált. A szenvedés és a halál az embert a kétségbeesésbe kergeti és ilyen állapotban nem tudja látni az Isten szeretetét, viszont, hogy megtérjen, ahhoz valahogyan látnia kellene, hogy az Isten szereti őt. — Ez tehát az az ördögi kör, melyből a bűnös ember a saját erejéből kiszabadulni nem tud. Az ember megváltásra szorul, de magát megváltani nem tudja.

2.

A megváltás a szentírás tanúbizonysága szerint nem jelenti a megsértett isteni fölség kiengesztelését, akinek az önérzetén csorba esett, mivel az ember fellázadt ellene, és aki addig nem hajlandó az embernek megbocsájtani, amíg bosszúját valahogy le nem vezeti. Nem arról van tehát szó, hogy az Isten Krisztust büntetné az emberek bűnéért. Ezt a felfogást nem találjuk meg a szentírásban. Az isteni igazságosság is a szeretet műve szent Pál szerint. A megváltás azt jelenti, hogy az Isten képessé teszi az embert, hogy visszaforduljon a bűntől. A megváltás az, hogy az Isten Krisztus által megnyitja azt a lezártátságot, amibe az ember magát bezárta. Az ember képtelenné tette magát a bűn által, hogy eljusson az Istenhez. A megváltás pedig abban áll, hogy az Isten valamilyen formában képessé teszi az embert, hogy visszatérjen hozzá, sőt nemcsak képessé teszi, hanem valóban vissza is vezeti magához. De hogyan? Még a mindenható Úristen sem képes megváltani az embert, vagyis kiszabadítani a bűnösség állapotából, és még a mindenható Úristen sem képes a bűn következményeit eltörölni anélkül, hogy az ember meg ne bánná a bűnét. Vagyis szükség van arra, hogy az ember maga, szabadon elhagyja a bűnt, felismerje, hogy a java az Isten és visszaforduljon hozzá. De hogyan lehetséges mindez? Az Isten nem teheti azt meg — mint mi emberek azt oly könnyen elképzeljük, — hogy úgy vált meg, hogy a bűnt, a szenvedést és a halált egyszerűen eltörli. Kezdje az Isten azzal — mondanánk — hogy eltörli a szenvedést és a halált, akkor majd megszűnik a bűn. Nem lehet. Amíg bűn van, van következménye is. Az Isten nem törölheti el a bűn következményeit anélkül, hogy az okot meg ne szüntetné. A szenvedés és a halál csak akkor szűnhet meg, ha megszűnik a bűn.

Emberek vagyunk, közösségben élünk. Bizonyos szempontból az egész világ bűneiért vezeklünk. Még az sem lehetséges tehát, hogy az Isten esetleg a világ egy pontján megszüntesse a szenvedést és a halált. Az egész világon meg kellene szüntetnie. Ahhoz pedig az kellene, hogy az egész világon szűnjön meg a bűn. És most jön a döntő kérdés:

Miért nem tudja az Isten megtenni azt, hogy egyszerűen eltörli a bűnt? Pont. Nincs többé. Azt már talán elismerjük, hogy a szenvedést és a halált csak akkor tudja megszüntetni, ha megszünteti az okát. De miért nem tudja egészen egyszerűen eltörölni, elengedni a bűnt?

Azért, mert a bűn egyszerű eltörlése, megsemmisítése a teremtményi rendben azt jelentené, hogy eltörli, megsemmisíti a teremtményi szabadságot is. A bűn a szabad emberi személy állásfoglalásának következménye. Ezért, ha az Isten minden további nélkül, csak úgy, egy hatalmi szóval eltörölné a bűnt, — anélkül, hogy az ember megtérne, — ha az Isten az ember közreműködése nélkül kitörölné az ember életéből a bűnt, akkor eltörölné a teremtményi szabadságot, ezzel együtt azonban magát a szabad teremtményt is. Vagyis maga a mindenható Úristen sem törölheti el a bűnt a bűnös bűnbánata nélkül. Ha az ember ragaszkodik a bűnhöz, akkor a bűnt csak úgy tudja megsemmisíteni, ha megsemmisíti a bűnöst is. Ha a bűnös nem akarja elhagyni bűnét, akkor az Isten sem tudja megsemmisíteni a bűnt, mert a bűnös szabad. Az Isten a szabad állásfoglalást csak a szabadságnak és a teremtménynek teljes megsemmisítésével tudná eltörölni. Másképp nem.

Van-e lehetőség szabadulásra? Emberi módon nincs. És mégis van. Az ember önmaga képtelen visszafordulni. „Születésünknel fogva mi is a harag gyermekei voltunk“, mondja szent Pál az efezusi levélben (Ef 2, 4). „De az irgalmasságában gazdag Isten azzal mutatta meg nagy szeretetét irántunk, hogy — bár bűneink által halottak voltunk — Krisztussal életre keltettünk. Kegyelemből üdvözültetek... Hiszen kegyelemből üdvözültetek a hit által, s ez nem a magatok érdeme, hanem Isten ajándéka. Nem tetteiteknek köszönhetitek, hogy senkise dicsekedhessék“ (Ef 2, 4-9). Az Isten megváltott minket azáltal, hogy elküldte Krisztust; Fia, az örök Ige, megjelent mint valóságos ember. „Nem tekintette Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez erőszakkal ragaszkodjék, hanem kiüresítette magát, felvette a szolga alakját, és külsejét tekintve úgy jelent meg mint ember. Kiüresítette magát, engedelmes lett a halálig, mégpedig a halálig a keresztfán“ (Fil 2, 6-8). Így hangzik a filippi levélnek a megváltást dicsőítő himnusza.

Mi a bűn? A bűn abban áll, hogy az ember olyan akar lenni, mint az Isten. Az ember nem akarta elfogadni teremtményi, alávett mivoltát, hanem fellázadt az Isten ellen. Ennek következménye a halál, vagyis, hogy az ember megéli, utolsó porcikájáig megtapasztalja, hogy csak teremtmény; lehetetlen ábránd az, hogy fellázadjon.

Az ember olyan akart lenni, mint az Isten, és az Isten felelete: olyan akar lenni, mint az ember, mint a bűnös ember, mint az az ember, aki a bűn által a végsőig kiüresedett, a halálig, és azon túl, ha az Isten meg nem váltja, az örök halálig. Az ember olyan akart lenni, mint az Isten és ez által zárta be maga előtt az üdvösség útját. És erre az Isten

Fia olyan lett mint az ember. De nem olyan, mint az ideális ember, nem mint az az ember, akit elgondolunk paradicsomi emberként, hanem mint a reális, a küszködő, a nyomorúságos ember. Ezzé lett az Isten Fia. Mit tett? Először is szolidaritást vállalt az emberrel. Az ember Krisztus halála után végképpen nem vádolhatja az Istent: nem mondhatja, hogy „megöl az Isten“. Sehol, semmilyen ember nem mondhatja ezt. Mert erre az isteni válasz ez: szolidáris lettem veled. — Az emberi kétségbeesésre meg van a válasz: nem ölhet meg, hiszen meghalt érted. — Az Isten szolidáris lett a bűnös emberrel a végsőig, a halálig és ezáltal teremti meg a lehetőséget, hogy az ember kiszabaduljon a bűn, szenvedés, halál, kétségbeesés ördögi köréből.

Mert mit tesz az Isten Fia? Elfogadja az emberi nyomort teljesen, mindenestől. Engedelmes a halálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért volt szükség a kereszthalálra. Ha az Isten Fia valahogyan nyugodtan, szép halállal halt volna meg, halál lett volna az is, de nem lett volna nyilvánvaló, hogy miről is van szó. A halál egész keserűségét végigszenvedte Krisztus. Elfogadta sorsunkat és ezáltal megmutatta, hogy mi a bűn. Megmutatta, hogy az Isten hogyan gondolkodik a bűnről. Ez a bűnös ember számára Krisztusban világos, de egyszersmind világos az is, hogy mi a szabadulás útja. Mert Krisztus áldozata — azáltal, hogy elfogadta ezt a helyzetet — megadta azt, amit az ember nem tudott magától megtenni: elfogadni a halált, elfogadni ezt a szituációt, mint az Atya szeretetének kifejezését, és iránta való engedelmességgel „igent“ mondani az Istennek. Ezáltal és nem más által megváltozott az ember helyzete. Krisztus megváltott minket, mert megváltoztatta az ember helyzetét, az ember szituációját. Úgy, amint a húsvéti prefáció mondja: Halálával eltörölte halálunkat.

3.

A megváltáshoz szükség volt tehát Krisztus kereszthalálára; senki közülünk ezt meg nem tehetné volna. Azáltal, hogy Krisztus elfogadta a szenvedést és a halált, a szenvedésnek és a halálnak megváltozott a jelentősége. A szenvedés és a halál Krisztus nélkül csakis és kizárólag átkozott valami, olyan átkozott, mint a bűn, amelynek a következménye. Miután Krisztus elfogadta a szenvedést és a halált, azóta sem a szenvedés, sem a halál nem átkozott többé, hanem az egyetlen út arra, hogy az ember valahogyan megszabaduljon a bűntől és ezáltal a haláltól és a szenvedéstől. Ez tehát a kereszt titka. Krisztus megváltoztatta az ember helyzetét. És ez meg is nyilvánul. Az, aki Krisztussal együtt, aki Krisztus hatalmából, Krisztushoz csatlakozva, átadja magát a szenvedésnek és halálnak, az vele együtt részesül a feltámadásban. Amint megint csak a húsvéti prefáció mondja: „Feltámadásával visszanyerte

számunkra az életet“. Mert a feltámadás az Atya pecsétje Krisztus áldozatán. Megmutatja, hogy az Atya elfogadta Krisztus áldozatát, hogy a bűn következménye, a szenvedés és a halál nem büntetés már, hanem az üdvösség útja. Ezért van az, hogy a kereszt az egyetlen valóság, ami az üdvösséghez vezet. Szent Pál erről így ír a filippi levél 3. fejezetében: „Am amit egykor előnyömnek tekintettem (— farizeusi neveltetését, képességét, tehetségét és mindent —) azt Krisztusért akadálnak tartom. Sőt Uramnak, Krisztus Jézusnak fölséges ismeretéhez mérten mindent akadálnak tartok. Érte mindent elvettem, sőt szemétnek tartottam, csak hogy Krisztust elnyerhessem és hozzá tartozzam. Hiszen én nem a törvény által igazultam meg, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit által. Isten ugyanis a hit által tett megigazulttá, hogy megismerjem őt: feltámadásának erejét, de a szenvedésében való részesedést is. Hasonló akarok lenni hozzá halálában, hogy eljussak a halálból való feltámadásra. Nem mintha már elértem volna, s tökéletes volnék, de futok utána, hogy magamhoz ragadjam, mert már Krisztus Jézus is magához ragadott. Testvérek, én nem gondolom, hogy már magamhoz ragadtam. De ezt igen: felejttem, ami mögöttem van, s az előttem lévő után rugaszkodom. Futok a kitűzött cél felé, annak a hivatásnak a jutalmáért, amelyre Isten felülről hívott meg Krisztus Jézus által“ (Fil 3, 7-15). — Az a lelkület ez, amit szent Ignác a lelkigyakorlatok könyvében az alázatosság harmadik fokának nevez. „Mindent szemétnek tartok, a mi Urunk Jézus Krisztusnak mindent felülmúló ismerete miatt“. És valóban mindazoknak, akik őt befogadták, hatalmat adott, hogy Isten fiaivá legyenek (vö. Jn 1, 12). Ez a megváltás.

A megváltás tehát nem abból áll, hogy az Isten egyszerűen eltörli a szenvedést és a halált. Sokkal többől áll. Mert ha csak úgy eltörölné a bűnt, akkor el kellene törölnie a bűnös embert magát is. A megváltás abban áll, hogy *az Isten a bűnöst* — aki önmagától képtelen arra, hogy visszatérjen hozzá — *képessé teszi arra, hogy visszajusson az Istenhez.* Ez a megváltás. Hatalmat adott, hogy Isten fiaivá legyünk. Mi által? Azáltal, hogy megadta a lehetőséget, hogy Krisztust kövessük és hozzá hasonlónak lévén életünkben, hasonlóvá legyünk hozzá a feltámadásban.

Megváltásunk valóban teljesen isteni. Csodálatos módon ment végbe, nem emberi elgondolás szerint. Ember ezt el nem tudta volna gondolni. Az Isten szeretete abban nyilvánult meg, hogy egyszerűen Fiát adta a világnak, hogy őáltala éljünk. „A szeretet ebben mutatkozik meg. Nem mi szerettük Istent, hanem ő szeretett minket és elküldte Fiát engesztelő áldozatul bűneinkért“ (1 Jn 4, 10). Ez az isteni szeretet titka. Nem úgy váltotta meg az embert, hogy eltörölte a szenvedést és a halált. Azt meghagyta. De ezt tette meg az örökélet útjának. A szenvedés és a halál Krisztus után már nem az, ami előtte volt, megváltozott a jellege. A feltámadáshoz vezet.

Krisztus ember lett. De mi által? Nemcsak azáltal, hogy megszületett mint kisgyermek. Nemcsak azáltal, hogy élt ezen a földön. Hanem azáltal, hogy emberi sorsot vett magára, egy emberi sorsot élt le egészen a halálig. Elfogadta az emberi sorsot teljesen, magára véve a halál átkát és teljesen azonosította magát a bűnös emberrel. És mint ember, — azáltal, hogy ugyanazt a sorsot szenvedte el, mint a bűnös ember, — megváltoztatta az emberi sorsot, mert ezt szabadon elfogadva teljesen alávetette magát az Istennek. Amire az ember maga képtelen volt, azt Krisztus megtette helyettünk és értünk Isten iránti szeretetből és engedelmségből. Elfogadta ezt az átkozott emberi sorsot és ezáltal megvalósította azt, amit az ember nem tudott: „igen“-t mondott az Atyának. Krisztus áldozata a tettekben kimondott „igen“; ez az egyetlen tökéletes áldozat, mely a teremtményt Isten felé vezeti. Ez az egyetlen igazi teremtményi áldozat, amely által elérhető az Isten. Ez az az áldozat, mely jóváteszi a bűn kevélységét, azt, hogy az ember önhatalmulag olyan akar lenni, mint az Isten; önmaga törvénye akar lenni. Krisztus elfogadta ezt az átkozott emberi sorsot és ezáltal ez az átkozott emberi sors nem átkozott többé, mert elfogadása mostantól kezdve a tökéletes szeretet kifejezése lett. Az Istenfia tehát maga az emberi válasz, ő maga az emberi „igen“ az Isten felé, ő az emberi önátadás, ő az emberi szeretet. Az a válasz, amit az ember magától nem tudott megadni. Valóban isteni módon történt a megváltás. Az Isten maga mondta ki az igent, ember formájában, az ember helyzetéből az Istennek, hogy az ember is képes legyen rá. Krisztus az ember, a megtestesült Ige személyes egységében maga az isteni kegyelem, amely jön hozzám. Ő a végtelen Ige, aki közli magát, ő a kegyelem. És egyszersmind ő az emberi válasz; a végső, tökéletes és Istennek kedves emberi válasz. Ő az egyetlen, a legfőbb közvetítő. Mint szent Pál mondja: „Isten a tanunk, hogy hozzátok intézett szavainkban nem mindegy az igen és a nem. Isten Fia, Jézus Krisztus ugyanis, akit mi — én, Szilvánusz meg Timóteus — hirdettünk köztetek, nem volt majd Igen, majd Nem, hanem az Igen valósult meg benne. Isten valamennyi ígérete Igené lett benne. Ezért hangzik föl általa ajkunkon az Amen Isten dicsőségére.“ (2 Kor. 1,18-21). Ő az isteni Igen, az Istentől jött Igen felénk; és ő az Amen, az, aki az emberi ség részéről feleletet ad az Istennek.

Krisztus után, Krisztussal együtt, Krisztus erejéből mi is ki tudjuk mondani ezt az Ament. A megváltás befejeződött Krisztus részéről, de nem fejeződött be a mi részünkről. Hatalmat ad, hogy Isten fiaivá legyünk. Hatalmat ad, és meg is tette, hogy Isten fiaivá legyünk. De mégis nekünk, magunknak ezt el kell fogadnunk, ratifikálnunk kell, jóvá kell hagynunk. Hogyan és miért? Szent Pál mondja a rómaiakhoz írt levél 6. fejezetében (3-4): „Vagy nem tudjátok, hogy mindnyájan, akik megkeresztelkedtünk Jézus Krisztusra, halálára keresztelkedtünk meg?“

A keresztség a hit szentsége, mely alapvetően egyesít Krisztussal. A keresztség által vele együtt a halálba temetkeztünk, vagyis vállaltuk a keresztségben azt, amit Krisztus élt. Hittünk benne, és a keresztség megpecsételte ezt a hitet. A hit pedig azt jelenti, hogy rátettük életünket Krisztusra, közösségre léptünk vele. De miért temetkeztünk vele együtt a halálba? Azért „hogymint Krisztus az Atya dicsősége által föltámadt halottaiból, mi is új életet éljünk. Ha ugyanis halálának hasonlósága által eggyé nőttünk vele, akkor feltámadásában is úgy leszünk. Hiszen tudjuk, hogy a régi ember bennünk keresztre feszítettett, hogy a bűnös test elpusztuljon és ne szolgáljon többé a bűnnek“ (Róm 6, 4-6).

Krisztusnak ezt a áldozatos, az emberi sorsot az Atya akarataként elfogadó önátadását mindazoknak, akik Krisztus halálára keresztelkedtek meg, nap mint nap meg kell valósítaniok a saját életükben. Nyugodtan mondhatjuk, hogy ez emberfölötti feladat, ha csak a saját erőnkre tekintünk. Az emberi élet törvénye a nehézkedés; a nagy megajánlás, a teljes önátadás lendülete elkopik a mindennapi életben és nagyon hamar előfordul a megalkuvás. Ezzel azonban Krisztus is tisztában volt, mert ismerte az emberi természetet. Senki sem tudna kitartani, ha teljesen egyedül állna. De ténylegesen nem állunk egyedül: a keresztség által az Egyház közösségének tagjaivá leszünk; Krisztus önmagát áldozatul odaadó tettének megváltó ereje az Egyházon keresztül jut el hozzánk.

De nemesak arról van szó, hogy a közösség közös hite, az Egyház többi tagjának jószándékú törekvése segít bennünket. Az egyházi közösség lényege szerint *eucharisztikus* közösség, ahol a tagok egysége egymással és Krisztussal akkor fejeződik ki a legvilágosabban, amikor a keresztyén gyülekezet Krisztus rendelése szerint egy liturgikus étkezés keretei között megünnepeli halálának és feltámadásának emlékezetét, és az általa kapott hatalom birtokában szentségi formában megjeleníti őt, amint önmagát érettünk feláldozza. Az eucharisztikus áldozat ezért elsődlegesen Krisztus saját áldozata, másodlagosan azonban az Egyház áldozata, a mi áldozatunk. Mint az Egyház közösségének tagjai ajánljuk fel Krisztus áldozatát az Atyának és ezáltal lehetővé válik számunkra, hogy saját életünk áldozatát hozzákapcsoljuk Krisztus áldozatához. A keresztáldozatnak az eucharisztikus áldozatban történő megújítása tehát nem jelenti azt, hogy Krisztus egyetlen áldozata nem elégséges. A keresztáldozat megújítására azért van szükség, mert emberek vagyunk, mert rászorulunk arra, hogy mindennapi életünkbe állandóan újra és újra beleplántálódjék Krisztus áldozatának ereje. A keresztáldozat liturgikus ünnepélése felszítja a bennünk működő isteni kegyelmet, egyben azonban arra is készíti, hogy a magunk részéről valóra váltsuk a saját életünkben azt, amire emlékezünk. Az erő az áldozathoz nem tőlünk magunktól jön, hanem Krisztustól, de ez a kegyelem csak akkor

lesz a miénk, ha és amennyiben létrehozza, előmozdítja és kifejleszti a saját áldozatos önátadásunkat. — Ebben a perspektívában válik világossá az eucharisztikus áldozat jelentősége keresztény életünk számára.

Az emberi tökéletesség egyetlen konkrét lehetősége Krisztus életében valósult meg példamutató módon. Krisztus az Isten Fia, azáltal, hogy vállalta az emberi sorsot, képessé tett minket arra, hogy vele együtt éljünk, vele együtt meghaljunk és vele együtt feltámadjunk. Ez a megváltás misztériuma.

Kérdezzük-e még ezután, hogy tudta volna-e az Isten másképpen megváltani az embert? — Erre a kérdésre tulajdonképpen nem tudunk választ adni. De talán szabad megkockáztatni a következő gondolatot: Szerencse, hogy nem másképpen váltotta meg az Isten az embert, szerencse, hogy így váltotta meg. Az emberi elképzelések a megváltásról nem érnek fel azzal, amit az Isten tényleg tett. Ha minden további nélkül eltörölte volna a szenvedést és a halált, az valójában kevesebb lett volna, mint az, amit Krisztusban értünk véghezvitt.

Franz Zellinger

„HA PEDIG KRISZTUS NEM TÁMADT FEL . . .” (1 Kor 15, 14)*

A bibliai föltámadás-hír korszerű megértésének kérdése ma sürgetőbb, mint valaha. Lehetünk mi, az egzakt tudományok és technika jegyében álló kornak emberei, oly „gyermekesen naivak“, hogy hiszünk Krisztusnak, illetőleg a testnek feltámadásában? Annyi bizonyos, nem hiányoztak oly irányú kísérletek, hogy a feltámadásról szóló Igét a mának megfelelően „átfordítsák“. Eféle törekvések közül mint legismertebbeket Rudolf Bultmann¹ és Willi Marxsen² téziseit kell megjelölnünk, anélkül azonban, hogy azért más hasonló kísérleteket lebecsüljünk. De hogy mily nehéz az ilyen vállalkozás, azt semmi sem mutatja jobban, mint az a vihar, amelyet épp az előbb említett két kísérlet kiváltott. Ha e kettőt a legrövidebb — s ezzel szükségképpen megcsonkított, — formulába akarjuk szorítani, akkor nagy vonásokban körülbelül ezt a képet kapjuk:

R. Bultmann egyáltalán nem tagadja Krisztus megtörtént feltámadását. Csak azt vitatja, vajon Krisztus feltámadását úgy kell-e értenünk, mint „egy halott átmeneti visszatérését az evilági életbe“.³ Mert Krisz-

* Wort und Wahrheit 24 (1969) 312-323.

tus feltámadása oly eseménykörbe tartozik, amelynek a történelemhez ugyan kapcsolata van, de amely „a történelmi események kategóriáit“ áttöri. Amit az Irás a „feltámadás“ vagy a „feltámasztás“ metaforiaival ki akar fejezni, az az, hogy a megfeszített názáreti Jézus Isten csodálatos és teremő tette által Isten élet-kategóriába ment be, tehát *él* és így jelen van és úgy hat a jelenben.⁴ Krisztus feltámadása azonban mint az evilághoz kötött történelmiséget áttörő esemény, egzakt történelem-tudományos értelemben bebizonyíthatatlan. A feltámadás eseménye éppúgy, mint megnyilatkozásai, a neutrális megfigyelés és az objektív ellenőrzés számára elérhetetlen. Végül is itt oly eseményről van szó, mely meta-hisztórikus és épp ezért pontosan szóba nem foglalható; legfeljebb mindig újabb és újabb módon körülírható, minthogy a megfelelő fogalmak és az összehasonlítás pontjai hiányoznak. Történetileg csakis a tanítványok húsvéti hite ragadható meg.

Következőleg a húsvéti híradás igazi tartalma nem egy történelmileg megfogható és bizonyítható esemény közlése, hanem a tanítványoknak Isten beavatkozására létrejött *hite*, akik a Golgotán Megfeszítettéről azt állították, hogy él. Ezzel a bitófából crux salutifera lesz, vagy miként azt Bultmann maga megfogalmazza: „... a feltámadás hite semmi más, csak a keresztbe, mint üdv-eseménybe vetett hit: Krisztus üdvösséget hozó keresztjébe vetett hit“.⁵

A mai embernek is, mint az első nemzedéknek, az a feladat jutott, hogy higgye a keresztet mint üdv-eseményt. Erre azonban az ember csak a húsvéti üzenet alapján jut el, mert a kereszt „benne van a feltámadás-hírében“⁶ . . . „E hírek hallatára az a kérdés merül fel bennünk: vajon akarjuk-e a tanúk hit-aktusát mi magunkban is felkelteni, és pedig úgy, hogy ezt az eseményt — más szóval a híradás tényét —, melyet a tanítványok húsvéti hite hozott létre, hajlandók vagyunk-e Isten döntő tetteinek elismerni.“ Így ez a kérdés: vajon Krisztus tényleg feltámadt-e, a hitre nézve közömbös⁷, sőt a történelmiség kérdése itt egyáltalán jogosulatlan. A döntő az egyedül és kizárólag az én egzisztenciámat meghatározó hit. Ebből érthető, hogy Bultmann a húsvéti híradásokat, melyek a feltámadás *faktumáról* és a Feltámadott lényéről beszélnek, úgy tekinti, mint meg nem engedett objektiválást. Ily objektiválás akadályozza meg, hogy a Feltámadott az ember egzisztenciáját meghatározza, minthogy így a Feltámadott „a meglévő és az objektiváló szemlélet számára készenálló világ pódiumára“⁸ lenne állítva. Ez esetben a Feltámadott kívülálló ismerettárgy lenne, mely az én hívő egzisztenciámat mint olyant belülről nem tudná meghatározni. Egzisztenciámat ugyanis csak annyiban határozhatja meg a hit, amennyiben én a keresztet a húsvéti híradás alapján mint engem is érintő, Istentől jövő üdvözítő ítéletet minden következményével együtt elfogadom.

Willi Marxsen felfogása e jelmondat alatt lett ismeretes: „Föltámadás = Jézus ügye halad tovább“. Nincs elég terünk arra, hogy Marxsen egész felfogását és gondolatmenetét visszaadjuk. Csak néhány olyan megállapítására szeretnénk rámutatni, amelyek alapján az említett végkövetkeztetéshez jutott:

Marxsen két hagyomány-réteget különböztet meg a bibliai húsvéti híradásban. Mindkettő a tanítványok húsvéti élményét értelmezi. Erről az élményről az Írás úgy beszél, mint Jézus-látásról. A régebbi, az Újszövetségben csak szórványosan előforduló réteg úgy interpretálja a tanítványok „élményét“, mint amely a közösség konstitúciójára és a tanítványoknak ezzel kapcsolatos igehirdetési és missziós küldetésére vonatkozik. A húsvéti élményt funkcionálisan, funkciót-kiváltóan értelmezték. Ily fajta maradványok a többi között: 1 Kor 9, 1, Mt 28, 16 és Ján 20, 19-23.

Ez a funkcionális értelmezés később személyessé vált, ti. „feltámadás“-értelmezéssé. Tehát a küldetést „Jézus-látás“-ként értelmezték és most már Jézus személyéről tanúsították, hogy él. Ez a folyamat Marxsen szerint a krisztológikus fejlődés vonalán halad, melyet talán ezzel a mondattal lehetne körülírni: „A hirdetőből hirdetett lett“¹⁰

Az újszövetségi Szentírás régebbi rétegeiben, pl. az 1 Kor. levél 15. fejezetében, már mindkét értelmezéssel találkozunk; a kettő itt egybekapcsolódik, talán okozati egymásutániság értelmében, így: „Feltámadás = Megjelenés = Küldetés“.¹¹ Marxsen szerint ennyiből is eléggé nyilvánvaló, hogy „valamikor ezek önállóan álltak egymás mellett“. Ebből aztán ezt a következtetést vonja le: „A látásnak újramegélése két megértési összefüggésben található; mindkettőnek megvan a maga iránya és tendenciája. Különös, hogy a látás új élményének nem feltétlenül és nem mindig Jézus feltámadásának értelmezésével *kellett* összefügnie. Következésképpen az újramegélés komplex-valóságát teljesen ki lehet fejezni anélkül, hogy Jézus feltámadásáról kifejezetten szólnánk!“¹²

Egy rég használatos értelmezésnek akkor könnyen érthető történelmesítését ma természetesen meg kell vizsgálnunk annak eredeti jelentését illetően.¹³ A feltámadásról szóló igét a zsidó antropológia akkor meglévő elképzelései szerint értették. Éppen azért, mivel *csak* értelmezésről van szó, nem tény állapít meg. Következésképpen a feltámadás kérdése Marxsen számára nem annak a kérdése: mi történt Nagypéntek után, hanem „annak, ki ez a földi Jézus és — ami vele elválaszthatatlanul összefügg — hogyan lett ez az ő ügye később megtapasztalt valóság és hogyan lehet ma is megtapasztalható valóság“.¹⁴ A tanítványok eredeti tapasztalata Nagypénteken: „az Eschaton elővételezése“, illetve „Isten beavatkozása“ („Ereignung Gottes“)¹⁵, mely a történelmi Jézusban *transparens* lett, az Egyházban és általa újra és újra előfordul, csak a „küldetés“ vagy a „feltámadás“ értelmezése által vált kifejez-

hetővé. Így fejlődött ki „a beszéd a feltámasztás megtörténeséről . . . , mely (akkor értelmezésnek ugyan érthető, sőt talán szükséges), számunkra azonban tilos történelmesítés“.¹⁶ A legrövidebb formulára egyszerűsítve, Húsvét — mintegy rejtjelben — ezt a meggyőződést fejezi ki: „Jézus ügye halad tovább!“¹⁷

Mindkét kísérlet, Bultmanné éppúgy, mint Marxsené Krisztus személyes feltámadásának „botránnyát“ ugyan elkerüli, de a legsúlyosabb nehézségbe ütközik, ha a számunkra fennmaradt legősibb húsvéti tanúság, az első korintusi levél 15. fejezetével összevetjük. E fejezet elemzése a következő eredményekhez vezet:

I.

Az első korintusi levélnek (vagy több levél egy levélbe való összefűzésének¹⁸) szöveg-összefüggése mutatja, hogy Pálnak itt egy eleven és serény nagyvárosi közösséggel van dolga. Állást kell foglalnia a közösségben fellépett pártoskodással szemben (1-4 fej.), erkölcsi visszaélések is előfordulnak, mint ahogyan azt egy vérfertőző esete mutatja (5. fej.), felkavarja a kedélyeket az is, hogy mit tartsanak a bálványimádó áldozati hús fogyasztásáról (8-10. fej.), sőt visszás állapotok lépnek fel az eucharisztikus ünnepeknél is (11. fej.); az Apostolnak állást kell foglalnia a korintusi egyházközösségben fellépő karizmák kérdésében; arra kényszerül, hogy tiszta helyzetet teremtsen, egyes dolgokat kihangsúlyozzon és a túlzásoktól óvjon (11. fej. és köv.). Meglepő lenne, ha ezt a 15. teológiai zárófejezetet nem ugyanez a „meleg helyzet“ határozná meg. Inkább arra lehet gondolni, hogy itt a „finale“ törvénye szerint minden szál összefut és szóba kerül a közösség alap-problémája. A fejezet körülbelül így tagolható fel:

1) Rövid, célirányos *bevezetésében* a levél hangsúlyozza, hogy Pál első missziós tevékenysége idején — kb. 50/52-ben — a kereszténység alapvető evangéliumát hirdette. Ez az evangélium azonban nem tőle származik, hanem a keresztény igehirdetés közös java, hiszen ezt ő is „*úgy vette át*“ (3. vers). Pál a korintusiak üdvét abban látja, hogy ezt az igehirdetését elfogadják (2. vers).

A következőkben erre az alapvető evangéliumra újra visszatér és meghirdeti azt csiszolt, képletszerű mondatokban (3b-7. vers). Tartalmilag ezek azt jelentik ki, hogy

- Krisztus meghalt a mi bűneinkért az Irások szerint, eltemették,
- feltámadt a 3. napon az Irások szerint,
- megjelent Kephasnak, a tizenkettőnek és ötszáz testvérnek, akik közül egyesek már elhunytak,
- hasonlóképpen Jakabnak és azután az összes apostolnak.

Végül az Apostol részletesen utal saját tapasztalataira a Feltámadottal, a kegyelemnek ezekkel kapcsolatos átalakító erejére, mely őt, „a torzszülöttet“ arra képesítette, hogy az összes többieknél többet dolgozzék. Ez a kegyelem életét gyökeresen átalakította (8-10 vers). Általában felteszik, hogy a 3-7. versben idézett igehirdetés megformulázása lényegében igen régi eredetű. Valószínűleg a 4. évtizedből való. Csak azt nem lehet tisztázni, hogy eredetének helye Jeruzsálem-e, vagy pedig Antiochia.

2) Pál a kerygma meghirdetését ezzel a mondattal zárja be: „Tehát akár én, akár ők: ugyanazt hirdetjük s ezért lettetek hívókké. Ha tehát azt hirdetjük, hogy Krisztus feltámadt halottaiból, hogyan állíthatják néhányan közületek, hogy nincs feltámadás?!“ (11. vers és köv.) Ebben a fejezet *döntő pontjához* érkeztünk: Minden esetre Pál negatív formában fejezi ki, miért hirdette meg az alapvető Evangéliumot újból. Azért tette, mert — úgy látszik — Korintusban oly felfogás kezdett elterjedni, amely — legalább is a halottak feltámasztása tekintetében — nem egyezett meg azzal, ami az Egyház alapvető igehirdetésében egész általánosan kifejezésre jutott.

3) A 13-34. versben néhány polemikusan hangzó *reflexiót* tesz a halottak feltámadásáról a „hogy“-ot illetőleg. Legelőször is negatív következtetéseket von le a korintusiak helytelen felfogásából, hogy aztán azokat ad absurdum vezesse (13-19. vers): ha nincs halottak feltámasztása, akkor Krisztus sem támadt fel (13. vers), akkor hiábavaló és értelmetlen az ő prédikációja és az arra válaszul adott hit (14. vers), akkor a korintusiak be vannak csapva és még mindig bűneikben vannak (17. vers), akkor el vannak veszve azok is, akik elhúnytak Krisztusban, akkor szánalomra méltóbbak vagyunk minden embernél (18. vers).

Pál másodszer is tárgyalja ezt a témát, hogy most már *pozitív következtetéseket* vonjon le a feltámadás tanításából és egyenesen neki támadjon a korintusiak hamis elgondolásainak (20-28. vers): Mindenekelőtt feltételezi, hogy a levél olvasóinál semmi kétség nem forog fenn azt illetően, hogy Krisztus halottaiból feltámadott.¹⁹ Mert ha az Apostol ezzel a előfeltétellel nem számolna, akkor a következő okfejtés egyszerűen értelmetlen fantáziálásnak bizonyulna. „Ám Krisztus feltámadt, — így kezd el, hogy nyomban, mondata befejezésénél nyomatékosan kiemelje: . . . feltámadt, „mint a holtak elseje (zsengéje) (20. vers). Az itt használt szó, *aparché*, az *áldozati* nyelvezetből van véve és tulajdonképpen a termés elsejéből, „zsengéjéből“ vett ajándékot jelenti. Zsidó felfogás szerint ui. az ilyen áldozati adomány megtisztítja és megszenteli az *egész* termést és nyáját. A lényeg itt az, hogy a fogalom mint a résznek megjelölése az egészet magába zárja. Pál számára ez azt jelenti: Krisztusnak, mint elsőnek — a zsengének — feltámasz-

tásával az „elhúnytak“ feltámasztása elvben már elkezdődött, hiszen Krisztus már feltámadt, — ez a kezesség. Ezt a gondolatot Pál aztán a következőkben teológiailag meg is alapozza, amikor is a késői zsidóságtól származó az összes leszármazottat döntően meghatározó mindkét ősemberről, Ádámról és Krisztusról szóló theologumenont használja fel, hogy elméletileg kimutassa: az Egynek feltámasztása szükségképp magával hozza az összes többi megholt feltámasztását. Amint Ádámmal minden ember a halál fia, ugyanúgy most Krisztus által a halál legyőzése minden ember számára lehetővé vált. Meg az a körülmény is feltűnő, hogy Pál a halálnak ezt a valóra váltható legyőzését kifejezetten egy a *jövőben bekövetkező* nagy eseményként mutatja be. Már tisztán nyelvtanilag erre utal az a körülmény, hogy a 22. versben a theologumenon oly formulázását várnánk el, melynek körülbelül a következőképpen kellene hangzania, feltéve hogy a mondatrészek igeidőben egymásnak megfelelnek: „Amint Ádámban mindnyájan meghalnak (jelenidő), ugyanúgy mindnyájan élnek (megint jelenidő) Krisztusban“. Am ez a mondat- tanilag helyes feltevés a második mondatrész jövő ideje által hamisnak bizonyul: „Amint Ádámban mindnyájan meghalnak, ugyanúgy Krisztusban mindnyájan életre *foznak* kelni“. Szinte az a benyomásunk, hogy Pál egy meglévő formulát a saját okfejtése kedvéért megváltoztatott.

A feltámadást, mint jövőben bekövetkező eseményt hangsúlyozza az Apostol akkor is, amikor így folytatja: mindennél van „tagmata“, azaz sorrend, beosztás, sorrakertülés. Elsőnek Krisztus támadt fel; azután sorra kerülnek azok, akik hozzá tartoznak; csak akkor jön el a beteljesülés és vele a halál uralmának végleges megsemmisítése (23. és köv. versek). „A hatalmak és erők“, melyek ezt a világot irányítják, még nincsenek teljesen leigázva. Csupán kikezdés történt a halál törvényének áttörésében és ez a kikezdés tovább folytatódik az élő Krisztusnak uralma alatt a húsvét és az ő végső eljövetele közé eső átmeneti időközben. A halál végső legyőzése, teljes eltűnése még késik. Ez a jövőt beteljesítő Istennek a dolga, ami megfordítva annyit jelent, hogy akkor mint egyedül uralkodó élet-hatalom csak Isten marad meg: akkor Isten lesz „minden mindenben“ (vö. 23-28. vers).

Egy harmadik szakaszban (29-34. vers) Pál azon van, hogy a kételkedést az eljövendő feltámadásban ad absurdum vezesse: ha kétségbe vonja valaki a feltámadás jövőbeli megtörténését, mire való akkor a megkeresztelkedés a halottakért*), amelyre nem következik föltámadás? Mi értelme van az Apostol naponkinti fáradalmainak, a sok nélkülözés-

*) Az Apostol egyes korintusiak babonás szokására céloz, akik megkeresztelkedtek pogány halottakért, hogy bizottság számukra az üdvösséget. Anélkül, hogy helyeselné a szokást, érvül használja fel a föltámadás tagadóival szemben. (A ford. megj.)

nek és életveszélynek, melynek kiteszi magát, ha nem jön el a halottak föltámasztása, azaz ha nincs megváltás a beteljesülés állapotában? Akkor minden értelmetlen. Akkor biztosan a legokosabb az epikuri alapelv szerint enni, inni, jól élni, hiszen holnap úgyszólván halottak vagyunk. Ilyesmi azonban Pál számára teljes bibliai értelemben AGNOSIA THEOU = Isten nem-ismerése, annyi, mint megfosztani Istent terem-tői hatalmától, feltámasztási képességétől, egyszóval megfosztani Istent istenségétől. Ez pedig büntény lenne (34. vers).

4) Pál felismeri tézisének egész horderejét. A görög, hasonlóan a modern emberhez, rögtön előáll a kérdéssel: tán az elrothadt test lenne újra élővé? Pál tehát kénytelen szembenézni a *feltámasztás hogyanjának kérdésével*.

Hasonlással kezdi: a magnak előbb el kell halnia, hogy új életmódra jusson el. Nem éppen szerencsés formulázásokkal igyekszik a különböző létmódok lehetőségeit felsorolni. Azt mondja, az élőlényeknek legkülönbözőbb megjelenési formái vannak: emberek, állatok, madarak, halak; mindegyik ugyan testtel bíró élőlény, mégis más és más alakja van. Ehhez hasonlóan jelennek meg az égitestek: fényességükben különböznek egymástól. A 42. és a következő versekben ezt a megállapítást aztán alkalmazza a halottak föltámasztásának „hogyan“-jára:

„Ilyen a halottak föltámasztása is.

Romlásra vetik el — romlatlannak támad föl.

Dicstelenül vetik el — dicsőségben támad föl.

Erőtlenységben vetik el — erőben támad föl.

Érzéki (*psyché*-s) testet vetnek el — szellemi (*pneumá*-s) test támad fel.“

Az utolsó (44.) versben tett megállapítás a döntő. A föltámasztott test nem azonos teljesen az ember földi megjelenési formájával: ez egyszerűen leírhatatlan. Csak a személy azonossága kétségtelen; a hogyan-t illetőleg csak oly kifejezésekkel lehet élni, melyek tulajdonképpen csődöt mondanak. Szinte az lehet az érzésünk, Pál lavíroz a zsidóság testi-fizikai föltámasztás-elképzelése és a görög világ túlzottan spiritualista, test-ellenes felfogása között. De akárhogy is van, annyi bizonyos, hogy ki akarja mutatni: a „hogyan“ tekintetében a föltámasztás létmódját nem lehet a szokásos emberi kategóriákban kifejezni. Ő csak azt tudja megmondani, mily tényezők határozzák meg a mindenkori egzisztenciát: *itt* mulandóság, jelentéktelenség és gyengeség, — olyan tényezők, amelyeket *psyché* név alatt foglal össze az Apostol, — *ott* elenyészhetetlenség, dicsőség és erő, — olyan tényezők, amelyeket a föltámasztottal a *pneuma*, az Isten Lelke közöl. A 45-48. versben még egy rabbi-módra kigondolt Irás-bizonyítékot hoz fel az Apostol a „szellemi test“ létezésére, melyben ő újra az Ádám-Krisztus-theologumenonnal próbálkozik.

Az 50-57. versben aztán az Apostol összefoglalóan rámutat arra, mit is akar elérni a nem éppen áttekinthető okfejtésével. Számára nincs még végleges és teljesen megváltozott létezés: ez majd csak az *átalakulással* jön létre. Egyrészt levele címzettjeinek nem szabad az „igehirdetést a feltámadásról” túl primitív módon érteniök: a feltámasztott lét a halál után az emberi képzelőtehetség és gondolkodásmód számára teljesen felfoghatatlan, egyszerűen azért, mert pneumatikus, átszellemült létmód. Másrészt ez a lét a halál-határ átlépéséhez van kötve, — helyesebben, csak a jövőben, Krisztusnak várt eljövételével kapcsolatban valósul meg, amelyet az Apostol apokaliptikus kifejezésekkel és képekkel ír le (51. és köv. vers), mert „test és vér nem örökölheti Isten országát” (50. vers). Csak egy átalakult lét képes e teljes megváltás átvételére; vagy megfordítva: Pál számára a teljes megváltás jövőbeli átalakulás, az a reménység, melyet a Megfeszített feltámasztása ad meg neki. Ez a remény készíti őt arra, hogy a próféta szavaival (Iz 25, 8: Oz 13, 14) felujjongjon: „Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?” (55. vers)

5) E fejezet utolsó verse kettős rendeltetést tölt be. Egyrészt átmenetet képez a korintusi gyűjtés praktikus kérdéséhez, amelyre, az Apostol most szándékozik áttérni: a levél címzettjeit arra szólítja fel, hogy „az Úr ügyéért minél többet fáradjanak”. Másrészt a föltámadással kapcsolatos érvelésének végeredményét formulázza meg: „Fáradástok az Úrban semmiképp sem hiábavaló”. Mert a keresztény élettel járó fáradalmak célja mint reménység — a föltámadás mint átalakulás.

II.

Hogy a fejezet célkitűzését még határozottabban megérthessük, kussassuk fel, milyen téves nézetet akart tulajdonképpen Pál Korintusban leküzdeni. Ebből a szemszögből aztán sokkal könnyebb lesz a szakasz megállapításainak célját tisztáznunk.

Miként a 12-20. versből kiviláglik, Korintusban *Krisztus* feltámadását egyáltalán nem vonták kétségbe. Pál ugyanis ezt csak mint abszurdumot állítja oda, ha a halottak általános feltámasztása nem következne be, ahogyan azt a korintusiak elképzelték. Ez az okfejtés hallgatólagosan arra a feltételezésre épül, hogy ezt az abszurdumot csakugyan mint olyant el is fogadják. A felmerült nehézség tehát valamilyen formában a saját maguk föltámadására kellett hogy vonatkozzék. Mindenesetre, a vélemények megoszlanak a tekintetben, hogyan is kellene *pozitív* módon megformulálni a korintusiak hamis felfogását saját feltámadásukat illetően.

1) Némely részről az a feltevés, hogy a görög gondolkodásmód számára a test föltámadása és további létezése a halál után egyszerűen

érthetetlennek, sőt értelmetlennek tűnt, s épp ezért Korintus keresztény köreiből is kategórikusan kétségbe vonták.²⁰ L. Cerfaux körülbelül így foglalja össze ezt a felfogást: „A keresztény reménység és a görög remény egymással homlokegyenest ellenkezik. Amaz a test föltámadására irányul, emez a *testtől való* megszabadulásra. Orphikusok és Pythagoreusok megegyeznek abban: A bölcs az életben lelkét megtisztítja, és a szenvedélyektől, élvezetektől és szenvedéstől felszabadítja magát. Mindez azt jelenti: megszabadul a testtől. És épp a halál a legfőbb kilátás a teljes megszabadulásra . . .”²¹

E felfogás szerint a korintusiak a korabeli filozófia szerint gondolkodva, a test életrekeltését teljesen feleslegesnek, sőt értelmetlennek tartották, megengedve természetesen a lélek továbblétezését.

Am az ilyen körülhatárolás e fejezet gondolatmenetének nem felel meg teljesen. Feltűnő, hogy Pál sohasem utal a lélek pusztá továbblétezésére. Épp oly kevéssé hivatkozik egy durván materiális értelemben vett föltámadás feltételezésének szükségességére. Továbbá nem érthető így az sem, hogy Pál miért hangsúlyozza annyira a halál teljes legyőzésének jövő-idejűségét.

2) Újabb kutatók²² ezért megkísérik, Aranyházájú Szent János egyes megjegyzéseire²³ támaszkodva, a korintusi levelet a Timótheushoz írt második levél (2, 16 és köv.) tekintetbe vételével elemezni. Ennek a második levélnek szerzője azzal a felfogással polemizál, amely szerint a föltámadás már megtörtént! Az a körülmény, hogy Pál a föltámadás és beteljesülés jövőbeliségét oly nagyon kiemeli, alapot ad annak a feltételezésére, hogy Korintusban hasonló, jóllehet másképp formulázott felfogásnak hódoltak.

Ilyen irányba mutat az a polémia, melyet Pál az első korintusi levélben (4, 8 és köv.) folytat: „Ti már jóllaktatok, meg is gazdagodtatok, nélkülünk is uralomra jutottatok!” Ezzel szembe állítja saját nehézségekben és szükségben gazdag életét: „Mi oktanok vagyunk Krisztusért — ti okosak Krisztusban; mi gyengék vagyunk — ti erősek; ti a dicsőségben (!) vagytok — mi megaláztatásban (5. vers) . . . szinte salakja lettünk a világnak, mindenkinek söpredéke mostanáig“ (5, 15 vers). Az utalás saját agóniájára a korintusiak „basileia“-jával szemben hasonló formában megtalálható a mi fejezetünkben is (vö. 30 vers és köv.). Ezt a párhuzamot nem szabad figyelmen kívül hagyunk.

Am ha ezzel a feltevéssel a helyes útra léptünk, akkor az máris feltehető, hogy a korintusiak számára Húsvét és Parúzia, vagy jobban mondván, kereszttség és beteljesülés egy és ugyanaz lett volna. Krisztus feltámasztásával a halált legyőzte az élet, mely az embert a földi lét fölé emeli, máris megkezdődött — vagy ahogyan Käsemann megfogalmazza: „A kereszttségben az ember megélte újjászületését, a sors erőinek szorításából kiszabadult és az üdvözültek seregéhez csatlakozott . . . Krisz-

tussal az égben már elfoglalta trónját.“²⁴ Többé már nincs bűn, minden földi fölé emelkedett az ember.

E föltevés szemszögéből aztán az egész korintusi levél érthetővé lesz. Sexuális elvadulás (5. fejt), utcalányokkal való érintkezés (6), a bálványok áldozati húsának fenntartás nélküli élvezése (8), korlátlan extatikus jelenségek jelzik az ilyfajta üdvállapotot (12-14), sőt botrányos visszaélések még az úrvacsoránál is lehetségesek (11). Hiszen az ember máris az isteni létmód világában él.

Láthatólag itt tehát tágabb értelemben vett *gnosztikus* tendenciákkal van dolgunk, melyek valamilyen formában az ember megistenülését igyekeznek elérni.

Pál épp ezen a ponton látja igehirdetését veszélyeztetve. Számára a kereszten Meghaltak feltámasztásával valami eddig teljesen hallatlan dolog történt. Legalábbis valamiféle robbanásszerű elindulás, mely korszakalkotó hatású és nem csupán egy személyhez kötött egyszerű csoda. Számára Krisztus feltámadása Istennek mindent átfogó és végleges tetteinek betörése a világba. E tettel az abszolút halál-elv is át van törve. Ezzel a világ utolsó korszaka is elkezdődött, melynek specifikuma épp az ember üdvözülésében van.

Pálnak ez az Evangéliuma azonban magában hordja a félreértés csíráját. Tehát helyesbitenie kell: a teljes üdvözülés számára a halál *után* következik be, a síron túl, mint ahogyan Krisztus feltámasztásának előfeltétele is a halál és a sír volt. Ezért hangsúlyozza Krisztus eltemetetését (4. vers). A sír pecsételte meg Krisztus halálát; ő a halált egészen az eltemetésig elszenvedte, hogy csak *akkor* kerülhessen sor a föltámasztásra . . . Ezért áll a páli okfejtés elején ez a fogalom: a holtak zsengeje; ezért a sorra kerülés és sorrend fogalma (23. vers). A megkeresztelt Krisztussal egy lett (vö. Róm 6,3); de akkor kell, hogy *egészen* osztozzék Krisztus sorsában is. A keresztyént sem fogja semmi sem megkímélni: ember, és emberségének minden következményével együtt ember marad. A keresztség által nem válik Übermensch-csé, aki számára a bűnnek és halálnak semmi jelentősége nincs. A keresztyének „Adámban“ meg kell halnia (22. vers), mert Húsvét és keresztség ellenére is csak Adám gyermeke marad. Azok a tényezők, melyek az embert mint embert meghatározzák, ennek az eonnak „hatalmai és erői“, melyekhez Pál mindenekelőtt a halál-hatalmasságot számítja, Krisztus feltámasztása által semmiképp sem küszöbölődtek ki, csak halálosan megsebesültek. Többé nem áttörhetetlen alapelvek. Mert a Zsengének föltámasztása óta a halálnak még mindig fennálló törvényével szemben áll a remény, hogy a halál-hatalmasság véglegesen megsemmisül a beteljesülés napján.

A keresztyén tehát nincs egészen megváltva. Még csak reménységben áll fenn ez a teljes megváltás (vö. Róm 8, 24). Pál számára nincs teljes

földi megváltás; számára a beteljesítés „átalakulásból“ áll elő. Más-képpen kifejezve: számára a végleges élet csak a halál után következik (vö. 36 vers). Mert a halál még mindig „az utolsó ellenség (36. vers). Így tehát magunkévá tehetjük Conzelmann összefoglalását Pál okfejtésével kapcsolatban: „Még nem élünk a boldog túlvilágban, mint ahogyan azt a korintusiak elképzelték: a halál legyőzését abban a paradoxonban éljük meg, hogy még mindig ki vagyunk téve a halálnak.“²⁵

Lényegtelen az a kérdés, vajon a korintusiak azon a véleményen voltak-e: ők nem hálnak meg, vagy csak a lelkük fog tovább élni. Pál számára a fődolog az, hogy a keresztény lét helyes értelmezését megadja: ez a lét, annak a feszültségében folyik le, mely fennáll az üdvösségnek nekünk adott foglalója (vö. 2 Kor 1,22; 5,5) és ama tény között, hogy mégsem vagyunk még megváltva. A *keresztény egzisztencia* helyes megértéséről van tehát itt szó! Az Apostol számára a keresztény egzisztencia egyáltalán nem befejezettségi állapot, hanem „a reménység útja“. Aktualizált és folyton aktualizálendő húsvéti misztérium (Pascha = átmenet), mely nem ment fel attól, hogy Krisztus keresztjét és halálát saját testünkön meg ne tapasztaljuk. E fejezetben a *kereszt* teológiájával találkozunk, mely az egyoldalú feltámadási és megdicsőülési teológiát az öt megillető korlátok közé utalja.

III.

Kísérreljünk meg most néhány következtetést levonni e fejezet elemzéséből a fenti „fordítási javaslatokat“ illetően.

Legelőször is mindenből az tűnik ki, hogy Pál a fejezet első verseiben (3b-7 vers) meghirdetett őskeresztény alapkeretét aligha idézte első-sorban önmagáért, tehát mintegy alapelv leszögezéseként, nem is fogta fel a föltámadás tényének vagy történelmiségének bizonyítékául, hanem mindenekelőtt alapul használta fel reflexiói láncolatához, mely különben a kiindulást nélkülözötte volna.

Az 5-8. versben Pál kétségtelenül Krisztus föltámadásának ill. megjelenéseinek tanúit sorolja fel. Azonban mégsem lenne szabad azon a véleményen lennünk: mindez azért történt, hogy egy kételkedő számára exakt tudományos értelemben meggyőző bizonyítékot szolgáltatasson Krisztus személy-szerinti föltámadásának tényéhez. Az Apostolnak itt sokkal inkább az a törekvése, hogy hitelt érdemlőnek mutassa be az ősegyház alapvető *igehirdetését*, amelyre azért hivatkozik, hogy vele reflexióinak bázisát megerősítse.

2) Másrészt a szöveg ebben is egyértelmű: Pál számára magától értetődő a hit a Megfeszítettnek személy szerinti föltámadásában, tehát a hit a föltámadás *tényében*. Továbbá ezt a hitet feltételezi azoknál is, akikhez a levél szól (12. vers és köv.). E tekintetben Bultmann és Marx-

sen nem is ringatják magukat illúzióban. Bultmann egyenesen „fatálisnak”²⁶ mondja ezt a szövegrészt és így vélekedik róla: „Én csak úgy tudom ezt a szöveget értelmezni, mint valami kísérletet arra, hogy a föltámadást mint objektív történelmi tényt hihetővé tegye. És akkor arra a belátásra jutok, hogy Pál apologetikája által önmagával ellentmondásba keveredik, mert objektív történelmi faktumról igazán nem lehet azt elmondani, amit Pál a 20-22. versben Jézus haláláról és föltámadásáról ír.”²⁷

Hasonlóképpen nyilatkozik Marxsen: „Pál meg volt győződve arról, hogy itt Isten által véghezvitt *eseményről* van szó. Ez kitűnik a korintusi levél már felhozott 15. fejezetének 14. verséből. De még sok ehhez hasonló helyre hivatkozhatnánk. Csak egy példát említünk. Pál a korintusiak által tartott tézist veszi kiindulópontul: *Anastasin nekron oukészin*” (nincs halottak föltámadása) és ebből így következtet: Ha pedig alapvetően azt tartjuk, hogy nincs halottak föltámadása, akkor természetesen nem lehet fenntartanunk mint valami külön esetet Jézus föltámadását sem (1 Kor 15, 12 és köv.). Már pedig Pál a halottak föltámasztását kétségkívül mint jövőben megtörténő *eseményt* fogja fel (vö. 1 Kor 15, 12 és köv. 35 és köv.) — és akkor ugyanez áll Jézus már megtörtént föltámadásáról is. És Pálnak ez a meggyőződése kétségtelenül az Ösegház meggyőződése is volt.”²⁸

Bultmann e szövegrészben a hűsvéti kerygma elfogadhatatlan objektíválását látja. Mint már említettük, szerinte ily objektíválás megakadályozza, hogy a Feltámadott a hívő benső egzisztenciáját meghatározza. Lehet-e azonban ezt mondani? Pál az első korintusi levél 15. fejezete szerint Krisztus személy-szerinti tényleges feltámadásában hitt és e hitből vezette le a keresztény egzisztenciának, tehát a saját egzisztenciájának megértését is. Vajon a személyes Feltámadottban való hite megakadályozta őt, hogy keresztény egzisztenciáját megvalósítsa? Épp ellenkezőleg!

3) Továbbá a fejezet szövegének egyszerűen nem felel meg az a feltevés, hogy Pál Krisztus föltámadását úgy értelmezte, mint egy halott ideiglenes visszatérését a földi életbe. Ezt mutatja már az a mód, ahogyan az Apostol a Föltámadotról és a keresztények számára kilátásba helyezett egzisztencia-módról szól, mely a beteljesülésben fog végbe menni. Itt ui. „szellemi testről” beszél és arról, hogy Krisztus — nyilvánvalóan feltámasztása által — „éltető lélekké” (45. vers) lett. Ha Bultmann mégis azt véli, hogy Pál, éppúgy, mint az evangéliumi hűsvéthíradások²⁹ Jézus föltámadását mint „egy halottnak visszatérését az innenső világ életébe”, azaz, mint „mitikus eseményt”³⁰ értette, akkor ez a 15. fejezet kontextusával semmiképpen sincs összhangban. Másrészt azonban meg kell engedni: az a felfogás a föltámadásról, melyet Bultmann joggal kritizál, ti. mely szerint az a halott ideiglenes vissza-

térése lenne a világba, az egyházi körökben még mindig megtalálható. Végre valánára komolyan kellene venni a föltámadást — éppen Pál levele alapján — mint „átalakulást“, mint átmenetet Isten kategóriáiba. Oly történeusről van itt szó, melyet soha megfelelő fogalmakkal ki nem fejezhetünk. Ha e szót, föltámadás, ily értelemben mint metafórát — mintegy az ilomból való felkeléshez hasonlítva azt —, vagy akár mint egy az emberi nyelv határait átlépő tény értelmezését fogjuk fel, úgy azt legitimnek tekinthetjük.³¹

4) *Marxsen* számára Pálnál már megvolt egy magával elhittett „személyes“ értelmezés, amelyet reflexió útján szerzett, s amelyre aztán új reflexiókat épített.³² „Ha többé-kevésbé ignoráljuk elképzelésének hátterét, vagy attól teljesen eltekintünk, Jézus feltámadásával a halottak, vagy legalábbis a keresztények feltámadásának megokolása egészen új alapokra kerül, amivel Jézus feltámadása — meglehetősen meggondolatlan vagy legalábbis kevésbé differenciált módon — egyáltalán a jövő reménység alapja lesz. — Ezek után természetesen már el lehet gondolni azon, milyen is lesz a feltámasztott test és így tovább.“³³

A Szentírás-kutatás általában véve feltételezi, hogy a 15. fejezet elején idézett hagyománynál régi keletű, talán eredetileg arám formulázással³⁴ van dolgunk, mely átnyult egészen a 4. évtizedbe is.³⁵ Am itt fel kell vetnünk a kérdést: mikor képződött ez az új személyes értelmezés a tanítványok húsvéti tapasztalatainak funkcionális értelmezése helyébe, mikor kap ez az ősbib, már Páltól is idézett tanúbizonyosság személyes formulázást?

Még ha el is fogadjuk, hogy a húsvéti hír kifejlődése oly módon ment végbe, mint ahogy azt *Marxsen* bebizonyítani véli, még akkor is meg kell gondolnunk a következőket: az Ó- és Újszövetség írásain belül a felismerésnek bizonyos elmélyülése található, vagy helyesebben szólván, a hit kifejlődése. Az Ószövetség sok ponton, pl. az erkölcs, a történelem megértése, az Isten-fogalom vagy akár a föltámadás hite tekintetében lassú érést és mindig mélyebb átértést mutat fel: Természetesen nem azt mondjuk, hogy mindezeknél egyenes vonalú fejlődésnek kell fennállnia. A környezet behatásai, politikai és vallástörténeti tényezők sokszorosan meghatározzák a legősibb rétegekben lerakódott meggyőződéseknek mindenkori kifejeződését. Valami megtörtént esemény mint isteni tett jelent meg, melyet aztán újra és újra átgondolnak, aktualizálnak és elmélyítenek. Hasonlót állíthatunk az Újszövetségről is. Lukács teológiáját nem lehet az Apostolok Cselekedetei első fejezetében kifejezett krisztológiai „ősréteggel“ szemben azzal elintézni, hogy ez új magyarázat, mely semmit sem ér, mivel reflexióival ezen az ősrétegen túlment. Nem lehet a János-Evangélium teológiáját a megtestesülésről mint jelentéktelent elutasítani csupán azért, mert a számunkra hozzáférhető legősibb hagyományrétegben nem esik szó róla.

Az Ószövetség tudvalevőleg az Újszövetség hermeneutikus kulcsának számít.³⁴ Mindamellett a mindenkori ószövetségi réteg kijelentése a maga időhöz kötött jelentésében megmaradt. Csak az Újszövetségből világlik ki, hogy Józsué könyvének „üdvösséggvárása“, mely akkor az Igéret földjének birtokbavételére és látszólag a kánaánbelik kiirtására vonatkozott, „előjel“ volt, vagy lépcső az eszkatalógikus isteni üdvtervhez. Ugyanezt mondhatjuk a föltámadást illetően is. Ha fel is tételezzük, hogy a tanítványok közelebb meg nem határozható húsvéti tapasztalatukat eredetileg, mint „küldetést“ fogták fel, tehát mint annak felismerését, hogy bennük és az ő küldetésükben „Jézus ügye tovább halad“, és csak később, bizonyos körülmények között — az ószövetségi iratok bizonyítékainak segítségével — ismerték fel, hogy Jézus „testileg“ is az isteni élet dimenzióiba ment be és ott is marad, még akkor sem lenne ez a felismerés csupán valamilyen kicserélhető értelmezés, hanem továbbvezető kinyilatkoztatás, mely emberi gondolkodást és reflektálást tételez fel. A Szentírásron belül tovább haladó kinyilatkoztatás alapjául szolgáló reflexiók nem zárják ki egymást, hanem egyetlen egységet alkotnak. A kinyilatkoztatás ugyanis sokszor vagy reflexióban, vagy mint reflexió történt. De akkor az időbelileg korábbit a későbbiből kell megmagyarázni és nem megfordítva.

Magától érthetődően a hagyomány lényegéhez tartozik, hogy tartalmát mindenkor az akkori körülményekhez szabottan kell kifejezni. És tényleg, ma bizonyára feltehető a kérdés: hogyan lehet és kell oly kifejezéseket, mint feltámadás, mennybemenetel, fölmagasztalás, megdicsőülés stb., melyek a maitól egészen eltérő világképet tételeznek fel, korszerűen és talán jobban megformulálni és értelmezni. De minden új hangsúlyozás és új értelmezés mellett sem szabad a kijelentett dolog lényegét megnyesni, vagy megváltoztatni. Marxsennek igaza van, mikor azt véli, hogy a föltámadás szavának kijelentése ez: „Jézus ügye halad tovább“. Hasonlóképpen Bultmann is helyes elgondolást nyújtott azzal, hogy a föltámadás magában foglalja az emberi egzisztenciát meghatározó hittételt, mely a kereszt üdvtörténeti jelentőségére vonatkozik. De az már nem engedhető meg, hogy ezt a két értelmezést kizárólagosnak vegyük. Mindkét esetben a föltámadás tanúságtételének ez csak egyetlen egy *aspektusa*, melyet ugyan joggal napfényre lehetett hozni, de mégis *csak* aspektus, mely figyelmen kívül hagyja az Ösegyház hitvallását, és pedig annak megvallását, hogy a názáreti Jézus Isten teremtő tette által a halálon és a síron keresztül — nem egészen pontosan meghatározható vagy körülírható módon — az isteni élet dimenziójába ment be. Még ha ez a felismerés bizonyos körülmények között valójában egy időbelileg *második* aktust jelent is, az Ösegyház hitének megalapozásában, — amit ugyan joggal kétségbe lehet vonni, — akkor is ez a második aktus nem kevésbé a Szentlélek műve, mint az első (vö.

Ján 14, 25). **Ellenkezőleg:** egyedül innen lehet szintézisbe egyesíteni minden részlet-kijelentést, mely a „föltámadásról szóló Igében“ megtalálható.

A mai ember számára is áll, ami állt régen: a keresztény hit „botrányal“ van összekötve. Miként a kereszt az antik ember számára bitófa volt, bizonyos körülmények között a modern ember számára is botrány a feltámadás. Ha a keresztény hitből a botrányost és a paradoxon-szerűt valami új értelmezéssel ki akarnánk küszöbölni, megfosztanánk minden erejétől (vö. 1 Kor 1, 23 és köv.).

JEGYZETEK

- 1) Neues Testament u. Mythologie: Kerygma u. Mythos, hrsg. von **Hans-Werner Bartsch**, Hamburg, ⁴1960; I, 15-48 Theologie des Neuen Testaments, Tübingen, ⁴1961.
- 2) **Willi Marxsen**, Die Auferstehung Jesu als historisches und als theologisches Problem, Gütersloh, ³1965.
- 3) Kerygma u. Mythos I 45.
- 4) E kijelentés feltételezi, hogy a forma- és hagyomány-történelmi kutatások eredményei, melyek szerint a hír az üres sírról, a Feltámadott megjelenései mint az ő testi-mivoltának bizonyítékai és a Mennybemenetel úgy tekintendők mint későbbi, teológiai és apológiai természetű pál-utáni képződmények. Vö. Kerygma u. Mythos I 44 und Theologie 47 és köv.
- 5) Kerygma u. Mythos I 46.
- 6) Uo. 46. Ebből Bultmann ezt is lekövetkezteti: „Krisztus, a Megfeszített és a Feltámadott velünk az igehirdetés szavában találkozik és sehol máshol. A húsvéti hit nem más, mint hit e szóban.
- 7) Uo. Theol. Lit. Ztg. 65, 1940, 244.
- 8) Vö. Kerygma u. Mythos I 47: „A keresztény húsvéti hit teljesen közömbös a történelmiség kérdését illetően.”
- 9) Zum Problem der Entmythologisierung: Kerygma u. Mythos II 200.
- 10) Vö. Die Auferstehung als historisches und als theologisches Problem, S. 28: „A funkcionális Jézus-kerygma személyes Krisztus-kerygma lesz”.
- 11) Uo. 24. 12) Uo. 13) Uo. 30. 14) Uo. 35. 15) Vö. uo. 33 és köv. 16) Uo. 34.
- 17) Uo. 25 és 31.
- 18) A bevezető kérdések, ill. a Kor. levél eredeti egysége ebben az összefüggésben érdektelen.
- 19) Vö. ehhez **Ulrich Wilkens**, Der Ursprung der Überlieferung der Erscheinungen des Auferstandenen: Dogma u. Denkstrukturen. (Hrsg. von Wilfried Joest u. Wolfhart Pannenberg. Göttingen 1963) 61, 11. jegyz: „Semmi sem utal arra, sőt a 12. és a köv. versek okfejtésének mikéntje egyenesen kizárja, hogy Korintusban Krisztus feltámadása kétséges lett volna. Ellenkezőleg, a levél mint egy egész — különösképpen az első polemizálás a bölcsesség és ostobaság felett 1, 18 és köv. — mutatja, hogy Krisztus feltámadása valójában a korintusiak hitének központi gondolata volt . . .
- 20) Vö. A. J. **Festugiere**, L'Idéal religieux des Grecs et l'Évangile. Paris 1932, 143-160; Ph. H. **Menoud**, Le sort des trépassés, Neuchatel 1945, 11-17; L. **Cerfaux**, Le Christ

- dans la théologie des saint Paul, Paris ² 1954, 63 és köv.; D. M. **Stanley**, Christ's Resurrection in Pauline Soteriology (Anacleta biblica 13) Rom 1961; W. **Schmidthals**, Die Gnosis in Korinth, Göttingen 1965, 147-150. — L. **Cerfaux**, uo. 63, 1. megjegyzt.
- 22) Vö. Julius **Schniewind**, Die Leugner der Auferstehung in Korinth. 1952; H. W. **Barsch**, Die Argumentation des Paulus in 1 Kor 15, 3-11; ZNW 55, 1964, 261-274; **Hans Conzelmann**, Grundriß der Theologie des Neuen Testaments, München 1968, 210 és köv.
- 23) 1 CorHom 38, 1 és másutt.
- 24) **Ernst Käsemann**, Neutestamentliche Fragen von heute. Exegetische Versuche u. Besinnungen. Göttingen 1964, II 28.
- 25) H. **Conzelmann**, Grundriß der Theologie des NT. München 1968, 210.
- 26) Kerygma u. Mythos I 45.
- 27) Glaube u. Verstehen I, Tübingen ⁴ 1961; I, 54-55.
- 28) Uo. 8 s köv. — Vö. e problematikához: **Jakob Kremer**. Das älteste Zeugnis von der Auferstehung Christi (Stuttgarter Bibelstudien 17), Stuttgart 1966, 104; hasonlóan: P. **Benoit**, L'Ascension (Exégèse et Théologie), Paris 1961, I 363-411.
- 30) Kerygma u. Mythos I. 44 és köv.
- 31) Vö. J. **Kremer**, uo. 123.
- 32) W. **Marxsen**, uo. 28.
- 33) Uo. 28-29.
- 34) Vö. **Franz Mussner**, „Schichten“ in der paulinischen Theologie, dargetan an 1 Kor 15, BZ 9 (1965) 61.
- 35) Vö. **Kremer** uo. 29, kül. jegyz. 59.
- 36) Vö. **Norbert Lohfink**, Das Siegeslied am Schilfmeer. Frankfurt am Main 1965, 44-80.

Béky Gellért

METANOEITE (Papi lelkigyakorlat)

I.

1. A büntudat kezd lassan kimenni a divatból. Hajlamosak vagyunk „kiszachologizálni“ életünköt. A bűn nem egyéb tökéletlenségnél; a teremtmény szükségszerű mellékzöngéje. Hozzátartozik az egyre fejlődő, valami végleges, tökéletes felé útban lévő ember lényegéhez.

Mások szerint a fejlődéselmélet, a lélektan, no meg az anyagelvű világfelfogás lassan, de biztosan kilúgozza majd a büntudatnak és a lelkiismeret-furdalásnak a szív mélyén lappangó, a tudatalattiban tengődő, hamis „talajvízként“ itt is, ott is feltörő kellemetlen maradványait.

Sokak számára a bűn és a büntudat nem egyéb „tabu“-nál, amivel le kell egszszér véglegesesen számolnunk.

Vannak olyanok is, akik a lelkigyakorlatok „fairness“-e, őszintesége nevében tiltakoznak a bűnnel való alapos foglalkozás ellen. A bűnről való elmél-

kedés, éppen a lelkigyakorlatok elején, nem egyszer szellemi-lelki „Erpressung”, olcsó hatásvadászat, amolyan lélektani trükk. A büntudat ügyes és ravasz ébrentartásával, mesterségesen táplált önmarcangolással, erkölcsi ijesztgetésekkel akarjuk a lelkigyakorlatozót „jófeltételek”, „életreform”, „tökéletesség” és egyéb hasonló hangzatos jeligék alatt csúcsteljesítményre ösztökélni.

Amint látjuk, ki így, ki úgy próbál menekülni a bűn, a bűnösség önvádjától. Korszellem jele volna ez? Az „Entmythologisierung” következetes megvalósítása erkölcsi vonalon? Avagy az újkor teológikus nagykorúságának velejárója?

2. Akárhogy is értelmezzük a tényeket, annyi bizonyos, hogy a bűn és a büntudat meg a metanoia az írások lényeges tánításához tartozik. Olyannyira, hogy vannak keresztények, akik a Szentírásnak éppen erre vonatkozó tanítását tartják a Biblia leglényegesebb részének (vö. a protestánsok meg a Római levél). A bűn és a bűntől való megigazulás lenne ezek szerint az írásokat nyitó legfontosabb kulcsfogalom.

Csakugyan, a bűn egyike azoknak az igazán kevés, egyetemes kapcsolatoknak, amelyek az egész emberiséget tökéletesen eggyé kovácsolják. E mellett az igazán nemzetközi sorsközösség, minden határokat lerontó bűnben való egység mellett elhalványul minden egyéb esetleges különbség a zsidók és nem zsidók, kapitalisták és proletárok, férfi és nő között . . .

Jelenleg mindenütt nagy a forrongás, nyugtalanság a világban. Ennek a nemzetközi hánykolódásnak pedig főoka (a forrongók, az elégedetlenek vádja szerint) kétségkívül az, hogy az összes fennálló társadalmi rendszerek eleve romlottak, rothadtak, következésképpen semmiféle „reformmal” nem lehet őket orvosolni. Minden reformtörekvés, minden javítási kísérlet (legyen az jogi, politikai vagy akár vallási törekvés) eleve téves és káros.

Hogy a Szentírással példázgassunk: elnyűtt, kifeslett köntösre senki se vet drága ruhából vágott foltot. Ezzel csupán a finom anyagot pazarolnánk, és a rongyot sem tennénk egy szikrával se jobbá. A kinyilatkoztatás tanítása szerint az egész emberiség állapota annyira megviselt már, hogy semmiféle konvencionális módszerrel nem lehet rendbe hozni. Aki javítani akarna rajta, csak a jó bort tenné ócska, szakadozott tömlőkbe. S ez áll nemcsak a társadalomra, s általában az egész emberiségre, hanem minden egyes emberre is: rám is, rád is, mindegyikünkre . . .

Ez a mindennapi tapasztalati tény az alapja minden reformtörekvésnek és forradalomnak. Vagy mint egy japán egyetemista mondta: a jelenlegi állapotokat (társadalom, nevelés, egyetemek) normális úton képtelenség orvosolni. Itt már csak egy segítség van: áldozat és halál. Azaz: felégetni, elpusztítani mindent, hogy egy új világ születhessen a romokból. Mert halál nélkül nincs élet . . .

3. Ha csak a szavakra figyelünk, ebben az elvben tökéletesen megérti egymást a keresztény és a forradalmár. Mindkettő jól ítéli meg a helyzetet.

A különbség azért mégis óriási közöttük: a forradalmár szerint csak az ellenzék, a reakciósök, a kapitalisták a teljesen romlottak, javíthatatlanok. Ők a „kilátástalan eset”. Ezeket el kell pusztítani, likvidálni kell őket, hogy új világ születhessen. A humanisták megállnak félúton és egyezkednek. Ők azok, akik finomabbnál-finomabb foltokkal próbálják megjavítani a társadalom rongyait. Ez ostobaság, sőt árulás. Hiszen csupán a kilátástalan állapotot állandósítják. Forradalom, vér, áldozat, halál nélkül nincs üdvösség.

A Szentírás teljesen egyetért ezzel az okoskodással. Azzal a különbséggel, hogy nem tesz különbséget kapitalista és proletár között. Mindnyájan egyformán vétkeztek és egyformán az Istentől való üdvösségre vannak utalva (Róm 3,23). Közösen kell meakulpáznunk és kiesdekelni az Istentől való megigazulást.

Ez pedig a metanoia révén történik. A metanoia nem afféle jámbor bűnbánat, holmi ruhafoltozás; öreg, rossz tömlők töltögetése, hanem a régi ember teljes kifogatása, keresztrefeszítése (Róm 6,6), hogy az új ember feltámadhasson. Ez nem megy keserves harc, szüntelen forradalom, egyszóval halál nélkül. Ám ezt a forradalmat mindenekelőtt önnön szívünkben kell megvívunk. Meg kell halnunk önnön magunknak, a bűnnek, s nem másokat sanyargatni, megölni. Krisztus is tudatában volt annak, hogy halál nélkül nincs üdvösség. Csakhogy ő nem másokat áldozott fel az üdvösség oltárán, hanem önmagát. Ez pedig óriási különbség . . .

Krisztus keresztje látszólag sikertelenség, a végső tragédia beteljesedése volt. De csak látszólag. A kereszt nem Krisztus tehetetlenségét, sikertelenségét igazolja, hanem inkább az emberiség csődjének a bizonyága. Meg annak beszédes bizonyítéka, hogy itt már közönséges, konvencionális módszerek mit sem segítettek volna. Ha a vetőmag földbe nem hull, ha nem pusztul el, bizony hiába várjuk az áldott kenyeret . . .

4. A bökkenő azonban ott van, hogy a legtöbb embernek sejtelve sincs arról, hogy i l y e n állapotban született. Meg van elégedve, ki van békülve a maga helyzetével. Vagy ha nem, hát beletörődik valahogy.

„Nem tudják, mit cselekszenek.” Krisztusnak ez a szava talán Isten leg-szomorúbb, legfájdalmasabb vádjá az emberiség ellen. Nem tudják, pedig tudniok kellene. Éppen nekik kellene tudatában lenniök ennek a megbocsát-hatatlan cselekedetnek.

Nem tudják, következképpen nem is érzik, hogy bűnösök. Ha pedig nem vétkesek, akkor nincs szükség megváltásra.

Vagy csak egyszerűen közömbösök. Kihalt belőlük a szellemi-lelki nagy-ravágyás utolsó szikrája is.

Nem tudják . . . Épp ez a különös: azok nem tudják, akik pedig tudnak atombombát, holdrakétát gyártani. Tudnak tudományt, művészetet, technikát és ezer meg ezer szükséges és hasznos dolgot kigondolni, megvalósítani.

Itt már csak a halál, az áldozat képes kinyitni a szemeket. Nem a bűnös ember halála. Nem. Egyedül az igaz, a szent, az istenember halála . . .

Vannak, akik éppen ebben a természetellenes, furcsa állapotban látják az eredeti bűnnek (ha nem is minden, de legalább egyik) legfőbb vonását. A személyes bűnök csupán ennek az állapotnak volnának a kitérülése, meghosszabodása, jelenvalósága az emberi szívben és történelemben.

Teológiailag nézve nemcsak az üdvösség eszkatológikus. A rossz, a bűn is az. Nemcsak az Isten országa növekszik kovászként, vagy mint a mustármag; a rossz, a bűn birodalma is terjed, erjed, halad a végső beteljesedés, jobban mondva a végső összeomlás, a kárhozat felé. S miként az Isten országa az én, a társadalom közreműködését kívánja, úgy a rossz, a bűn is az emberi felelősség, az én felelősségem pilléreire épül fel.

Hogy állunk mi papok a bűntudat, a rosszal szemben tanúsított álláspont dolgában? A papi lelkigyakorlatokból semmiképpen sem hiányozhat a bűnről és a metanóliáról komoly elmélkedés . . .

II.

1. Az emberiség hosszú évezredek át szentül hitte, hogy a föld egyenes, lapos, tehát nem kerek. Az újkor kétségtelenül egyik legnagyobb felfedezése annak felismerése, hogy a föld gömbölyű. Elég csak kellő távolságra kimenni a világűrbe, hogy erről meggyőződhessünk.

Igy van ez az ember esetében is. Egyenesnek látszik, igaznak tűnik mindaddig, míg tisztas távolságból nem nézzük: egy hosszú élet alkonyatából, a Biblia, az Isten látószögének örök távcsövével. Akkor vesszük észre, mennyire nem egyenes, mennyire görbe és ferde . . .

Olyan a mi „igaz” voltunk, mint a szennyes alsóruha, mondja Izaiás próféta (64, 6). Nincs még egy könyv a világon, amelynek olyan finom megfigyelőképessége, olyan megdöbbentően, sőt botrányosan széleskörű és pártatlan információja lenne az emberi szív meg az egyén és a társadalom valódi állapotáról, mint a Szentírásnak. A Biblia szerzői nyugodtan letelepedhetnének akármelyik rendszer parlamentjébe: ellenzéknek.

De ugyanakkor éppen ennek a könyvnek vannak a legvakmerőbb tervei, fényesebbnél-fényesebb meglátásai, szinte hihetetlen reményei az emberiség és az egyes emberek jövőjét illetően.

Nos, mégis ez a könyv állítja az emberiség állapotáról, hogy csak olyan, mint a szennyes ruha. Vagy mint a kialudt csillag fénye, amely a roppant távolság miatt még évezredekig világít a földön. Az emberiség is világít a tudomány, kultúra, teljesítmények egén talán a világ végéig; még akkor is, ha már nem sok, vagy szinte semmi kapcsolata sincs Istennel. Fénylik, ragyog: nem önmagától, nem maga erejéből, hanem a forrás, az eredet, az Isten erejéből.

Vagy olyanok vagyunk ebben az állapotban, mint a gépkocsi motorja. Be van kapcsolva a motor; forog, zakatol, benzint fogyaszt, de a kocsi áll egy helyben. „Leerlauf”, mondja a német találón: futás az ürességben, a semmi-
ben.

Az ember is dolgozik, lármázik, alkot, sportol, ünnepel, mégsem halad a kocsí. Az üdvösség vonata egy helyben vesztegel.

Teilhard de Chardin találó hasonlaltal világítja meg a bűn visszás állapotát: tiszta energiapazarlás, mondja, olyan, mint a nyitva hagyott vízcsap, vagy mint az elfelejtett gáz, amit hanyagságból, vagy akarattal nem zártak le. Folyik, fogy a sok drága energia; pazarlódik a tengernyi lehetőség s ráadásul árt, ront, szennyez, mérgez.

Az frások nem tesznek e téren lényeges különbséget hívő és hitetlen, pap és egyszerű hívek között. Mindnyájan vétkeztek, mindnyájan egy s ugyanazon állapotban találtatnak. Nincs lényeges különbség köztünk: csak a fokban, az erősségben vannak eltérések . . .

Tegye a pap is fel magának ezeket a kérdéseket, legalább a lelkigyakorlat alatt: vajon nem vagyok-e én is ilyen régen kialudt csillag az Egyház egén? Külsőleg világítok még valahogy, de szívem halott . . . Vagy mint a berregő motor: tele tervvel, izgalommal, aktivitással, a lélek azonban mozdulatlan, dermedt, merev állapotban várja a Lélek áramlását. Leerlauf . . . Talán csurgó vízcsap; vagy ki tudja: szívárgó gázcső: kételkedés, megalkuvás, evilágiság, a titkos bűn alig látható repedésein vesz kárba, hullik a semmibe a sok drága kegyelem, karizma, lehetőség . . .

2. Az frások tétovázás nélkül kimondják: nem ez vagy az a nép, nemcsak ez vagy az az osztály, nem is csak ez vagy az az ember a bűnös (gondoljunk Krisztus halálára és a zsidóknak meg minden egyes népnek, minden egyes embernek titokzatos közreműködésére és következőképpen felelősségére), hanem mindenekelőtt t e , é n ! Én vagyok a Júdás, a Heródes, a Pilátus, a farizeus, Mária Magdolna, Péter. Az inkvizitor, a rabszolgakereskedő, kapitalista, az ateista, az egyházüldöző, az utcalány mind bennünk lappang; bennem és benned, mint lehetőség, mint veszély, mint rejtett adottság. Legalább is a szentek komolyan hitték, hogy minderre képesek volnának, ha Isten kegyelme nem állna mellettük. S ez nemcsak alázatosság, holmi jámbor frázis, hanem a valóságos „condition humaine” teljes átélése és alázatos megvallása.

Krisztus keresztje semmiképpen se Krisztus csödjének jelképe. Ó, dehogyl! Az egész emberiségé. Elsősorban a (korabeli) zsidóké, aztán a „görögöké”, azaz az enyém csakúgy, mint a tiéd.

Krisztus nem csak a zsidókért halt meg. Mindenkiért, mindnyájunkért: „pro nobis et pro nostra salute”, mint azt a niceai-konstantinápolyi zsinat több mint 1500 évvel ezelőtt ünnepélyesen kimondta.

3. Fontos azonban, hogy különbséget tegyünk a bűn és a bűnös között. Hiszen a velük szemben tanúsított álláspontunk ennek megfelelően fog kialakulni.

A keresztény Isten szemével nézi a tényeket, a bűn tényét is. Isten előtt a bűn csak, b ű n , azaz: önártás, leválás a nagy, szent, pozitív erőkről. „Exorbitatio” (par-ektropé), mondja nazianzi szent Gergely találóan: kozmi-

kus kisiklás a harmónia, a rend, a célszerűség, a fejlődés valós és biztos pályájáról. Semmiképpen se pozitív erő. Gátló, hátráltató, negatív jelenség. S mint ilyen, szöges ellentétben áll Istennel, Aki maga az Élet, Harmónia, Beteljesedés, a Szeretet.

Mi emberek legtöbb esetben mindössze a bűn személyes vonatkozásaira figyelünk. A legtöbb ember „bűnbánata” nem annyira a bűn elítélésében, valódi megbánásában, utálatában gyökerezik, mint inkább a bűnnel járó kellemtelen következményeken, a bűn rejtegetnivaló, káros hatásain alapszik. Nem annyira a bűnt magát bánjuk, ha bánkódunk miatta, hanem annak gyászos következményeit siratjuk. Istenre alig gondolunk . . .

A bűnt magát aligha vesszük tragikusan. Sőt szépítjük, kimagyarázzuk, megokoljuk. A világ nem gyakran javasolja is. Kereskedik a bűnnel: árucikket lát benne. Kiállítási anyag; téma filmhez, regényhez.

Bezzeg a bűnössel szemben annál szigorúbb, annál kegyetlenebb tud lenni. Türelmetlen vele szemben, elítéli, kárhoztatja. Még ölni is kész, ha módja van rá.

4. Isten a bűnt a maga meztelenségében nézi és ítéli meg. Isten „haragja”, az „ítélet”, a „kárhozat” mindmegannyi bibliai kép Istennek a bűnnel szemben tanúsított magatartásának érzékeltetésére.

Viszont ugyanaz az Isten a bűnössel szemben nagytűrésű, szeretetet sugárzó, irgalmas. Míg élünk, olyan mint a nap vagy mint az eső: nem tesz különbséget jó és rossz fiai között. Fény az Isten, mondja ismételten az Írás. Nem Ő változik, mi változunk: a jók mint Fényt tapasztalják meg Őt, éltető, fejlesztő, világító, vigasztaló, üdvözítő fényességet. A rossznak elemészto láng, igazi tűz (Iz 10, 17-18). Nem mintha kárhoztatás volna az isteni Fény lényege. Egyedül azért, mert a rossz, a bűn lényegénél fogva kizárólag csak ilyen módon tudja a Fényt felfogni.

A kárhozat a mi teremtményünk, nem Istené. Kész Isten csodája, valóságos kegyelem az, ha még élünk, ha Isten életünk végét bevárja, és nem mint láng, nem mint tűz, hanem mint üdvözítő, tisztító Fényesség lengi át ezt a gonosz és parázna nemzedéket.

Olyan az Isten, mint a kedvesen illatozó virág: annak is nyílik, aki piszkos kézzel letöri, ellopja, sárba tiporja. Az már igazán nem a virág hibája, ha a tolvaj kezében lassan elhervad, elszárad; vagy a rendőség figyelmét a lo-pásra tereli . . .

5. A Szentírás a bűn lényegét éppen abban látja, hogy a teremtő, szerető, üdvözíteni akaró Istent nem értjük; nem hiszünk üdvözítő szeretetében, sőt ellene dolgozunk, semmibe vesszük, vagy közömbösek vagyunk vele szemben.

„Egyedül Te ellened vétkeztem”, mondja a zsoltáros (50, 6). Akár a jót tesszük, akár bűnökben vagyunk, Isten gyermekeiként tesszük, amit teszünk. Tehát Istennek magának tartozunk tetteinkkel (Bölcs. 15, 2).

A pap esetében még azt is hozzáfűzhetjük: a szent pap is, a hitvány pap is csak Isten papja. Neki tartozik felelősséggel. Ezért nincs se erény, se bűn Istene, az istenfiúsági kapcsolaton kívül.

6. Nem elég azonban a bűnnel tusakodni, a bűnt kerülni. A keresztény s főleg a pap, végtelenül többre van hivatva. A világban és önmagunkban kell megküzdenünk a gonosz hatalmaival és annak minden megnyilvánulásával.

Először is úgy, hogy állandó forradalmat hirdetünk a bűn ellen és pozitíve építjük a jót (Róm 12, 9). Másodszer azzal, hogy szívből, őszintén gyakoroljuk a megbocsátás isteni parancsát. Tudni megbocsátani a ránk bízottaknak, mintha maga Isten bocsátana meg nekik. Megbocsátani az ellenünk vétkezőknek: a rágalmazóknak, besúgóknak, az ellenünk dolgozóknak, az üldözőknek.

Harcolunk a bűn ellen akkor is, mikor penitenciát tartunk a magunk és a világ bűneiért. Krisztus nevében, Krisztus titokzatos tagjaiként . . .

A pap egész tevékenysége, hivatása, minden szenvedése, egész erőfeszítése arra kell irányuljon, hogy a világban és az emberi szívekben diadalmaszkodó sötétséget fényességgé; a békétlenséget békévé; a gyűlöletet szeretetté; az igazságtalanságot igazságossággá; a hazugságot igazsággá, egyszerűen a rosszat jóvá változtassa át.

7. Isten Krisztus által, Krisztus pedig az ő titokzatos testének tagjai által alkot nap mint nap új világot a szívekben. Általunk, bennünk akarja újra és újra teremteni a világot, hogy szüntelenül megválthassa a „világot”.

Amint a világegyetem egyre jobban kibontakozik a káosz, az ellentmondás, vak célszerűtlenség, stagnálás, a megsemmisülés lehetőségeinek szorító karjaiból és halad az evolúció fényes útján a végső beteljesedés, az igazi megvalósulás felé: úgy a szellem, a szív világa is egyre jobban ki kell bontakozzék a sötétség, a rossz, a bűn hatalmainak káros, rontó, a beteljesülést fenyegető, akadályozó, veszélyeztető béklyóiból, hogy üdvözülhessen a fény, a béke és a harmónia Isteneben.

Igy lesz a pap az új világ harcosa; a fényesség, a béke, az igazságosság, az üdvösség isteni tervének kivitelező munkása. S mint ilyen nemcsak hogy nem fölösleges a modern társadalomban, hanem egyenesen nélkülözhetetlen! Csak vegye komolyan hivatását és legyen tudatában küldetésének.

Mi nem azért vagyunk Krisztus munkatársai, mintha már tőkéltesek volnánk és nem szorulnánk üdvösségre magunk is. Nem. Hanem azért, mivel a Krisztus ereje dolgozik bennünk: a mindeneket igazá tevő, megváltó, kibékítő, kiengesztelő, újjáteremtő Krisztus kegyelme.

És talán akkor leszünk igazán „igazak”, szentek, jó papok, amikor mások megigazulásáért, megszentelődésért, üdvösségéért áldozzuk fel erőnket, időnket, sőt egész életünket . . .

ALFRED DELP, KRISZTUS TANÚJA

Halálának 25. évfordulójára

„Papi arcél”? . . . A fényképről hátrasímitott haj, nyílt, energikus fiatal arc néz vissza; üveg mögött is sugárzó szemek és széles, huncut mosoly. Ha eltakarja az ember a kabát nyílásából kikandikáló papi gallért, talán nem is gondolná, hogy egy pap képe. Harmincnyolc évet élt. Ez az az *Alfred Delp*, aki két héttel kivégzése előtt ezt írta barátainak: „Ne hagyjátok, hogy édesanyám holmi szent-legendákat meséljen nektek rólam. Akasztófavirág voltam!”

Nem, P. Delpről nem kell legendákat mesélni. Elég az egyszerű valóság. Jóismerőse, a domonkos P. Odilo Braun, egyidőben maga is náci fogoly, így foglalta ezt össze: „Pap volt és szerzetes, tudós és tanító, imádkozó és harcos. Mindennek alapja pedig az ember volt, a természetesnek maradt ember.”

„Segíteni, hogy az emberek Isten rendelése szerint, Isten szabadságában élhessenek s emberek legyenek“

1907. szept. 15-én, a Fájdalmas Szűzanya ünnepén született Mannheimben. Felső gimnazista korában katolizált, 1926-ban a jezsuita rendbe lépett. A 30-as években kiterjedt irodalmi működést fejt ki; önálló kiadványain kívül a „Stimmen der Zeit“ c. folyóirat szociológusa egészen a lap 1939-es betiltásáig. Az egyre súlyosbodó történelmi időkben bátor elszántsággal áll ki a „fenyegetett teremtmény”, a náci elnyomás alatt sinylődő ember mellett. Sz. Ignác misztikus látásának igazi örököséként küzd azért, hogy „Isten arca megmaradjon a teremtményben” és „kirajzolódjék a történelemben”. Mi ennek a föltétele? „Tartósan csak a keresztény ember. Ez azonban egyben azt is jelenti: az emberrel együtt meghal a keresztény.” A mai ember nem annyira istentelen, mint inkább képtelen az Isten befogadására. „Istenképesé” pedig csak úgy lehet tenni, ha mindenekelőtt ennek *természetes föltételeit* biztosítjuk. Ameddig emberhez méltatlan, embertelen állapotban, alapvető jogából és emberméltóságából kisémmizve kell élnie, mindaddig nagy átlaguk áldozatul fog esni a viszonyoknak és nem lesz ereje imádkozni, hinni, még gondolkozni sem. Azért — írja Delp — csak az imádkozhatja becsületesen a Miatyánkot: „Jöjjön el a te országod”, aki készen áll a szociális reformok megvalósítására.

Ez persze még csak az első lépés. A második az, hogy *magát az embert* kell rendbehozni, belülről. Máskülönben a legszebb és legjobb életkörülmények között sem boldogul, hanem ismét fel fogja forgatni őket. „Önállóságra, felelősségre, ítélőképességre, lelkiismeretességre nevelés; társulásra, igazi közösségi készségre nevelés; az eltömegesedés szám-

talán jelenségének legyőzése.“ Mindez azonban csak Istennel lehetséges, hiszen „az ember csak Istennel együtt ember“, „Isten beletartozik az ember meghatározásába“. Ez a mai kor halálos betegsége: „a hiányzó közép titka“, „a föld hiányzó misztikája“. Hiányzik a középpont, az Isten.

Azért a körülmények átalakításának és az ember nevelésének egyaránt *Isten törvényei szerint* kell történnie. A világ új rendje legyen „Isten rendjének történelmileg esedékes formája, különben csak új toronyépítés és új összeomlás következik“.

Mindennek megvalósítói természetesen csak a keresztények lehetnek. Ez ma a kereszténység nagy feladata: „Isten mának-való elénk állítása a keresztény emberen, korának megváltozott emberén át“. „Krisztus és az Egyház mindig annyit ér egy nép szemében, amennyit a keresztény emberek érnek, amint keresztény életképességükkel, sugárzó, toborzó erejü életükkel megdolgozzák a körülöttük lévő világot és azt is bevonják abba az isteni áramba, amelyben ők élnek. Azoknak az embereknek, akik velünk táplálkoznak, érezniük kell, hogy mi *megváltozott mai emberek* vagyunk, érezniük kell ezt akkor is, ha harcolnak velünk“.

De jaj, egészen másképp fest a valóság — és ezt P. Delp nagyon jól látta. A gonosz nem azért juthat olyan sikerre az emberi történelemben, mert hatalmasabb, alakítóbb erő a jónál, hanem azért, mert „a jó olyan terméketlen, mert a hagyományt ferdén konzervatív álmoságnak és megszokottságnak értelmezi, mert az erkölcsi rendességet biedermeier derekassággá és gondatlansággá ártalmatlanítja, mert az élet megőrzését igen gyakran nem az élettérben valósítja meg, hanem mellette“. „Problémavilágunk sokszor pusztán a belső egyházi helyzetből nő ki, nem pedig a korral folytatandó sürgető misszionáriusi dialógusból“. „A vallás olyan gyakran szólt bele ebbe a modern életbe csak elvi síkon, gyakorlatilag mit sem sejtő tájékozatlansággal, hogy lassanként elvesztette hitelét“. „A teremtő erők hallgatása“: ezzel a sűrített kifejezéssel jellemzi Delp kora kereszténységének nagy baját.

Mi szükséges tehát legelőször is? „Az igazi és megbízható egyházas ember helyreállítása és kiképzése“. Olyan emberekre van szükség, akik „a kereszténység teljes kincsét birtokolják“. Hiszen „minden igazi valóság a miénk, az Ūristen, a mi Atyánk adta nekünk birtokul és feladatul. A valóság iránti fokozott érzék és a fokozott életöröm idején a kereszténytől fokozott keresztény életerőt követelünk meg . . . Olyan emberek vagyunk, akik az egész valóságra igent mondunk . . . Azt is meg kell érezni rajtunk, hogy mi vagyunk az időben az ígéretek és a kegyelmek hordozói“. Ez a vallás igazi vonzóereje. „A védőharc sohasem földolga egy keresztény nemzedéknek. A védelmezett határkövek mögött mindig az *igazi élet teljes bőségének* kell megnyilvánulnia. Urunk ben-

nünk élő országának ragyogása — ez a fény a természetéhez tartozik — a mi legnyomósabb igényünk és legjobb védekezésünk“. Ez a fény az igazi keresztényen át mint az imádás és szeretet fénye nyilvánul meg. „Csak ez az ember. Minden más: út. Hosszú és szükséges út. Végig kell mennünk rajta, míg az imádó és szerető szívek mécsese újból föl nem gyullad. Akkor az emberiség egy órára otthon van ismét“.

Abban a keresztényben, aki a náci rémuralom idején meg akarja valósítani ezt az eszményt, kell valaminek lennie „az igazi régi lovag keménységéből“, aki mindenképp Isten és a sajátmaga becsületét nézi és abból egy jöttányit sem enged. „Ahol összeütközés van, ott küzdeni kell, megalkuvás nélkül, árulás nélkül, gyávaság nélkül“. „Saját komolyságunkkal, saját súlyunkkal, saját biztonságunkkal, saját nagyságunkkal fölfigyeltetni az embereket arra a nagy Istenre, akinek képmásai vagyunk“. Egészen Isten „áradó üdvözítő akartának“ szolgálatába állni, „tudatosan vállalni mindent, mint önmagunk bedobását a történelemben kirajzolódni akaró isteni Arcért, hűségesen kitarva mellette“. Az ilyen harc történelemalakító akkor is, ha nem lesz belőle más, mint „pusztulás — lengő zászlóval“; csak a zászló lobogjon végig, akkor ez a „tanúságtévő erő történelemszülő erő is lesz“. *Helytállás és pozitív magatartás a végsőkig!*

A hitnek, az istenközpontú élet elhatározásának persze „személyes szóvá, személyes hűséggé kell sűrűsödni“. Delpnél nem volt hiány ebben. Nemcsak hogy bátor írásaival és (a München-Bogenhausen-i Szent Vér plébánia szószékéről) szavával állt ki az örök igazságok mellett, hanem tevékenyen kivette részét a keresztény ellenállási mozgalmából is. Mint szociológus állt rendelkezésére a „Kreisau csoport“-nak, amelynek vezetője Helmuth Moltke gróf volt, egyik résztvevője pedig Eugen Gerstenmaier evangélikus lelkész, későbbi cellaszomszédja. 1941 után mindjobban foglalkoztatja a gondolkodó fejeket a Harmadik Birodalom feltartóztathatatlanul közeledő bukása és az utána esedékes keresztény újjáépítés problémája. A náciak ezt természetesen mint összeesküvést könyvelték el. „Meghalunk, — írja Moltke, — mert együtt gondolkodtunk!“ 1944 júliusában elfogták a résztvevőket. 28-án, három nappal a rendalapító ünnepe és két héttel aug. 15-ére kitűzött utolsó ünnepélyes fogadalmá előtt két SS jön érte és a Gestapo egyik berlini épületébe szállítja. Elérkezett az az idő, amikor helyt kell állnia szavért: „Egyáltalán nem az a fontos nekünk, hogy mindenáron tovább éljünk néhány nappal, hanem igenis az a fontos, hogy mindenáron úgy éljünk, ahogyan élünk.“

De P. Delp most sincs egyedül. A náci Németország sötétjében itt is, ott is égnék az imádásnak és szeretetnek azok a mécsesei, amelyekben ő bízik. Egyik berlini ismerőse aug. 1-én, Vasas Szent Péter ünnepén, amikor még mit sem tud elfogatásáról, ezeket a mély hitről és szeretet-

ről tanúskodó sorokat írja naplójába: „Minden reggel azt kérdezzük magunktól: Hányat vertek az éjszaka megint bilincsbe? Kit fognak el ma? Mint az ősegház keresztényeinek ‚szünet nélkül’ kell most imádkoznunk foglalyainkért. Nem fog angyal jönni szabadításukra, mint egykor Péterért. De Istentől fog jönni számukra segítség.“

„A kenyér fontos, a szabadság fontosabb; legfontosabb a töretlen hűség és az el nem árult imádás“

P. Delp *fogságában írt följegyzéseiből* idézünk. Ezekből a jó lelkek belopta íróeszközökkel, alacsony priccsere görnyedve, megbilincselte kézzel sűrűn teleírt lapokból. Az örök nagy kedvezésül néha lazára csatolták a bilincset, úgyhogy egyik kezét ki tudta húzni belőle. Ilyenkor írt. Félszeme közben mindig az ajtón, hogy ha váratlan ellenőrzés jön, jókor visszadughassa. Elmélgedéseket ír a Jézus Szíve litánia egyes megszólításairól, a Miatyánkról; leveleket müncheni, berlini barátainak. Rendtestvére, P. Bolkovac, „A halál színe előtt“ címmel gyűjtötte össze és adta ki ezeket az írásokat.

„Az új erény neve: fáradhatatlanság.“

„Az embernek sajátmagának kell egyszer fogságot kiállnia, hogy tudja, mi ez belső mi voltunknak. Ott kell ülni a szűk cellában, vasraverve, és a búskomorság ezer színében szemlélni a sarokban a szabadság szétfoszlott zászlaját. A szív mindig újra tovaszárnyal, a szellem próbálkozik szabadon fölemelkedni, de csak azért, hogy a körben megtett legközelebbi lépésnél, a kulcsok legközelebbi csörrenésénél annál véglegesebben ráébredjen a valóságra. És hozzá tudni: tehetetlen vagy. Nincs kulcsod, ajtódnak belülről nincsen zára, ablakodat rács fűdi és olyan magas, hogy még csak ki sem nézhetsz. Ha valaki nem jön ajtót nyitni, itt maradsz megkötözve, szegényen, nyomorúságodban. Semmi lelki győzködés nem segít: ez tény, állapot, ami érvényes és amit el kell ismerni.

Meg kell próbálni egyszer az éhséget, hétszámra. Átélni, hogy egy váratlan darab kenyér úgy esik az embernek, mint az égből jött kegyelem. Érezni kell az éhségnek ezt a befolyását minden életműködésünkre, hogy megint megtanuljunk a kenyér áhitatos tiszteletét és a kenyérért való gondot.“

De ugyanakkor:

„A megkötöttségnek ezekben a heteiben fölismertem, hogy az emberek mindig akkor elveszettek, akkor esnek zsákmányául a körülvevő világ, viszonyaik, a rajtuk tett erőszak törvényének, ha nem képesek nagy belső tágasságra és szabadságra. Aki nincs otthon a hozzáférhetetlennek és érinthetetlennek megmaradó szabadság légkörében, dacolva minden külső hatalommal és körülménnyel, annak vége.

Ennek a szabadságnak az ember csak akkor lesz részese, ha túllépi saját határait. Az emberi szabadság születésének órája az Istennel való találkozás órája.

Ember, vedd magadat Istenedre, és megint a magadé leszel. Most mások hatalmában vagy, kínoznak, ijesztfgetnek, egyik nyomorúságból a másikba kergetnek. Ez aztán a szabadság, amely énekel: . . . minket semmi halál el nem pusztíthat. Ez a határtalan távolba lendülő élet. Adoro és Suscipe: ti az élet összavai, ti egyenes és meredek ösvények Istenhez, ti kapuk a teljességbe, ti az ember útja önmaga felé“.

Mit csinálnak még a megbilincselte kezek? Szept. 12-étől, Mária nevenapjától kezdve a szentmiseáldozatot is bemutatják. „Szent edé-

nyek nélkül, gyertyák nélkül, oltárterítők nélkül, oltárkő nélkül — de megbilincselte kézzel. Nem értékesebbek-e vajon ezek a bilincsek Isten szemében, mint az a sok drágaság, amit a templomokban a szent áldozathoz használnak?” — írják erről barátai. Minden hétfőn hálás szívvel jótevőieért mutatja be a szentmisét. „Csodálatos azért, hogy az Úr itt van titkaival, és a megkötözött kéz is hatékonyan áldhat és szentelhet“. A Szentség napközben is ott van a cellában. „Olyan hálás vagyok érte. Megtöri a magányt, bár — szégyenemre legyen mondván — olykor olyan fáradt és összetört vagyok, hogy ezt a Valóságot föl sem veszem többé magamba . . .“

Persze a mise anyagának bejuttatása nem megy egyszerűen. Kezdetben a katolikus meg az evangélikus börtönlelkész viszi magával látogatásai alkalmával. De ezeket a látogatásokat a Gestapo fölfedezi és őrzőgő dühvel megtiltja. Mi legyen már most? „Kisérelje meg ‚földalatti‘ útján“ — biztatja a gondoskodó „őrangyal“, a fiatal evangélikus pap. — Ha nem sikerül, akkor elmegyek önnel a börtönigazgatóhoz. Az áldozatot be kell mutatni ezek között a falak között“. „E szavak szárnyat adnak nekem — írja naplójában Marianna. — Una sancta!“ — A katolikus börtönlelkész meg egyenesen kijelenti: „Emberi és keresztyén kötelesség az erkölcstelen rendelkezések megkerülése.“

Erdemes lenne részletesen leírni azt a ragyogó kis párbeszédet, amit Marianna ezután a börtönben szolgálatot teljesítő őrmesterrel, egy öreg berlinivel folytat. A jó ember sehogysem érti, hogyan fér össze a mise meg a börtön fogalma, hiszen az az ő ismeretei szerint annyit jelent, hogy a pap selyem öltözetben, sok-sok gyertya fényében, tömjénfelhőbe burkolózva hajtogatja a térdét . . . De aztán mindent elvállal. „Micsoda újfajta börtönlakók ezek vén napjaimra! Féléjszaka imádkoznak, nappal tanulnak, és a magunkfajtához mindig van még egy jó szavuk . . .“

És még valamivel foglalkoznak szívesen ezek a megbilincselte kezek: „Végül is azt akarom tenni, amit olyan gyakran csináltam megbilincselte kezemmel, és amit mindig szívesebben és mindig többször fogok megtenni, ameddig még lélegezhetem: áldani. Megáldani országot és népet, megáldani ezt a szeretett Német Birodalmat a maga nyomorúságában és belső kínjában; megáldani az Egyházat, hogy a források ismét tisztábban és tündöklőbben csordogáljanak benne; megáldani a Rendet, hogy igazán, jellegzetesen, szabadon hű maradjon önmagához a minden igazhoz és minden küldetéshez való önzetlen hűség által; megáldani azokat az embereket, akik hittek nekem és bíztak bennem; megáldani azokat, akiknek rosszat tettem; megáldani mindazokat, akik jók voltak hozzám, gyakran túlságosan jók“.

És még legutolsó levelei egyikében is, immár minden díszükből kifosztott, csak lényegét adó szavakkal: „Imádkozom és bízom és átadom

magam az Úrnak és reá hagyatkozom. Megáldalak bemeteket. Viszontlátásra.“

A bilincseknek ebben az idejében adatott meg P. Delpnek a régvárt boldogító kötelék: az ünnepélyes örökfogadalom letétele is, december 8-án, látogató rendtársának kezébe. „Az élet most már így megkapta érvényes és végérvényes formáját. A külső sors immár csak alkalom kitartásra és hűségre“. „Az Úristen egy szilárd ponttal ajándékozott meg az ő univerzumában. Régen vártam már erre. Minden más csak másodlagos“. „Végleg elköszöntem a magam életétől. A külső bilincsek mit sem jelentenek többé már, hiszen az Úr a ‚vincula amoris‘-ra méltott“.

Mi jellemzi lelkiéletét ebben az időben? Először is egyre fokozódó elmélyedés Istenben, az érintkezés teljes közvetlensége, gyermeki egyszerűsége. „Mindenesetre most tudom, *mit tesz az Ő kezéből élni*. Ezt kellett volna tennünk mindig. Néha azt mondom az Úrnak, hogy egy kis vigaszra van szükségem. Olyankor aztán a legkülönösebb feltételei vannak . . . Néha a vezetés és vigasztalás egy szavát kérem tőle és úgy taláalomra felütöm a Szentírást“. „És még mondja valaki, — kiált fel, — hogy az ég néma, és nincs ez az eleven ide-oda Isten között meg közöttünk! De azért mindig jó és fölemelő, ha megint egyszer megtapasztaljuk“.

Hogy mit élhetett át Istenével a belső lendület, a felmagasztaltság perceiben, az kettejük titka maradt. Tény, hogy karácsony után megvallja: élete legszebb éjféli miséjét ünnepelte. És följegyzéseiben egy helyen leírja annak az embernek lelkiállapotát, akit Isten körülvesz, áthat, az istenség boldog életfolyamában úszhat, s azután ebből tovább lehet élni, sok-sok sivatagi napon és éjszakán át, „mert az az élet, amelyik ezt kapta ajándékba, *Isten csendes mosolyát látja minden dologban*, állapotban és körülményben . . .“ És villámfényként világít bele ebbe az „elzárt kertbe“ egy-egy ilyen mondat: „*Az élő Istenért való tanúságtétel szenvedélye*: ezt ismertem meg és éreztem át. Dios solo basta (Isten egyedül elég, Nagy Szent Teréz), ez így igaz.“

Csakis Istennek ebből a kézzelfogható kegyelmi működéséből jöhet létre ez a fölséges paradoxon, amit ő maga fogalmaz meg teljes szabadsággal: „Egyrészt a teljes szabadság: semmit sem tagadni meg Istentől. Másrészt az ő ígérete, hogy a hívő bízalom erőt vesz rajta.“ *Teljes önátadás — rendületlen bízalom*. „A hit mint erény Isten igentmondása sajátmagának az ember szabadságában — ezt mondtam egyszer egy prédikációban. Erről van most szó, pontosan erről“. Visszatérő jelszava: „Isten elvitt a végsőkhig. Most erről van szó: hozzánőni ehhez, így vagy amúgy. Isten szavamon fogott és elvitt a szélső határig. Mindenesetre ezer igen-t kell mondanom neki“. Már fogsága első idejében megegyezik az Úrral, hogy ráhagyja ügyét; így aztán nem sokat töri a fejét a

tárgyalás előtt („adatik nektek abban az órában“), hanem így ír: „Elfogadási parancsomra, a beleírt szép dolgokra, már hetek óta rá se néztem. Az egész az Isten dolga“. Viszont: „Sok dolog megvalósulása attól a bizalomtól függ, amellyel várjuk és reméljük és kérjük. Ebben ne legyen hiány. Kérem segítsenek, hogy bele ne fáradjunk.“

A másik jellegzetesség: teljes emberi *közvetlenség és őszinteség*. Egész természetesen emlékezik meg emberi gyöngeségeiről, nehéz óráiról, gyermeki módon terjeszti elő egyszerű használati cikkekre vonatkozó kéréseit. Nyoma sincsen semmi nagyképűségnek, nem hallani egyetlen túlfeszített, hamis hangot sem. Néha egy kis kiábrándult csodálkozás: milyen nehéz kitartani az emberi léleknek a hitben és reményben a próba idején, pedig hát ezek lennének alapvető tulajdonságai! „Nem gondoltam volna, hogy így kell erőlködni Istennek azért, hogy szabadon tartsa tekintetemenk a kilátást a csúcs felé“. De hát ilyen az ember, ez az ember. Bele kell törődni, el kell fogadni.

„Mit imádkoztam egy karácsonyi csillagért, világosságért a dologban! Az Ūristen mindent nyitva hagyott és a „franchir le pas“-t kívánja tőlem: az abszolút ugrást, el önmagamtól, öbelé. Ehhez hozzátartozik a pusztság. „Kiszolgáltatottság“-nak nevezte ezt egy kedves ember, akinek hálás vagyok ezért a szóért. Egyedül és védtelenül kiszolgáltattva a szeleknek és az időjárás szeszélyének, a nappalnak és az éjszakának és a kettő közti szorongó óráknak. És a hallgatag Istennek. Igen, ez is egyfajta kiszolgáltatottság: — nem: ez *a* kiszolgáltatottság. És itt nő meg a szívnek és szellemnek a szabadság elérése szempontjából legfontosabb képessége: a fáradhatatlanság.“

A probléma-fölvetés kíméletlen őszinteségére csak egy példát: „Mi változik meg hát azzal, hogy ebben a szűk cellában itt a Szentség, hogy misét mondanak, hogy imádkoznak és sírnak, hogy tudják és hiszik és hívják az Istent? Mi lesz más ezzel? Meghatározott órában csikorognak a kulcsok a zárban, vasraverik a kezet, aztán meghatározott órában feloldják, és így telik egyik nap a másik után, nekünk egészen egyformán. Hol maradt ez az Isten titkában lehetségessé vált „respirare“ (lélegzetvétel)? Aztán itt ülni és várni az üdvösségre. Meddig? És mi célból?“

A harmadik: teljes *kiérés szeretetben és jóságban*, bensőséges keresztény közösségben. Négyen ott a börtönben: Moltke gróf, Gerstenmaier lelkész, Nikolaus Gross — aki katolikus —; és ők együtt imádkoznak és bíznak a csodában. Persze falak választják el őket. De „a halál óvodájában“ (így hívják a börtön udvarán való napi félórás körbenjáratást) látják is egymást, sőt egy-egy szögletben a visszhangzó fal felé egy-egy szót is mondhatnak. Egy ilyen alkalommal súgja oda Gerstenmaier: „Inkább a halálban remélek, mint hogy hitetlenségben döglök meg!“ 1944 szilveszter éjszakáján, élete utolsó évének kezdé-

tén ezt írja a lelkésznek véghagyatékul a halálraítélt Delp: „Legyen rá gondod, tedd meg a magadét, hogy — bármi is jöjjön — egyházaink szakadásainkkal ne legyenek többé közös Urunk szegényére. Olyan sokáig tettük. Legyen vége, kell hogy vége legyen“.

De gondja van mindenkire, aki csak megfordul körülötte. Egyik levelében felhívja a figyelmet két fogolyra, akiről senki sem gondoskodik. Az ör beteg fiának szőlőcukrot kér. Szappanját elajándékozza. Megindító, amikor jelzi, hogy cellaszomszédjának okvetlen kell egy pár bakancsszija, mert egy sincs neki — őneki azonban egy is elég, a másik még tart!

És micsoda bensőséges együttélés régi barátaival! Csordultig tölti lelkét a hála minden látogatásért; nővére, rendtársa egy-egy otléléért, a két gondoskodó „őrangyal“ küldte csomagokért. Restelkedik, hogy sok gondot okoz nekik — de legyen ez áldott és megszentelő gond. A legemberibb konkrétussággal tart számat támogatásukra: „Remélem jókor megtudjátok a dátumot (a tárgyalását), hogy az oldalamon legyetek . . .!“ És ez a támogatás roppant erőforrása: „Jó reménységgel vagyok. Olyan vigasztaló magunk mögött tudni a barátok imáját és hűségét. Ezek másfajta realitások, és velük bírni fogjuk. Isten a hatalom ellen; Isten, akit a hűség, a szeretet és a bizalom szava hív.“ — De a hála a nemes lélekben a visszonzás vágyától ég: „Szeretnék néhány kis lámpást gyűjtani nektek, barátaim; olyan messzire jöttetek el velem éjszakámban, és még a magatokét is ki kell állanotok. Közösen cipelünk mindent, ügyebár. Közösen teszünk meg ismét egy darabot, és az éjszaka közepén meg fog jelenni a világosság. Úgy lesz. Segítsünk egymásnak . . .“ Karácsonyra „nagy áldást küld“ barátainak, és ezeket a csodálatos sorokat írja: „Ó be szeretném, ha eljöhetnék hozzátok egy órára. Nem miattam. Azt hiszem, vidám karácsonyt fogok ünnepelni. De hogy nálatok legyek és egy kis karácsonyt adhassak a lelketekbe“. „Jó emberek!“ — csendül a hála már a levelek szokásos megszólításában, és „köszönöm“, Isten fizesse meg“ a visszatérő refrén. Az utolsó cédula utolsó szava is ez: „Imádkozni és hinni. Köszönöm. Dp.“

Igaz, volt is mit köszönnie. Csodálatos találékonysággal és hősies kockázatvállalással gondoskodtak róla. „Aki nem mer, nem nyer. P. Delp és barátai sokkal többet mertek“. „Minden óvatosság, minden meggondolás ellenére: meg kell találnunk P. Delpet, észre kell vennie, hogy gondolunk vele. Egy ilyen kintről jövő jel éppen a fogság első idejében igen jelentős a foglyoknak“. Ezek a hőslelkű nők végigjárták a Gestapo állomáshelyeit, míg csak meg nem találják őt. Persze mindenütt az az első, hogy pontosan följegyzik adataikat és kérdések torturájának vetik alá őket. És mikor végül rátalálnak, mindenre kiterjed a figyelmük. A cellában élősdiék vannak, a metszőfényű villanykörte egész éjjel ég: rovarírtót és altatót kell beküldeni. Nadrágtartó és ké-

zelömgomb tilos az öngyilkosság veszélye miatt, ennek elbizonytalanító, nyomasztó hatása van a foglyokra. Ezért a kézelőt rávarrják az ingre és tartószalagot dolgoznak bele a nadrágba. Az illetékeseknél cigaretta-különadagokkal elérik, hogy a borotválás, haj- és körömvágás, zuhanyozás időközbe kisebbek legyenek. Feketekávé és ennalóvíz-pótlás, breviarium, teológiai könyvek, papír, tinta, toll és szentmiséhez való eszközök — minden utat talál a cellába, és a tudósítások is mennek ki-be. Hogy mindez mit jelent a rabnak, azt pontosan érezni P. Delp leveléből: „Maguk a dolgok is kedves üzenet, de méginkább a dolgok mint emberek követői, embereké, akik behatolnak a magányba“. A legelső csomagcska története egyenesen megrendítő. Aug. 15-e előtti éjszaka Delp közel jár a kétségbeeséshez. A kihallgatás során véresre verik, aztán gúnyos szavak kíséretében belökik cellájába. Ott hánykolódik sajtó sebével, álmatlanul annak az ünnepnek a küszöbén, amelyre ünnepélyes fogadalmá volt kitzúve. Azt kéri Istentől: jöjjön egy bomba, amely megszabadítja a fogságból — vagy az élettől. De az éjszakai riadó nem hozza meg egyik megoldást sem. Akkor legalább az irgalom egy kicsiny jeléért könyörög. És reggel megérkezik a friss fehérneműt és ennalót tartalmazó csomag. (Mikor a jó lelkek eliszonyodva fedezik föl az ing hátán a vérnyomokat, megírják a müncheni plébániára; gyűjtsanak még több gyertyát a megostorozott Krisztus képe előtt, ahol elárvult hívei imádkozni szoktak érte . . .)

A szeretet bensőséges kapcsainak ezt a felsorolását nem fejezhetnének be Urbi nevének és szerepének megemlézése nélkül. Erről az 50-és éveiben járó életvidám, tetterős hölgyről senki sem gyanította, hogy falusi barátnője egy levelet őriz P. Delp részére, s ez a levél azt tartalmazza: a levél írója világos belső sugallatra életét ajánlotta cserébe az övéért, hogy azt őrizze meg Isten az Ő országáért való munkára. Másfél év múlva Urbit egy légitámadás után holtan találták házában romjai alatt. A páter csak a beteljesedett áldozatról szerzett tudomást. Most a fogságban ott van vele ez az „áldozati levél“, a Szentség azon pihen, és ő egymásra Urbival társalog, róla ír, közbenjárásáért folyamodik. Pl. a keserves korbácsolás után is azzal fordul Istenhez: úgy legyen amint Ő akarja, de ha lehet, Urbi érdeméért engedje meg, hogy a veréstől ezentúl megmeneküljön. És ez teljesedik is. Szemmeláthatólag nagy erő és bizalom forrása a páternek ez a felajánlás. (Isten szándéka mégis más volt: elfogadta az áldozatot, de nem az ő életének megtartására, hanem a végső küzdelemben való megerősítésére.) És hogy micsoda mély természetfölöttséggel átjárt túlárado gyöngédség lakott ebben a keményjellelű papi emberben, arra tanúság az a levél, amikor a halálos ítélet után az ereklyét kiküldi Urbi egyik barátnőjének. A kísérő sorokban a levél megszólításáról elmélkedik. „Dear father!“ — írta Urbi. Egyetlen egyszer tört elő szigorúan zárt szívéből ilyen bizalmas szó, az is úgy, hogy csak halála után jusson el hozzá, s ráadásul még idegen nyelven. És most két felejtethetlen mondat: „Hogyha hazamegyek, máris örülök a viszontlátásnak Urbival. Akkor nem kell többé angolul beszélnie.“

Kell-e mondanunk, hogy ebben a mélyéig keresztény lélekben nyoma sincs neheztelésnek akár Isten, akár ember iránt? „Minden kín és nyomorúság ellenére egyetlen órahosszat sem haragszom az Úrra. Hisz mindez mag“. „Rászánom a fáradságot és mindig új oldalait fedezem

föl Istennek: a világ tele van Istennel, a nyomorúság is Isten jövetele, találkozás, elhatározás, sőt vígasz is és áldás“. — „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek“. Ez annyit jelent számunkra, mint lemondani minden keserüségről és elkeseredésről azok ellen, akik ezt tették velünk. Nem haragszom rájuk, a német jog nagy sarlatánjára sem. Csak kimondhatatlanul sajnálom őket. És méginkább a népet, amely kiszolgáltatta nekik magát és legszentebb javait. Isten óvja Németországot“. Ez a hazája iránti bánkódó szeretet megrendítő végrendeletként cseng ki utolsó írásaiából: „Tartásatok meg szeretetetekben ezt a népet, amely lélekben olyan elhagyott lett, olyan elárvult, olyan tehetetlen. És alapjában véve olyan magányos és tanácstalan. Minden masírozó és deklamáló biztonság ellenére“.

„Az emberi és isteni magány párbeszéde“

1945 jan. 9-11 között tárgyalják a Moltke-pert. Ahogy az egyik vádlott jellemzi: „földi dimenziókat felülmúló párbaj“ megy végbe itt a csendesszavú, de rettenhetetlen jezsuita páter és az „örjögő Roland“: a hirhedt „pápfaló“ Freisler bírósági elnök között. Napnál világosabb, miről van szó: a kereszténység is, a nemzeti szocializmus is egész embert akar, a kettő össze nem férhet. A szabadságról van szó, hogy az ember Istennek szolgálhasson; és ezt a szabadságot nem lehet a vasárnapi istentiszteleten való részvétel órájára korlátozni. A gondolkodás, az eszmehirdetés, az életforma szabadsága, a jövő iránya — ezért vállalják a halált tudatosan, bátran ezek az emberek; ezért tudnak úgy menni hatan közülük az akasztófa alá, mintha mennyegzőre tartanának. Három magas fegyházbüntetést kap. P. Delpnél az egész idő alatt kis tasakban ott a Szentség.

Ami most következik, azt még kimondani is fullasztó. Jan. 11-étől febr. 1-ig óráról-órára várja a páter a kivégzésre vivő kocsit. Jan. 23-án elviszik a többit. Ő marad egyedül, utóljára. A legteljesebb bizonytalanságban.

Mi jellemzi ezt a végső korszakot? Mindenekelőtt egy elszánt, *nagy öntudat* a tárgyalás hatásaként. „A per természete folytán olyan témát kapott az életem, amiért érdemes meghalni vagy élni. Az azután szinte mindegy: meghalok-e most itt ezekért a valóságokért, amelyekért ideállítottak, vagy ez az egész csak előkészítés a küldetésre ennek a négy valóságnak szolgálatában. Elesni, mert az ember hisz Németországban a lehetséges és eljövendő éjszakán túl, mert az ember hisz az Egyházban mint a nép vezérlő erejében, mert az ember ehhez a renchez tartozik és mert az ember a nyomorúságból, a nép sajátos természetéből és az Egyház üzenetéből kisarjadni látta a *iustitia socialis*-t és szolgáltni akart neki: ki esik el ma a sokak közül ilyen sokért? És úgy, hogy ezt

tudja is. Ezt a négy dolgot hányták a szememre, ezekért ítétek el“.

Tiszta és nyugodt áldozati öntudat ez: „Fáradtságot veszek magamnak, hogy mint termékeny mag hulljak a rögbe értetek mindnyájatokért (barátai) és ezért az országért és népért, amelynek szolgálni, segíteni akartam“. „Bármí jön is, legyen értetek és ezért a népért mint mag, áldás és áldozat . . .“ „Feláldoztak, nem meggyilkoltak“. „Mások egykor élhessenek majd jobban és boldogabban a mi halálunk miatt“.

Ezzel szemben emberileg egész természetességgel tör elő a végsőikig próbára tett életöszön, *élnivágyás*, a remény a végső percig. „Ó, néha szeretné az ember megsarkantyúzni a világtörténelmet. Hiszen tudjuk, mi felé rohan. Miért nem 14 nappal előbb!“ „Nem tudom mit akarnak mondani — írja barátainak — a jan. 11-e légkörével. Hogy készek vagyunk a halálra, az csak a legkevesebb, amit elvárhatnak tőlünk. Valami extra kívánczóságot, azt hiszem, senki sem érez ez után“. „Nem akarom a földiek és az élet olcsó lebecsülésével sem vigasztalni magamat. Becsületesen és egyenesen megmondom: szívesen élnék még tovább, szívesen, és még csak most igazán alkotnék tovább, s hirdetnék sok új szót és értéket, amit csak most fedeztem föl. Másképpen történt. Isten tartsa meg az erőmet, hogy hozzájöjek végzéséhez és megengedéséhez“.

De azért, hogy mennyire elkészülve találja az ítélet, fényesen igazolják az egyszerű, csöndes sorok, amelyekkel először jelentkezik az ítélet után: „Jó emberek, hát most mégis csak a másik útra térünk. Ahogy az Űristen akarja. Az ő szabadságába és jóságába legyen beleállítva, annak átadva minden“.

Legsajátosabb vonása ennek a végső időnek valami szikrázó és abszolút *magány*. Most már nem a kötélén-járás a szimbólum, hanem a magas hegy, a magányos szikla. „Egy nagyon magas hegyen élek itt. Amit általában életnek neveznek, messze lenn van, elmosódott, zavaros feketeségben. Idefönn komoly párbeszédben találkozok az emberi és az isteni magány“. „A legvégső helyzetbe kerültem, amibe ember kerülhet. Annyit tesz ez, hogy minden emberi félelmetesen legvégső következményéig fejlődött. Segítsetek, hogy a lélegzetem ki ne fogyjon. A szabadság és a tágas tér nagy kegyelme kínáltatott föl nekem. Csak el ne hibázzam, el ne hanyagoljam“. „Itt ülök a sziklámon és várok: Jön-e és mikor jön valaki letaszítani. Az idő angyalszárnyakat kapott itt fenn: hallani halk suhogásukat, tartózkodó tisztelettel e magaslat abszolút követelményei előtt,„ Pedig még itt is áll az ősi szó: „Nem jó az embernek egyedül lenni“. Át szeretne kiáltani a legközelebbi sziklára, amelyre a másik van kitéve. Emberszónak nincsen már csengése. Túl magasan ragadtak fel az ürbe. *Mi* Atyánk: Egyszerre át van hidalva a távolság. Tiszta világossággal áll előttünk az igazság, hogy az Istenhez és az Istenen át vezető út mindig is az emberhez vivő legközelebbi út

volt Az embernek maga mögött kell hagynia magát, ha el akar jutni magához. Végbe kell vinni egyszer ezt a búcsút, hogy beszélhessünk az áldásáról“.

Mindaz, amit az előző részben fejlődése során láttunk, most csakugyan végső kikristályosodásban, szinte csontváz-élességgel áll előttünk. A szabadság-bizalom kettősség: „Most az Úristen teljes szabadságában függök. Még mindig tehet csodát. A megcsökkenett bizalmon ne szenvedjen ez hajótörést“. „Bizalom a szakítópróbáig“: milyen jellemző a kifejezés materiális konkrétsága! — A vallomások közvetlenség, — megrázó példája ennek a Miatyánk „Ne vigy minket a kísértésbe“ kéréséről írt elmélkedése. Vagy csak így egyszerűen: „Ez a hét volt a legkeményebb és legnyomorultabb időszak július óta.“ És valami sajátos, egyszerre kesernyés és kedves humoros árnyalata: „Nincs semmi kifogásom, bár éppenséggel van kellemesebb várakozási idő is, mint az akasztófa hegyére fölívó út közepén“. „Ha még futja az időből: kérek egy bakancsszíjat, a jelzett még nem érkezett meg. Hogy szükségem van-e még rá, azt nem tudom, de ha igen, hálás lennék.“ — A barátokra való támaszkodás: „Kár, hogy most olyan nehéz az érintkezés. Jobban kérném imátokat, mint valaha. De hiszen itt vagytok és segítetek, ugy-e! Kérjék ezekben a napokban a rendtestvéreimet is nagyon sok imára.“ „További imát kérek, amíg még szuszogok. És még csak azután igazán.“ — És a gyöngéd szeretet a halál révén: „Ne szomorkodjatok. Isten olyan csodálatosan és érezhetően segít mindezidáig. Még egyáltalán nem vagyok megijedve“. „Isten fizessen meg mindenért. Idáig még nem aggódom. Jó az Isten. Kérek imát. Odaátról válaszolni fogok. A viszontlátásra“. „Hagyjuk ennyiben a dolgot. Nem szomorkodni. Imádkozzatok értem, én is segíték nektek, majd meglátjátok. Most egészen el kell hagynom magam. Köszönet minden szeretetért, jóságért és hűségért. Ne utánozzátok szeszélyeimet, tökéletlenségeimet, keménységemet és rosszaságomat.“

Az élettől búcsúzó ember végső egyszerűsége és leszámoló alázata ez. Ennek az alázatnak nem csekély bizonyága az is, hogy a kegyelmi kérvények tekintetében teljesen barátai kívánságára hagyatkozik. Semmi reménye a sikerben, de: „saját döntésemben nem bízom többé. Eddig ha Önöktől jött indítvány, az mindig helyesebb volt, mint az én véleményem“.

Hogy azonban a kérlelhetetlen lelkiismeret, az önvizsgálat és önnelvelés telhetetlen szigora utolsó percig mennyi belső kint okozott neki, arra jellemző ez a följegyzés:

„Mit akar az Úr mindezzel? Nevelés-e az egész szabadságra és a teljes odaadásra? Az egész kelyhet akarta az utolsó cseppig, és ehhez tartoznak a várakozásnak és sajátos ádventnek ezek az órái? Vagy pedig a hit próbáit?“

Mit tegyek most, hogy ne legyek hűtlen? Remélik-e tovább a kilátástalanság ellenére? Hűtlenség, ha ebből engedek? Szakadjak el innen egészen, fejezzem be a

búcsúzkodást és egészen az akasztófára állítsam be magamat? Gyávaság vagy rest-ség, ha nem ezt teszem és még remélek? Maradjak meg egyszerűen a rendelkezésre-állítás szabadságában és készenlétében? Még nem ismerem ki igazán magam, és állandóan megvilágosításért és irányításért imádkozom. És hozzá Urbi elfogadott áldozata, ma éppen 7 hónapja? Hogy itt is, még mindig pereket kell folytatni a saját szívünkben! De becsületesen kell lefolytatni őket, a Szentlélek elnöklete alatt.

Ez a mássá-levés ennek a nevelésnek a célja, vagy éppen ez a belső fölemelkedés és segítség a csoda?

Gyakran ülök itt az Úr előtt és csak kérdően nézek rá . . . "

„Pusztulás — lengő zászlóval”

Az Úr végül is felelt. Febr. 1-én, Szent Ignác vértanú napján P. Delpet elvitték a kivégzőhelyre; másnap, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén, amely egyúttal elsöpéntekre esett, felakasztották. A börtön-lelkész mondja: egész papi életében nem készített még elő ilyen embert a halálra. Igazi példaképe volt a lelkierőnek és türelemnek. „Egy félóra múlva többet tudok önnél!” Ez a szinte pajkos búcsúzkodó mondat, az utolsó, amit P. Delpről tudunk, sejtetni engedi: végső óráiban ismét egészen önmagára talált. Nem szakadt rá „a teremtmény órája”, amelynek gyöngeségétől félt; minden keresés, tépelődés, szenvedés, válság, sötétség beletorkollott a végső, tiszta, immár odaátról-való harmóniába. „Megérni és levágnak, bekerülni a csűrbe.” A jóbarátok odahaza közösen imádkozzák az Egyház imáit a haldoklóért, a Com-mendatio animae-t, P. Delp pedig bemegy Ura örömébe.

Sántha Máté

Forrás: A. D. Kämpfer, Beter, Zeuge. Herder 1962.

AZ ELSŐÁLDOZÁS ÚJ RENDJE NÉMETORSZÁGBAN

1969 tavaszán az elsőáldozás új formája Délnémetországban a papság és a hívek soraiban élénk vitára adott alkalmat. Hogyan engedhetjük a gyermekeket az eddiginél egy évvel korábban a szentáldozáshoz? Miért nem helyesli az egyház most egyszerre a fehérruhás, ünnepélyes elsőáldozás szép szoká-sát? Mindent meg kell változtatni, ami eddig szép és szent volt?

1) Az elsőáldozás története

Ha a gyermekáldoztatás történetét végiglapozzuk, csodálkozva vesszük észre, hogy az „elsőáldozás” fogalma kezdetben ismeretlen volt. A keresz-ténység első évezredében a kisgyermekeket, csecsemőket a szülők minden alkalommal magukkal vitték a szentáldozáshoz: az öntudatlan csecsemő is kerüljön kapcsolatba Krisztussal. A keleti egyházban még ma is érvényben van a szokás, hogy a keresztség után megáldoztatják a csecsemőt. A kis-gyermekáldoztatás és általában a gyakori szentáldozás a 12. század óta szűnt meg, ezért kellett a 4. lateráni zsinatnak 1215-ben az évi egyszeri szentáldo-

zást kötelezően előírni mindazok számára, akik értelmüket használni tudják. A gyermekek azonban ekkor még kb 7 éves korukban mentek először áldozni; Szent Erzsébet pl. 5 éves korában. A 15. századtól kezdve terjedt el az a felfogás, hogy a gyermekek csak 10 éves koruk után válnak olyan értelmessé, hogy a szentségekhez járulhassanak.

Eddig az időig azonban természetes volt, hogy a szülők maguk nevelték otthon vallásossá gyermekeiket, a szentáldozásra is ők készítették elő. Erre a kötelességükre szentbeszédekben gyakran figyelmeztették is a szülőket. Ünnepléses elsőáldozás, főleg csoportosan, nem volt szokásban.

A reformáció korában, tévtanoktól félve, a lelkészek és tanítók a szülőktől lassan átvették az elsőáldozási oktatást. Ennek következménye a gyermekek csoportos előkészítése, és a közös, ünnepléses elsőáldozás volt, bár ez utóbbi ellen a szülők kezdetben hevesen tiltakoztak.

Újabb változást jelentettek a janzenista tanok. A gyermekektől komoly vallásos életet, buzgó előkészületet követeltek meg. A felvilágosodás korában pedagógiai okokból, — ti. hogy a gyermekek ne maradjanak ki előbb az iskolából, — összekapcsolták az elsőáldozást a vizsganappal, és csak az elemi elvégzése után, 12-14 éves korban engedték Németországban a gyermekeket az első szentáldozáshoz, bár ezek ellen az állami rendelkezések ellen számos püspök felszólalt.

A századforduló körüli megújulási mozgalmat X. Pius segítette győzelemre a Szentségek kongregációjának 1910. aug. 15.-én kiadott „Quam singulari” dekrétumával, amely már 7 éves, vagy fiatalabb gyermekeknek is megengedi a szentáldozást. A gyakorlati megvalósítás azonban országonként változott. Franciaországban pl., ahol nincs kötelező iskolai hitoktatás, a gyermekek legnagyobb része csak 12 éves korában mehet ünnepléses közös elsőáldozáshoz, ha előzőleg éveken keresztül résztvett a templomi hitoktatáson. Az eredmény: a gyermekek 50-80 %-a az intenzív előkészület és az ünnepléses elsőáldozás után nem megy többé templomba. Németországban először az 5., majd 4. később 3. elemiben vezették a gyermekeket első áldozáshoz. A legutóbbi időben Északnémetországban a 2. elemi, Délnémetországban a 3. elemi volt a határ-idő. A jólét azonban káros szokásokat hozott magával: az elsőáldozás valószínűsége ruha- és díszgyertyabemutatóvá vált; a gyermekek már napokkal előbb lázas izgalomban voltak, mert messze vidékről érkeztek rokonok látogatónak „életük legszebb napjára”, elhalmozták őket a legdrágább játékokkal, ajándékokkal, a templomokban fényképeztek és filmeztek, úgy hogy a gyermek lelkében nem a szentáldozás, hanem az izgalom, az ünnepléses keretek és az ajándékok váltak élménnyé. Figyelmük teljesen elterelődött a lényegről. Az intenzív előkészítés után az iskolai oktatás és a lelkipásztori munka sem tett sokat a gyermekek eucharisztikus életének továbbfejlesztésére, és csak nagyon kevés családban törődtek vele, hiszen a hitoktatás az iskola feladata lett.

2) Visszatérés a lenyeghez

Ez utóbbi visszás helyzeten akar segíteni a bajor püspökök 1968-as rendelete, amely az első szentáldozást a 3. elemiből a 2.-ba helyezi, el akarja kerülni a túlzott templomi és családi ünnepélyeket, az előkészítésben ismét a szülőknek és a plébániának akarja a főszerepet juttatni és nagyobb súlyt helyez a családban és iskolában az első áldozás utáni továbbnevelésre, mint az előkészületre. Az első szentgyónásra a 4. elemiben kerül sor. A legnagyobb viták természetesen a fehér ruha és a gyertyák körül folytak, — amelyeket talán túl hevesen ítélték el, — és leginkább olyan szülők részéről, akik számára az első áldozás nem lelki élményt, hanem hagyományos ünnepélyt jelentett, amelyről nem akartak lemondani. A vallásos szülők nagy része megértette, milyen előnyt jelent, ha ők maguk készíthetik elő gyermekeiket.

Mi a német püspökök elképzelése a szentáldozással kapcsolatban?

Az elsőáldozási előkészület régen majd kizárólag csak magával az Oltáriszentséggel foglalkozott, és a gyermekek eddigi vallásos oktatásától eléggé izolált folyamat volt. Ma inkább teljes egészében figyeljük a gyermek vallásos fejlődését, és ennek egy fontos lépése az üdvösség felé vezető úton az egyesülés Krisztussal a liturgiában, a szentáldozásban. A szentáldozást nem tekintik önálló, a szentmisétől elválasztott aktusnak, hanem a gyermeket bevezetik az egyház, a közösség liturgikus életébe, amelynek fontos része az áldozás. Régen néha túlzott hangsúlyt kapott az Oltáriszentség tabernákulum-i tisztelete, ugyanezek a hívek azonban alig mertek a szentáldozáshoz járulni.

Az elsőáldozás ne legyen egy soha többé el nem érhető csúcspont a gyermek vallásos életében, ami után már nem is következhet hasonló ünnepélyes élmény, hanem egy intenzívebb szentségi élet kezdete. Miért lenne az első áldozás értékesebb a többiekénél? Az eddigi hosszú előkészítés, intenzív tanulás és az ebben az időben túlzottan megkövetelt „jószág”, erénygyakorlatok, önmegtagadások („Egy elsőáldozó nem tesz ilyet”, „Egy elsőáldozó nem vehet részt a farsangon”, stb.) azt a látszatot keltették, mintha a szentáldozás különösen erényes élet jutalma lenne, nem pedig a gyengék orvossága. Az elsőáldozás után a gyermekek hamarosan ugyanúgy visszaestek hibáikba, vagyis újra „normális” gyerekekké váltak, mint voltak azelőtt. Éppen a szentáldozás után kellene a lassú „javulást” megkövetelni. Egy túlzott szigorú felfogás szokássá tette, hogy minden szentáldozás előtt gyónni kell, az áldozás előtti szombat nem szabad moziba menni stb.

3) Előkészítés a családban

A gyermektől tulajdonképpen nem kell mást megkövetelnünk, minthogy szerető szívvel várja Krisztust. Erre pedig már a 4-5 éves gyermek is képes. A gyermekek tehát járulhassanak 4 éves koruktól a 2. elemi tavaszáig az első áldozáshoz, vagyis abban az időben, amikor a gyermek még a leginkább fogékony, amikor lelkében a világot még egységnek éli meg, amikor vallásos-

sága még öntudatlan, amikor még naivan tud szeretni. A 3. elemiben ugyanis a gyermek figyelme egyre inkább a külvilág felé fordul. A gyermektől nem teológiai tudást várunk, mint régen, hanem szeretetet Isten iránt, amit könnyű a lelkében felébreszteni.

Az előkészítés és az időpont megválasztása legyen a szülők feladata. Ha az összes gyermekeket egyetlen időpontra kötelezzük, ez azt jelenti, hogy sok gyermeket megfosztunk attól, amihez már régen joga lenne, amire már érett. Az első szentáldozás nem lehet egy iskolai ünnepély tárgya, hanem a család legszentebb ügye. A szülő látja a legjobban, mikor kezd el a gyermek a miselátogatások során a szentáldozás után kérdezősködni, mikor jut el fejlődésében odáig, hogy áldozni mehet. Még mielőtt a gyermek az iskolába kerül, a szülők már régen megtanították imádkozni, beszéltek Istenről, Jézusról, és amit a szülő mond gyermekének, az a lélektan tanúsága szerint mélyebbre hatol, mint amit később az iskolában tanul. A szülő szeretetén keresztül, a meleg családi otthonban éli át ugyanis a gyermek, hogy az Isten szeretet. (Ha a szülők kisgyermekkorban nem nevelték vallásossá gyermekeiket, ha nem mennek velük együtt misére és a szentségekhez, vagy ha a gyermek nem kap tőlük elég szeretetet, akkor a tapasztalat szerint alig ér valamit az iskolai hitoktatás.) A szülő jobban megtalálja a hangot gyermekéhez, mint a nevelő egy nagyobb osztályban, jobban meg tudja választani azt a negyedórát, amikor a leginkább fér közel gyermeke lelkéhez. A család is csak nyerhet azáltal, ha az édesanya maga készíti elő gyermekét az első áldozásra. Az előkészítés során ő maga is gazdagszik lelkiében, vallásos tudásban, ami kihat az egész család, sőt egymással ismerős kisgyermekes családok vallásos életére. A növekvő paphiány is azt fogja követelni, hogy a szülők intenzívebben vállalják gyermekeik vallásos nevelését és oktatását, mint eddig.

Számos szülő azt hiszi, hogy erre a feladatra képtelen. Ha azonban a plébánostól megfelelő irányítást kapnak, hamar belátják, hogy feladatuk tulajdonképpen nem is nehéz. A plébános sokféle módon lehet segítségére a szülőknek: könyveket ajánlhat nekik, munkafüzeteket a gyermekek számára. Kb. 6-8 esti előadáson ismertetheti, hogyan és mit mondjanak gyermekeiknek. Ezáltal valóban közelebb jut sok szülőhöz, lelkészi munkája eredményesebb lesz. Ha a gyermekek előkészítése kisebb csoportokban a plébánián folyik, a szülők is résztvehetnek rajta, így jobban tudnak utána otthon gyermekükkel foglalkozni, többi gyermeküket, esetleg más gyermekeket is, már ők készíthetnek elő.

4) Előkészítés a plébánián

Sok szülő azonban valóban nem tud vállalkozni erre a feladatra, mert talán már régóta nem él vallásos életet. Ezeket a gyermekeket a 2. elemi tavaszjáig mások készítik elő az első áldozásra: esetleg egy másik, jó ismerős édesanya saját gyermekeivel együtt, önkéntes segítők, tanítók, hitoktatók vagy a lel-

készek a plébánián, ahol kis csoportokba vonják össze ezeket a gyermekeket, lehetőleg egymással ismerősöket, 6-10-nél nem többet. A cél az, hogy az előkészítést kivonják az iskolából és a plébánia feladatává tegyék. Ily módon minden gyermek kapcsolatba jut a plébániával, — a nem gyakorló szülők gyermekei is, — és a plébános is közelebb kerül gyermekük révén ezekhez a szülőkhöz.

Sok plébános délutáni elfoglaltsága (pl. temetés) mellett nem tud a gyermekekkel foglalkozni, és veszteségnek érzi, ha nem ő maga készíti elő az elsőáldozókat. Ez igaz. Ha azonban sikerül az előkészítés során a szülővel közelebbi kapcsolatba kerülni — kisebb gyermekek szüleivel ez sokkal könnyebb, mint később, — ha össze dolgoznak a gyermek előkészítésén, ennek előnye az eddigi német tapasztalat szerint sokkal nagyobb. Természetesen lelkiismeretlenség főleg nem gyakorló szülők gyermekeit egyszerűen segítőkre bízni vagy csak az iskolai hitoktatással megelégedni, anélkül, hogy a plébános a gyermekeket és a szülőket megismerné.

Ahol a plébániai előkészítés megoldhatatlan, ott továbbra is az iskolai hitoktatás keretében történik a 2. elemi tavaszán az előkészítés, bár ennek eredménye sokkal kisebb, főleg a kisebb korú gyermekeknél. Sok helyen az általános előkészületet az iskolában tartják teljes egészében, csupán néhány délutánra hívják el a gyermekeket kisebb csoportokban a plébániára, esetleg szüleikkel együtt, ahol a plébános, ha nem ő tanítja a 2. elemistákat, közelebbről megismerheti az elsőáldozókat. Északnémetországban azonban 1968 előtt sem az iskolában, hanem — az iskolai hitoktatás ellenére, — a plébánián történt a szentségekre (áldozás, gyónás, bérálás) való előkészítés.

5) A korai és az ünnepélyes áldozás

A gyermekek lehetőleg ne az ünnepélyes „első áldozás” napján járuljanak először az Úr asztalához, hanem már korábban. Vallásos szülők egyszerűen „magukkal viszik” gyermekeiket a szentáldozáshoz, ha ők maguk is rendszeresen mennek, és ettől a naptól kezdve a gyermekek is áldozhatnak, de csak szüleikkel vagy más felnőttel együtt. A szülők egy ünnepet, esetleg név- vagy születésnapot választanak ki az első áldozás napjául. A napot egy kissé ünnepélyesebbé teszik, azonban elmarad a fehér ruha, a vendégereg és az ajándékok. Több ismerős szülő esetleg együtt mehet gyermekével misére és első áldozáshoz. A gyermekek szülei mellett maradnak a padban, velük együtt mennek áldozni. A gyakorlat azt mutatja, hogy egyre több vallásos szülő választja az elsőáldozásnak ezt a formáját: gyermeküket minél előbb „magukkal vinni” a szentáldozáshoz. Az ilyen elsőáldozási nap főeseménye a lényeg marad: a gyermek találkozása Krisztussal.

Az ilyen egyéni vagy kis csoportokban történő első áldozásoknak nem kell éppen tavasszal történniük, amikor az időjárás, testi fejlődés is megfelelőleg hat a gyermekekre. A késő őszi (október, november) iskolai tapasztalat szerint nyugodt, befogadásra, elmélyülésre nagyon is alkalmas idő.

A 2. elemi tavaszán azonban közös ünnepélyes elsőáldozást tartanak egy vagy több napon azoknak a gyermekeknek, akik eddig még nem voltak áldozni. Ezen az „ünnepélyes áldozáson” résztvehetnek azok is, akik előzőleg már szüleikkel vagy csoportjaikkal áldoztak. Az ő figyelmüket külső ünnepélyesség (fehér ruha, gyertya) nyilván már nem fogja nagyon elvonni a lényegtől. Elv az, hogy a gyerekek — mivel csak 2. elemisták — ne nagy tömegben, hanem kisebb, jóismerős csoportokban, tehát osztályonként, félosztályonként menjenek az ünnepélyes áldozáshoz. A legtöbb plébánián tehát több elsőáldozási ünnepet kell tartani.

A legtöbb vita e körül a nap körül folyik: sokan fehér ruhában szeretnék látni a lányokat, mások ezt helytelenítik. A gyermekek többnyire továbbra is gyertyával vonulnak be a templomba, számukra fenntartott padokba. Sok helyen a plébánia megajándékozza őket egy egységes egyszerűbb gyertyával. A leghelyesebb, ha a gyertyákat a szentély közelében helyezik el állványokon, különben a gyermekek egész mise alatt azzal játszanak. A misét és az énekeket igyekeznek egyszerűbbé, gyermekek számára érthetőbbé tenni, elmarad a keresztségi fogadalom megújítása a gyermekek korára való tekintettel. Hogy egészen helyes-e éppen a templomi ünnepélyes külsőségeket megszüntetni, amikor a családokban e napon nagyrészt egyelőre megmaradt a fényes ünneplés, az vita tárgyát képezheti.

Általános szokás, hogy az ünnepélyes áldozás utáni hétfőn az első tanóra helyett a gyermekek ismét misére mennek és másodszor járulnak a szentáldozáshoz, immár teljesen hétköznapi ruhában. Ezt a misét mint közös hétköznapi misét tartják.

Újabbán terjedni kezd az a szokás, hogy az „ünnepélyes áldozás” után néhány héttel ismét meghívják a gyermekeket és szülőket egy közös vasárnapi szentmisére és utána „agape”, reggeli van a plébánián. Más helyen igyekeznek néhányszor még délután, esetleg misével egybekapcsolva, összehívni a plébánián a gyermekeket, ha lehet, szüleiket is, elmélyítés és további kapcsolatok céljából.

6) Előkészítő oktatás

4-5 éves gyermek családban való előkészítésére elegendő 3 hét, 1-2. elemiben 6-7 alkalommal hívják össze a gyermekeket a plébánián, ettől függetlenül az iskolában a 2. elemiben kb. 6 héten keresztül folyik az előkészítés. Sokak számára ez kevésnek látszik. A cél azonban nem a teljes eucharisztia tan az első áldozás előtt, hanem egy rövid előkészítés. A részletes oktatást ezután a gyermekek a 3. elemiben kapják, amikor már gyakorlatban rögtön meg tudják valósítani a hittanórán hallottakat. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy ahol a szülői házban hiányzik a vallásos nevelés, ott valóban „kevés” ez az előkészítés és az iskolai továbbvezetés is eredménytelen marad. „A szülők nélkül nem megy” — mondta az 1969. tavaszi püspöki körlevél.

Miről beszéljenek a szülők gyermekeiknek? Alapvető fontosságú, hogy Isten jóságát és szeretetét ismerje és élje meg a gyermek. Éppen ezért nem beszélünk sem a családban, sem az első három osztályban a bűnbeesésről és Isten büntetéséről, Kainról és a vízözönről sem. Nem szabad a gyermeket nevelői kényelmességből vagy tehetetlenségéből Isten büntetésével fenyegetni, — először bizalmát, később hitét teheti tönkre. Még nem beszélünk az eredeti bűnről, tehát a megváltás gondolatáról sem. Jézus Krisztust azért küldte az Atya, hogy elmondja, mennyire szeret bennünket és magához hív minket. Hű maradt feladatához a szenvedésben is. Ő vezet bennünket az Atyához. Így érthető, ha az első áldozás előtt még nem beszélünk a szentmiséről mint Krisztus kereszttáldozatának megjelenítéséről — amit még úgysem értene meg a gyermek —, hanem mint lakomáról, Úrvacsoráról, amelyen már itt a földön maga köré gyűjt bennünket és szent Testével táplál. Nem a hitigazságból, hanem a gyermek életének tapasztalataiból indulunk ki: a mindennapi életben is táplálkozunk, de együtt eszünk; vannak ünnepélyes vacsorák, ahol az együttlét, beszélgetés mindenkit örömmel tölt el (egzisztenciális katekézis). Ha előtte megbántottunk valakit, kibékülünk vele. Így rögtön érthetővé lesz a szentmise közösségi jellege is. (Ez követeli meg, hogy a gyermek mindig szüleivel vagy legalább osztálytársaival együtt vegyen részt a szentmisén, különben egyedül érzi magát, nincs közösségben és nem is jön többet.)

A 4-5 éves gyermeknél ennyi tudás elég egy bensőséges szentáldozáshoz. Természetesen ezt egy képes biblia történeteivel bővíthetjük. Fontos azonban, hogy az előkészület ideje alatt a családban örömteli várakozás, különösen szeretetteljes hang uralkodjék; a gyermekkel imádkozzanak gondosabban, mint azelőtt. Nem különleges erénygyakorlatokat, „jóságot” kell megkövetelni tőle, hanem hogy kedves legyen mindenkihez.

A 6-7 éves gyermekeknél valamivel többet mondunk, kiegészítjük bibliai történetekkel, a szentmise egyes részeire is rámutathatunk (részletesen a 3. elemiben fogják tanulni). Főtémák: keresztség, mindennapi kenyérünk, a kánai mennyegző, a csodálatos kenyérszaporitás, az utolsó vacsora, Jézus vasárnaponként meghív bennünket; az evangéliumban az ő szavát halljuk; átváltozás és áldozás; imák szentáldozás előtt és után.

Ugyanezt tanuljuk részletesebben a gyermekekkel a 2. elemiben is a hittanórán. Az 1. elemiben megpróbáltunk egy Isten-képet közvetíteni, a 2. elemiben Krisztus személye kerül a központba. Az Egyház, a templom. Keresztség. Jézus, a jó pásztor, visszavezeti az Atyához az engedetlen, elveszett bárányt is. Bocsánatot kérünk az Atyától, mint a hétköznapi életben szüleinktől. A kánai mennyegző — Jézus minket a szentmisére hív, mi kenyeret és jócselekedeteket viszünk ajándékba. Plébániai előkészítés alkalmából a gyermekeket meg lehet hívni egy uzsonnára, hogy átéljék, milyen szép egymással egy ünnepi asztalnál ülni. Jézus sok emberhez beszél a Genezáreti tavon — az evangéliumban az Ő szavát halljuk. Jézus megdicsőül a Tábor-

hegyen — a szentmisében a megdicsőült Krisztus van köztünk titokzatos módon. Az utolsó vacsora — átváltozás, szentáldozás. Jézus megáldja a gyermekeket — áldás a mise végén. Jézus felszólít: „Szeressétek egymást” — a szentmiséről hazamenve megvalósítjuk. Az ünnepélyes áldozás előtti hetekben megbeszéljük a mise fő részeit: közösen imádkozunk, Jézus szavát halljuk, kenyeret adunk ajándékba a mennyei Atyának, amely Krisztus testvévé lesz és amelyet eledelül ad nekünk.

7) Szentmisére való nevelés a gyakorlatban

Hogy a liturgiára való nevelés ne maradjon elmélet, ahhoz szükséges, hogy a hittanóra keretében külön gyerekmisé is tartsanak; hogy azt a vasárnapi misét, amelyre a gyermekek legnagyobb számmal jönnek, valóban „gyerekmisévé” tegyék, gyermekek számára érthető imákkal, énekekkel, szentbeszéddel és rövid, inkább imaszerű magyarázatokkal. Ahol lehet, vasárnap — esetleg egy külön teremben — külön szentmisét tartanak a gyermekek számára, azok aktív bevonásával.

A francia hitoktatásban vezették be a liturgiára való nevelés céljából az ún. katekétikus celebrációt. A tanultakat változó imába foglalva és megfelelő mozdulatokkal kísérve imádkozzák — kellő gyakorlat után — a hittanóra végén egy másik, ünnepélyesebben berendezett szobában. A gyermekek ezáltal megértik a pap gesztusait, saját testtartásukat (térdhajtás, állás stb.), megismerik és gyakorolják a szentmise egyes imáit, de áhitattal kísérve. A német tanterv újabban az 1. elemittől kezdve jönnek lát ilyen katekétikus celebrációt vagy katekétikus ünneplést az osztályban, ami természetesen csak kellő előkészítés után sikerülhet.

Természetesen megtanítjuk a gyermekeket szentáldozás előtt és után saját szavaikkal, esetleg röpimákkal imádkozni. Tudjon a gyermek áldozási imákat könyv nélkül is. Sok templomban megelégszenek az áldozási énekekkel. Talán ezzel az ellenkező végletbe estünk, ha a szentmise közösségi jellegét annyira hangsúlyozzuk, hogy a magánimára nevelést elhanyagoljuk. Tapasztalat szerint az áldozási énekbe nem kapcsolódnak be a gyerekek teljes lélekkel, meg kevés is, gyakran a szöveg is felülmúlja értelmüket. A gyermekek figyelme kifárad a szentmise alatt és éppen a szentáldozásnál lesznek nyugtalanok, szétszórtak. A gyermekek még nem tudják nyugodt külső mögé rejtetni szórakozottságukat. A felügyelő pap is elmeget a szentáldozásnál segídek. Ezért kell a gyermekeknek a szüleik mellett maradniok, akik irányítják imáikat a szentáldozásnál. Ha a gyermekek egy csoportban hallgatják a szentmisét, akkor szükséges, hogy ne csak az első áldozás napján (ez csak „külső ünnepélyesség” lenne), hanem később is egy felnőtt segítőt szólítsa fel a gyermekeket áldozás előtt összeszedettségre, imádkozzon hangoosan áldozás előtt és után, esetleg a gyermekekkel váltakozva, imakönyvből vagy könyv nélkül. Ily módon elkerüljük, hogy a gyerekek (a mozgás hatására) éppen a szentáldozás után kezdenek el nevetgélni, fecsegni, ami annyi felnőtt-

tet megbotránkoztat (pedig a gyerek nem tehet róla, hogy egyedül hagyják), a gyerektől pedig elveszi a szentáldozás élményét. Ha a szentáldozás perceiben nem állunk a gyermekek mellett, nem irányítjuk lankadó figyelmüket, „immunissá” tesszük őket a szentáldozás értékei iránt. Egy tanító se merné az osztályban a helyükre érkező gyerekeket külső foglalkoztatás nélkül 5-8 percig magukra hagyni, hogy ez alatt az idő alatt „csendben gondolkodjanak”, vagy kapcsolódjanak be egy számukra unalmas dal közepébe; a szentmisén azonban egyesek természetesnek tartják ezt a lélektani képtelenséget.

Hogy a szentáldozás utáni csendes ima is sikerüljön (a gyerekek csak nagyon rövid ideig képesek rá, de erre is kell alkalmat adni), már előzőleg kell a gyermekeket hosszú időn át a csendes imához szoktatni. Esti ima után, az osztályban a közös hangos ima végén, felszólíthatjuk a gyermekeket, hogy csendben beszéljenek Istennel, ameddig akarnak. Indítást, témát is adunk: hálaadás, dicséret, köszönet, kérés, gyakran éppen a napi élethez kapcsolódva. Aki ezt gyakorolja gyermekekkel, tudja, milyen kevés gyermek tud eleinte egyetlen mondatot magában megformálni, és milyen lassan jut el odáig, hogy egy vagy két percig saját szavaival imádkozzon.

Nagyon hasznos, ha a gyermekeket — anélkül, hogy tudnák — elmélnedni tanítjuk. A hallott bibliai történet mondanivalóját lerajzolják. Előzőleg azonban csukják be szemüket, gondolják végig, nézzék és hallják bensőleg — tulajdonképpen elmélnedjék, — mit tett és mondott Jézus. Ezt el is mondhatják. Utána nyulnak papírhoz és ceruzához. A gyermekek csodálatosan elmerülve dolgoznak: elmélnednek rajzolás közben.

Éppen a misén való aktív, összeszedett részvétel, imádság az, amiben a gyermekeket a családban is, a hittanórán is tovább kell vezetni. Már szombat este el kell dönteni, megy-e a gyermek másnap szentáldozáshoz. Ha igen, akkor egy kissé előkészítjük, motiváljuk ezt; esti imában kerüljön sor lelkiismeretvizsgálatra, bánatra, esetleg egy áldozás előtti imára is. Misére menet is megemlítjük pár lelkesítő, kedves szóval a küszöbön álló találkozást Krisztussal. Az oktatás se maradjon teljesen az iskolai hittanóra feladata: a szülők továbbra is foglalkozzanak gyermekeikkel bibliai történeteken keresztül, az iskolában tanultat megbeszélésével. Lelkesítő munkája szempontjából is döntően fontos, hogy a plébános ne veszítse el a következő éveken sem a kialakult kapcsolatot a gyermekekkel és szülőkkel, hanem továbbra is támogassa a szülőket istenadta feladatukban, hogy gyermekeiket Isten szeretére neveljék.

r. a.

IRODALOM

Die Hinführung der Kinder zur Eucharistie. Handreichung für Seelsorger und Katecheten. Kath. Schulkommissariat, 8 München 2, Maxburgstr. 2, 1968. 12 l.

Wie führen wir unsere Kinder zur Eucharistie. Handreichung für Eltern. Kath. Schulkommissariat, München, 1968, 12.

Dem Vater kann ich alles sagen. Werkbuch zur Busserziehung. Benzinger, Zürich, 1969² 36.

Das Mahl der Gottesfamilie. Werkheft zur Vorbereitung auf die Erstkommunion. Benzinger, Zürich, 1969² 36. (A két utolsó füzet munkafüzet a gyermekek számára, rövid szöveggel, kiszínezhető képekkel.)

Eucharistie-Katechese und Kindermesse. Die Vorträge des religionspädagogischen Kurses 1964 im Cassianum Donauwörth. Herausgeber Dr. Hubert Fischer Auer, Donauwörth, 1965. 156 l.

Exeler, Adolf: *Rechtzeitige Erstkommunion und Pfarrseelsorge.* Patmos, Düsseldorf, 1964². 124 l. (Alapvető munka a németországi elsődíázás újjászervezésében. Történelmi áttekintés, az új út részletes ismertetése, sokirányú gyakorlati útmutatás a lelkész számára a szülőkkel való együttműködésben.)

Exeler, Adolf: *Christus entgegen.* Ein Bilderbuch für die häusliche Vorbereitung auf die rechtzeitige Erstkommunion. Patmos, Düsseldorf, 1964⁴. 40 l. (Kisebb gyermekek számára.)

Gruber, Elmar: *Arbeitshilfen für die Vorbereitung der Erstkommunion.* Don Bosco, München, 1969. 120 l. (Teológiai bevezetés Schillebeeckx alapján, sok jó tanáccsal, de egyoldalú óravázlatokkal. Intelligens és érdekes munka, de teológiai alapvetése és ennek következetes alkalmazása miatt elővigyázat szükséges.)

Kessler, Gertrud — Ulrich, Therese: *Katechetischer Kommentar zum Sakramenten-Teil des Glaubensbuches.* III/1: Taufe — Firmung — Eucharistie. Schönigh, Paderborn, 1966. 292 l. (Kézikönyv a 3. elemisták számára irt hittankönyvhöz.)

Peil, Rudolf — Weber, Günther: *Handbuch zum Glaubensbuch für das 3. und 4. Schuljahr.* III/1: Taufe — Firmung — Eucharistie. Auer, Donauwörth, 1966². 158 l. Weber kézikönyveinek katekézisei pedagógiailag jók.

Weber, Günther: *Das Bilderbuch vom heiligen Brot.* Auer, Donauwörth, 1969². 32 l. (4-7 éves gyermekek számára, szülőkhoz irt melléklettel.)

Weber, Günther: *Hinführung zu Eucharistie und Busse im 2. Schuljahr,* (Kommentar zu: *Gott ist uns nahe*, Eucharistie und Bussbüchlein. Herder, Freiburg, 1968³. 48 l.). Herder, Freiburg, 1967. 114 l. (Általános útmutatás és katekézisek liturgiához vezető imádságokkal.)

További irodalom

Betz, Felicitas: *Das Kind auf dem Weg zum Heil.* Pfeiffer, München, 1964². 100 l. (Vallásos családi nevelés 7 éves korig, elsődíázás. Elfogyott. A teológiát végzett, sokgyermekes szerző 1971 tavaszáig új könyvet ad ki, hasonló tartalommal.)

Lelubre, Félix — Laurentin, André: *Einführung der Kinder in die Liturgie.* (A francia eredeti címe: *Initiation des enfants a la liturgie.* Biblica,

Brügge.) Pfeiffer, München, 1965. 192 l. (A francia hitoktatásban használatos „katekétikus celebráció“ módszereit ismerteti és számos kidolgozott imádságot közöl.)

Sauer, Ralph: *Kinder loben Gott*. Überlegungen und Anregungen zur Gestaltung des Kindergottesdienstes. Pfeiffer, München, 3 1969, bő irodalommal. 288 l.

Tilmann, Klemens: *Erziehung des Kindes zum Beten*. Paulus, Recklinghausen. 4 1963.

VISSZHANGOK

Egy magyar lelkes megjegyzése, Ausztria:

Kifogásom van a Boros: Reményből élünk leközlése ellen. A könyv tartalma csupán hipotézisen alapszik s ezért nem alkalmas arra, hogy az olvasók hitét erősítse.

Egy plébános:

Különösen nagy örömet szerzett, hogy a 3. számban Boros László könyvével részletesen megismerkedhettem. Már az első számban közölt ismertetés felkeltette a figyelmemet, de többet kaptam, mint reméltem. **Gondolatai talán néha mellbevágának**, de egyre **több mélységet és igazságot talál** az ember benne.

Egy magyar nővér, Spanyolországból:

Különösen köszönöm a **Szolgálat** 3. számát, mely elmélkedésül szolgál szenvedéseimben, betegágyamban. (89 éves) Én nem akartam hosszú életet, de a jó Isten akarja. . . . Halálunk után kezdődik a valóságos, igazi élet.

Doktornő, Magyarországból:

Köszönöm a Reményből élünk c. nyomtatványt. Nagy örömet szerzett velem, a jó Isten áldja meg. Jókor jött, talán a legjobbkor!

Esperes írja:

Köszönöm a Boros könyvet. Nagyon élvezem a tiszta tárgyilagosságot és pátosz nélküli szigoruan következetes vitelét a gondolatoknak.

Hitoktató:

A Szolgálat két számát megkaptam. Meglep választékos, szép magyar nyelvazete. De nagyon szerencsés a korszerű hang is, amely azonban nem óhajt mindenáron meglepőt mondani.

VI. PÁL BÉKESZÓZATA

Az Osservatore Romano 1969 dec. 13-i számában jelent meg VI. Pál pápának nov. 30.-án írt szózata. A katolikus egyház feje az újév napján harmadikban megrendezett békevilágnapra való előkészületül fordult szózatával földünk valamennyi lakójához és adott gondolatokat e világnap megtartásához.

Világunk polgárai, akik az új esztendő hajnalára készültek, álljatok meg egy pillanatra és fontoljátok meg: Merre halad az emberiség? Ma már összefogó képet tudunk alkotni a jövőről, ma már ismerjük a megteendő út további állomásait. Az emberiség a világ egyre nagyobb birtoklása felé halad. A gondolat, a kutatás, a tudomány segíti a világ meghódításában. Munkával, új eszközök alkalmazásával, a technika erejével megy végbe ez a nagyszerű hódítás. De mire szolgál mindez? Hogy jobban éljünk, hogy életünk gazdagabb legyen. Az emberiség az idő dimenzióin belül törekszik a maga életteljeségére és ezt el is éri. De ma már azt is tudja, hogy ez az életteljeség nem lehet igazán teljes, ha nem terjed ki minden emberre. Ezért az emberiség arra törekszik, hogy a haladás áldásaiban minden népet részesítsen.

Az emberiség egységre törekszik, igazságosságra, egyensúlyra, tökéletességre, azaz más szóval: békére. És az emberiség még abban az esetben is a békére törekszik, ha egyes emberek a béke ellen törnek. Már Szent Ágoston is megállapította: A háborúnak is tulajdonképpen a béke a célja.

Tehát jelen világunk logikus célja a béke, ez minden haladásnak a rendeltetése, ez a modern civilizáció és kultúra minden erőfeszítésének mozgató rugója. Ezért ma újra úgy hirdetjük meg a békét, mint aki az eljövendő időkre minden jót kíván. Béke néktek, akik az 1970-es új esztendőnek vagytok az emberei. Úgy hirdetjük meg a békét, mint öntudatos, uralkodó életeszméjét annak az embernek, aki embertársának jövő sorsával is törődik. Újra hirdetjük a békét, mert a béke az emberi társadalom normális fejlődésének egyszerre kezdete és beteljesedése. Kezdeté, vagyis feltétele. Amint a gép sem tud jól működni, ha minden része nem felel meg a tervrajznak, így az emberiség sem tud eredményesen és harmonikusan fejlődni, ha a béke nem biztosítja számára a fejlődés elindulásához szükséges egyensúlyt.

A béke a haladás vezető eszméje. Az az igaz és termékeny eszme, amely a jobb életnek és történelmünknek alapját alkotja. A béke azonban egyben annak a sokszor fáradtságos és fájdalmas erőfeszítésnek is a koronája, amellyel a körülöttünk lévő világot szolgálatunkba igyekszünk törni, amellyel igazságosságot és jólétet tükröző társadalmat teremtünk. Nyomatékkal állít-

juk: a béke emberi világunk eszmei képeinek valós létté válása. De vigyázzunk: a béke nem valami mozdulatlan állapot, amelyet egyszer s mindenkorra meg lehet szerezni. Nem valami dermedt nyugalom. Rosszul értenénk Szent Agoston híres meghatározását: a béke a rend nyugalma; — rosszul értenénk ezt a meghatározást, ha a rendet magát valami elvont fogalomként mozdulatlan állapotnak és nem tevékeny életnek tekintenénk. Mert a béke sokkal jobban függ állandó megteremtőjének a tudatától és akaratától, mint a felteteleknek számító körülményektől. És hogy igazi rendről lehessen beszélni, az kell, hogy ez a rend egyre tökéletesebb lehessen, azaz állandóan újra születhessen és fejlődhessen. Ebben a rendben az állandó haladásnak úgy kell jelen lennie, amint a repülés egyensúlyát is a lökőerő dinamizmusa teszi lehetővé.

Miért mondjuk mindezt? Azért, mert üzenetünket főként a fiatal szellemeknek szánjuk. Amikor most a békéről beszélünk, kedves barátaink, nem valami önzésben megfulladt mozdulatlanságot állítunk elétek. A béke nem olyasvalami, amit boldogan birtoklunk. A békét nekünk kell megteremtenünk. A béke nem valami elért életszint, hanem egy olyan felsőbb világ, amely felé valamennyiünknek állandóan törekednünk kell. A béke nem valami kábító ideológia, hanem azoknak az erkölcsi kötelességeknek az együttese, amelyeknek mértéke szerint a közjóért valamennyien felelősek vagyunk és amely arra kötelez minket, hogy ez ügy érdekében minden erőnket latba vessük. Ugyanis a béke ügye az egész emberiség igazi ügye.

Sok mindenre rájön az, aki ezeken az állításokon elmélkedik. Rájön először is arra, hogy világunk vezető eszméit alaposan felül kell vizsgálni és meg kell újítani. Rájön aztán arra is, hogy a ma uralkodó eszmék, legalább részben, tévesek. Tévesek, mert csak bizonyos rétegekre vonatkoznak, mert korlátozottak, mert az önzés ihleti őket. Az elmélkedő rádöbben arra, hogy csak egyetlen egy eszme igazán helyes és jó: az egyetemes szeretetnek, azaz a békének az eszméje. Rádöbben arra is, hogy ez az eszme, bár igen egyszerű, mégis igen nehezen valósítható meg. Egyszerű, hiszen az ember szeretetre, békére született. Igen nehezen valósítható meg, mert hogyan lehet a szeretetet az egyetemesség méltóságára emelni? Hogyan tud a szeretet magának helyet biztosítani a mai ember küzdelmekkel, önzéssel, gyűlölettel áttjárt mentalitásában? Ki mondhatja el magáról, hogy szívében szeretet él, hogy az egész emberiséget szereti, hogy a holnap emberiségét, a haladás emberiségét, az igazi emberiséget szereti; azt az emberiséget, amely igazi nem lehet, hacsak a testvéri egyetértés és szeretet nem teremti meg egyességét? Mert egysége erőszakból, érdekdiktálta számításból, önzésből, kizsákmányolásból nem születhet meg.

A béke nagy eszméjének tanulmányozója rájön majd arra is, hogy ma, éspedig azonnal szükség van új ideológiai nevelésre. Az embereket nevelni kell a békére. Igen, mert a béke gyökere a szívben van. Felismerni, megismerni, akarni és szeretni kell a békét. Csak ezek után újíthatjuk meg általa

az emberiséget: újíthatjuk meg bölcseletében, társadalmi rendjében, politikai életében.

Emberek, testvéreink, döbbenjünk rá arra, hogy milyen nagyszerű látványt ígér a jövő. Vállaljuk is ennek az ígéretnek az első programját: neveljük magunkat békére.

Tudjuk, hogy ez a program látszólag ellentéteket mutat. Mintha ténylegesen nem is lehetne megvalósítani. Hiszen úgy tűnik, hogy mindennek a lét-törvénye a küzdelem. A küzdelem biztosítja a sikert. Úgy tűnik, hogy az igazságosság is a küzdelem gyümölcse. Küzdelem jellemzi történelmünk valamennyi korszakát. Még ma is — a háborúk félelmetes tapasztalatai után, — nem a béke, hanem a harc van uralmon. Sőt mi több, az erőszak is megtalálja a maga követőit és lakójait. A forradalomtól kapja nevét minden igazságosságért folyó küzdelem, a haladáson belül minden megújulás. Az erő határozza meg jövő sorsunkat. Testvéreink, emberek, ezt a nehézséget kell megoldanunk.

Egyáltalán nem tagadjuk, hogy a harcra szükség van, hogy a harc az igazságosság fegyvere lehet, hogy hősi magatartásra készíthet. Azt sem vonhatja senki sem kétségbe, hogy a harc eredményes lehet. Mi csak azt állítjuk, hogy a harc nem lehet az emberiség vezérlő csillaga.

Állítjuk: eljött annak az ideje, hogy az emberiség ne a harc, ne az erőszak, ne a háború, ne a mások fölé való kerekedés jegyében haladjon az igazi és mindenkire érvényes igazságosság felé. Állítjuk, hogy a béke nem gyávaság, nem elpuhult gyengeség. A békének fokozatosan — éspedig azonnal hozzálátva — a barbár erő helyébe az erkölcsi erősséget kell állítania. A fegyveres erőszak, az anyagi és gazdasági hatalom helyébe a józan belátást, az egyenes szót, az erkölcsi nagyságot kell segítenie. A béke nem más, mint maga az ember, aki többé nem marja farkasként a másik embert. A béke a legyőzhetetlen erkölcsi erővel rendelkező ember. Ennek az erkölcsi erőnek kell világunkban uralomra jutnia. És uralomra is jut. A béke diadalát elősegítő nagy kérdésekről, első helyen a leszerelésről, az atomfegyverek korlátozásáról, nemzetközi ítélőforum felállításáról, a vetélkedésnek az együttműködéssel való felváltásáról, a különböző ideológiák és rendszerek békés együttéléséről, annak reményéről, hogy a fegyverkezésre szánt összeg egy részét a fejlődő népek támogatására fordítják, — minderről már beszélnek. Az is a béketörekvés jele, hogy a terrort, a hadifoglyok kínzását, az ártatlan lakosság ellen vezetett megtorlási akciókat, az internálótáborok rendszerét, a tűszok meggyilkolását stb, mindezt általánosan elítélik.

Nem tartozik hivatalunkhoz, hogy a nemzetek, fajok, törzsek és osztályok közt fennálló ellentétekben bíráskodjunk. De kötelességünk, hogy a harcban állókat békére intsük, testvér voltukra figyelmeztessük, szeretetre bírjuk, kiengesztelődésre segítsük, békére neveljük. Ezért buzdítunk, bátorítunk mindenkit, aki ezt a békepedagógiát szolgálja. Ebben az esztendőben is felhívtunk tehát mindenkit; személyeket és közegeket, a közvéleményt irányító

szerveket, a politikusokat, a szellem és a művészet képviselőit, főként pedig a fiatalokat, hogy határozottan haladjanak a béke útján. Mert el kell jönnie annak a Biblia által megjövendőlt napnak, amikor az igazságosság és a béke találkozik és csókot vált egymással.

Hozzátk, akik Krisztus egyazon hitében testvéreink és gyermekeink vagytok, még külön is szólunk. Jézus Krisztus tanítása és példája áll előttünk. Az isteni Mester hallja, amikor imánkban mondjuk: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, a mi n t mi is megbocsájtunk az ellenünk vétkezőknek”.

Rettenetes szó a Miatyánkban ez az „amint”. Ha vállaljuk, amit ez a szó kíván, az üdvösségrendben örök boldogságunkat nyerjük el; ha nem vállaljuk, az ítélet haragját vonjuk magunkra. Képtelen dolognak látszik, hogy valaki a megbocsájtás evangéliumát a politika világában hirdesse. De egyáltalán nem képtelenség a keresztény életrend magasabb síkján. Nehéz dolog, de nem képtelenség. Mert hogyan végződnek a háborúk? A béke nem más, mint a gyengébb nyakába kényszerített járom, a szerződés képmutató szavai mögött gyűlölet rejtőzik. Éppen az hiányzik, ami a megoldást teljessé tenné: a megbocsájtás és a győztes félnek mindarról való lemondása, ami a legyőzöttet megalázza és menthetetlenül szerencsétlenné teszi. Hogyan is lehet beszélni békéről ott, ahol nem kap helyet az engedékenység, ahol a bosszú szelleme még jelen van. Mindkét oldalnak a felsőbb igazságosság parancsát kell követnie. Ez pedig a megbocsájtás; ez oldja meg a presztizs-kérdéseket, ez teszi lehetővé a barátságot. Nehéz feladat ez. De nagyszerű és nagyon időszerű, keresztényi feladat. Először is magunkat neveljük erre a feladatra, testvéreink, gyermekeink. Olvassuk el újra és újra a Hegyi beszédet. Példánkkal és szavunkkal hirdessük is ennek tanítását az egész világnak. Befejezésül fogadjátok apostoli áldásunkat.

1969. nov. 30-án, VI. Pál pápa
(Orbán M. ford.)

AZ ÚJ BREVIÁRIUM FELÉPÍTÉSE

A liturgia reformjának bevezetésével megbízott Tanács még 1969-ben egy könyvecskét jelentetett meg, hogy a főpásztoroknak és a liturgia szakembereinek az előkészületben lévő új papi breviárium felépítését bemutassa. Ennek a kiadványnak az első része az új zsolozsmáskönyv szerkesztésének elveit sorakoztatja fel, ismerteti beosztását, míg második részében teljes szövegében közli az új officium két prototípusának példájaként az Antiochiai Szent Ignácról való liturgiai megemlékezésnek február elsejei zsolozsmáját és ugyanennek a hónapnak harmadik napján kötelező hétköznapi zsolozsmát.

A zsolozsma reformját a zsinat írta elő. Az új breviárium szerkesztésén négy éven át a világ minden részéből több mint 80 liturgiai és biblikus

szaktekintély dolgozott. Ezek a peritusok évenként kétszer munkájuk eredményét bemutatták a liturgia reformjával megbízott Tanács püspöktagjainak, és munkájukat e Tanács újabb utasításai szerint folytatták. A szolozsma reformját irányító elveket az első püspöki szinodus 1967 őszén jóváhagyta. Az új szolozsmáskönyvvel együtt megjelenik majd a szolozsmázásra vonatkozó utasítás is. Es nemcsak az általános rubrikákat fogja tartalmazni, hanem a reformot ihlető elveket és szempontokat is felsorolja.

Az új római breviárium természetéről általában a következőket mondhatjuk: úgy szerkesztik meg, hogy ne csak a szolozsmamondásra köteles papságnak, hanem a közösen vagy egyedül imádkozó híveknek is lelki tápláléka lehessen. A szerkesztők arra törekedtek, hogy az új breviáriumban az Egyház imájának a mintaképét adják. A szentírásból vett olvasmányok száma több lesz és az olvasásra szánt szakaszokat is jobban válogatták ki. Kitisztogattak az új szolozsmáskönyvből mindent, ami az igazságnak és a vallásos érzületnek nem felel meg. Tették ezt már azért is, mert a hívek számára honi nyelven is kiadják majd a breviáriumot. Az officium felépítésének és az egyházi év természetének megőrzése mellett bizonyos lehetőség nyílik majd arra is, hogy az imádkozó némiképp módosítsa a szolozsmát lelki igényének vagy helyzetének megfelelően. A szolozsmázás jogi, törvényelőírta kötelezettségét is enyhítették, hogy az imádkozó szívét szabadabban emelhesse az Istenhez. Arra is lehetőség nyílik majd, hogy a szolozsma egyes óráit jobban a miséhez kapcsolhassák úgy, hogy ismétlésekre sor ne kerüljön és az egyes részek is egymáshoz simuljanak.

Milyen lesz az új breviárium felépítése? Az új szolozsmát is az invitorium nyitja meg, de utána nem kell szükségszerűen az olvasmányokat tartalmazó órának következni, mert ezt a pap a nap bármelyik részében elimádkozhatja. A napi szolozsma az invitorium után gyakorlatilag a reggeli dicséző imával, a laudes-sel kezdődik. Másik sarkpontja a vecsernye. Mindkettőnek a felépítése olyan, hogy a templomban a nép is könnyen bekapcsolódhasson és a papok együtt vagy külön-külön is nagy lelki haszonnal imádkozhassák. A matutinum helyébe lépő officium lectionis-t úgy szerkesztették meg, hogy a nap bármelyik órájában el lehessen mondani. Himnusz azonban változik majd aszerint, hogy éjjeli óráként, vagy pedig nappali óráként imádkozzák. Ebben az officium lectionis-ban kevesebb lesz a zoltár és több az olvasmány. A completorium szövegét úgy állították össze, hogy akár emlékezetből is el lehessen majd imádkozni.

Most lássuk közelebről a laudes-t: az invitorium után azonnal a himnusz következik, majd az első reggeli zoltár, ezután az ószövetségi szentírásból vett ének (canticum) és újra egy zoltár. Elmélkedési anyagot az imádkozó a most következő rövid olvasmányban talál, ezt a responsorium zárja be. Az antifónával megnyitott és bezárt Benedictus ének után a szolozsmázó napi munkáját Istennek ajánlja és elmondja az Úr imáját, a Miatyánkot, ezután a nap liturgiai jellegének megfelelő imádság következik. A vesperás

felépítése is teljesen ilyen. A „hora media” himnuszából, 3 zsoltárból, rövidke olvasmányból és imából áll. A matutinumnak megfelelő, de a nap bármelyik részén imádkozható officium lectionis-ban is háromra csökkentették a zsoltárok számát. Ha hosszú zsoltárról van szó, azt három részben mondjuk. A két olvasmány viszont kiadósabb lesz. Az első olvasmányt a szentírásból vesszük. Olyan hosszú lesz körülbelül, mint ma 3 olvasmány együtt. A második olvasmányt vagy a szentatyák írásaiból, vagy híres egyházi írók műveiből választják ki, vagy az illető nap szentjének az életrajzát közlik. Ezt a órát is a napi ima fejezi be. Az esti ima, a completorium elején lelkiismeretvizsgálat van. A himnuszt egy zsoltár követi éspedig vasárnap vagy a 90., vagy a 4., vagy a 133.; hétköznap is ezeket a zsoltárokat lehet mondani, de választhat mindenki a napra kijelölt zsoltárok közül is. Rövid olvasmány, Simeon éneke és oratio zárja be az esti imát, amely után még elmondjuk a Mária-antifónát a saját oratórával. Tehát röviden: a zsoltárok számát csökkentették, az olvasmányokat viszont bővítették, és a laudes meg a vesperás is jelentősebb olvasmányt kapott.

Ami a zsoltárokat illeti: négy hét alatt vesszük sorra a psalterium zsoltárait. A három történeti zsoltárt ádventben, karácsony idején, nagyböjtben és húsvét idején imádkozzuk, mint az üdvösségtörténet összefoglalását. A három átokzsoltár az új breviáriumban nem kap helyet. Más zsoltárokból is egyes keményen hangzó verseket kihagytak. Úgy osztották be a zsoltárokat, hogy még a nagy órákban se legyen a versek száma harmincnál több. A zsoltárokat megnyitó és záró antifónákat is úgy választották ki, hogy a zsoltár értelmére fényt vessenek. A himnuszok változatosabbak lesznek. Mivel a laudes és vesperás a templomban a papok és hívek közös imája is lehet, ez esetben honi nyelven imádkozzák, így lehetőség nyílik arra, hogy a zsolozsma számára honi nyelven új himnuszokat írjanak.

Végül röviden a zsolozsmázás kötelező jellegéről a következőket találjuk a liturgia reformjának bevezetésével megbízott tanács kiadványában. Az elv áll: a papnak minden nap el kell mondania a zsolozsmát. Sem a laudes-t, sem a vesperást nem hagyhatja el súlyos mentő ok nélkül. Továbbá súlyos hanyagságnak számít, ha a zsolozsmázásra köteles pap az olvasmányokat tartalmazó órát — ami a jelenlegi matutinumnak felel meg — hosszabb időn át elhagyja. A latin szövegben így olvassuk: „Officii lectionis omissio protracta in presbytero constitueret gravem negligentiam.”

Orbán Miklós

VI. PÁL LEVELE VILLOT BÍBOROSÁLLAMTITKÁRNAK A PAPI CÖLIBÁTUSRÓL

Az *Osservatore Romano* február 4-i száma első oldalán tette közzé azt a levelet, amelyet a Szentatya Villot bíborosállamtitkárhoz írt a papi nőtleniségről. VI. Pál ezt a harminc év óta nem használt „formulát” választotta, hogy állást foglaljon a hollandiai egyház követeléseivel kapcsolatban. A levél jórészét szó szerinti fordításban közöljük; csupán bizonyos stílusfordulatokat, vagy lényegtelen kitételeket hagytunk el.

„Bíboros Úr! — Hollandiában a napokban a papi cölibátussal kapcsolatban nyilatkozatokat tettek közzé. Ezek mély fájdalommal töltötték el bennünket és számos kérdést vetettek föl lelkünkben; egyrészt a római katolikus egyház szent törvényét támadó súlyos állásfoglalás indítóokait, másrészt az Isten népe, különösen pedig a papság és a papságra készülő fiatalok körében várható visszahatást illetően. Az egész egyházban mekkora zavar lesz mindenek az eredménye és milyen visszhangot fog kelteni a dolog a keresztények és az egész embercsalád más tagjai részéről! E kérdésekkel kapcsolatban úgy érezzük, hogy apostoli hivatalunkban közvetlen munkatársunk előtt ki kell tárnunk lelkünket.

— Alázatos és teljes őszinteséggel mindenekelőtt azt kérdezzük magunktól, hogy nem vagyunk-e valamiképpen felelősek ezekért a szerencsétlen döntésekért, amelyek saját magunk és — úgy hisszük — az egész egyház felfogásától eltérnek.

Az Úr Isten a tanúnk, hogy mekkora nagybecsüléssel, szeretettel és bizalommal viseltettünk a holland egyház iránt. És Ön, Bíboros Úr, tudja, hogy mekkora tisztelettel és barátsággal igyekeztünk mind személyes tárgyalásainkban, mind leveleinkben, mind a szentszék hivatalainak érdeklődésén keresztül a szóbanforgó nyilatkozatok elhangzását megelőzni. Ezek a nyilatkozatok sok bizonytalanságnak és zavarnak az előidézői. Következésképpen súlyos és sürgető kötelességünk, hogy világosan megmutassuk, mit gondolunk és mi a szándékunk. Mert a Gondviselés ebben a nehéz órában valamennyi egyház gondját a vállunkra rakta.

Jól ismertek azok az érvek, amelyekre hivatkozva a római-katolikus egyház annyi kegyelmi, életszentségi és apostoli gyümölcsöt termő évszázados törvényét gyökeresen meg akarják változtatni. De ezek az érvek — és ezt minden félreértést kizárva mondjuk — ezek az érvek nem győznek meg bennünket. Ezek az érvek ugyanis egyáltalán számba sem veszik mint valóságot a természetfeletti rendet, pedig erről megfeledezni sohasem szabad.

Mivel ezek az érvek a természetfölötti valósággal nem számolnak, a papság eredeti tiszta fogalmát is kikezdi. Mert az egész kérdést más dimenzióban, mint az evangéliumi küldetés dimenziójában, vizsgálni nem lehet. Ugyanis hitünk és az Isten országába vetett reményünk erejében ennek az evangéliumnak vagyunk hírnökei és tanúi. A püspököknek és a papnak arra

szól a küldetése, hogy a kegyelem és az igazság evangéliumát hirdesse, a világnak az üdvösség üzenetét tolmácsolja, ébressze egyben bűneinek és megváltott voltának a tudatára, serkentse reményre, szakítsa el a mindig és újra születő bálványoktól és térítse Jézus Krisztushoz. Az evangélium érték-világát megérteni és megélni csak hitben, imában, penitenciában, szeretetben lehet. Nem hiányozhat sem a küzdelem, sem a kemény önmegtagadás. Mint történt Jézus Krisztussal és apostolaival, azokat, akik az evangélium érték-rendjében élnek, a világ olykor megveti, kigúnyolja, sőt üldözi. A Krisztusnak való teljes önátadás legfelsőbb foka a kereszti botorsága.

Mindennek megértése századokon át érlelődött a keresztyén eszményért folytatott sok-sok küzdelem között és arra készítette a római-katolikus egyházat, hogy a családalapításról való lemondást kívánja azoktól, akik a papságra készülnek. Ezt az áldozatot önként korábban is az evangéliumnak igen sok szolgája vállalta.

Azok az érvek, amelyekre éppen csak utaltunk, ma jobban, mint valaha, megállják a helyüket. És vajon mi, akiket Jézus Krisztus követésére hívott, képtelenek lennénk elfogadni a hosszú tapasztalat által megerősített törvényt, azt, hogy családot és hálónkat elhagyva, kövessük Jézust és vigyük mindenfelé az ő jóhírét? Kik tudnák tolmácsolni felszabadító üzenetét korunk emberének jobban, mint azok a lelkipásztorok, akik visszavonhatatlanul és fenntartás nélkül egyedül az evangélium szolgálatára szentelik magukat? Éppen ezért az Isten, Jézus Krisztus, az egyház és az egész világ előtt megfontolva a dolgot, kötelességünknek tartjuk, hogy, amint már ismételtelen tettük, újra kijelentsük: a papság és a cölibátus közti kapcsolat, ahogyan évszázadokkal ezelőtt létrejött a római katolikus egyházban, igen nagy és mással nem pótolható érték. Vakmerőség volna lebecsülni, vagy egyenesen lassan eltűnni hagyni ezt a századok által megszentelt köteléket, hiszen az önátadásnak mással össze nem hasonlítható szimbóluma. Ami azokat a papokat illeti, akik elismert okokból képtelenek a cölibátusban kitartani, — tudjuk, hogy számuk csekély, hiszen a nagy többség Isten kegyelmével hű akar maradni az Isten és az egyház előtt vállalt kötelességéhez, — a cölibátusra képtelen papok felmentési kérelmét elfogadjuk és minden esetben külön megvizsgálva, teljesítjük. Atyai szeretetünk megérti állapotukat, de ez a szeretet nem akadályoz meg minket abban, hogy döntésüket sajnálattal ne helytelenítsük. Azonban az egyház, mint tette a múltban, a jövőben is az igehirdetést, a hit szolgálatát és a szentségek kiszolgáltatását csak azokra a papokra bizza, akik a kötelességükhöz hűek maradnak.

Az a tény, hogy annyi módon támadják a cölibátust, különös módon előírja nekünk, hogy biztassuk és bátorítsuk a kötelességükhöz hű papok végtelen sorát és valamennyinek nagy szeretettel áldásunkat küldjük.

Miután a dolgot alaposan megvizsgáltuk, világosan kimondjuk: nem engedhetjük meg, hogy papként működjen az, aki, miután az eke szarvára tette a kezét, visszafordult. A sokszor emlegetett keleti egyházban is ez a gyakorlat.

Most, amikor a cölibátus törvényét megerősítjük, nem feledkezünk meg egyes nehéz és sajátos körülmények közt kormányzó püspökök gondolatáról: hátha szóba jöhetne olyan érett korú férfiak pappászentelése, akik családi életükkel és hivatásuk gyakorlásával is példát mutattak a keresztény életre. E tervet súlyos fenntartással kell fogadnunk. Nem illúzió csak, hogy ez a megoldás egyes sajátos körülményekkel küzdő egyházak megoldása marad? Más egyházakat nem környékez majd meg a kísértés, hogy a paphiányt így orvosolják? Ez a megoldás olyan súlyos követelményekkel járhat, hogy előzetesen püspöktestvéreinkkel a dolgot alaposan meg kell vizsgálnunk.

Velünk együtt Ön is tanúja annak, Biboros Úr, hogy mindenfelől milyen sok püspöktestvérünk és más gyermekünk kéri, hogy a cölibátus hagyományán ne változtassunk. Valamennyien hozzánk csatlakozva kifejezik egyben reményüket, hogy a holland püspökök az apostoli székkel a bizalom és testvériség alapján állva felülvizsgálják a dolgot. Ennek imában és szeretetben kell megélnie. Legjobban mi kívánjuk, hogy a holland fópásztorokkal a megoldáshoz segítő eszközöket megtaláljuk.

Kérjük, Biboros Úr, biztosítsa a holland püspököket, papokat, híveket állandó szeretetünkről, de egyben arról a meggyőződésünkről is, hogy az egész egyházat érintő dologban hozott döntéseiket és állásfoglalásukat a felsorolt szempontok szerint föltétlenül felül kell vizsgálni. Kérjük, lépjen kapcsolatba a világegyház püspökeivel, kérje meg valamennyit, hogy papjaikat biztosítsák szeretetünkről. Figyelemmel kísérjük apostoli munkájukat, minden problémájukat és velük együtt számon tartjuk, mennyire egyszerű a kegyelem, amellyel az Isten megajándékozta őket, mennyire szent az elkötelezettségük és milyen sokat kíván tőlük hivatásuk. A papságra készülő fiatalokra is gondolunk. Ők az egyház reménysége, holnap már nekik kell hirdetniök az evangéliumot, ha visszavonhatatlanul úgy vállalják a papi életet, amint az egyház ezt tőlük kívánja."

Levele végén a pápa a hívek imáját is kéri, hogy az Isten minden papnak, minden hívőnek adja meg a hitbeli állhatatosság, a reményben való erősség és a lángoló szeretet kegyelmét.

A pápa Villot b'borosállamtitkárnak írt levelét febr. 2.-án írta alá.

A PAPOK TOVÁBBKÉPZÉSE

A Papok Kongregációja febr. 9-én tette közzé azt a levelet, amelyet már több mint egy éve, 1968. okt. 18-án megszavaztak a kongregáció plenáris ülésén a papok továbbképzésével kapcsolatban. A püspökkari konferenciák elnökeinek megküldött levelet 1969. november 4-én, Borromei Szent Károly ünnepén írta alá Wright bíboros, a Kongregáció prefektusa. A hivatalos latin szöveget az *Osservatore Romano* 1970. febr. 9-10-i száma közli; az

újságíróknak P. Joseph Lécuyer febr. 9-én délelőtt mutatta be a dokumentumot a Vatikán sajtótermében. A következőkben részletesen ismertetjük ezt a levelet.

A bevezető kiemeli, hogy a Kúria reformját szabályozó apostoli konstitúció kívánsága szerint a Papok Kongregációjának egyik feladata az, hogy előmozdítsa a papok állandó kiképzését. A szóbanforgó levéllel éppen eme küldetésének akar eleget tenni a Kongregáció. A dokumentum előkészítésénél felhasználták azokat a válaszokat és információkat, amelyek a világ püspökeiktől érkeztek Rómába egy előzetes megkérdezésre. A levél a párbeszéd szellemében íródott: nem kíván új szabályzatot nyújtani a papképzéshez, inkább csak emlékezteti a világ főpásztorait a Zsinat tanítására és néhány már részben kipróbált módszert, utat sugall a papság lelki, szellemi és lelkipásztori továbbképzéséhez. — A dokumentum **első része** általános megfontolásokat nyújt. — A II. Vatikáni Zsinat a papi szolgálattal és étellel foglalkozó dekrétum elején kiemelte, hogy a papoknak döntő szerep jut Krisztus Egyházának megújításában. Ehhez pedig okvetlenül szükséges, hogy a felszentelés után is, főleg az első években, megfelelő lelki, szellemi és lelkipásztori továbbképzésben részesüljenek. Különben ezt a feladatot az *O p t a t a m T o t i u s* k. dekrétum is a püspökkari konferenciák figyelmébe ajánlja. — *I n t e l l e k t u á l i s* szempontból a püspököknek nemcsak arra kell ügyelniük, hogy a fiatal papok elmélyítsék a teológiát és általában a szent tudományokat, hanem arra is, hogy egyrészt nyomon kövessék az egyes tudományágak fejlődését és az ennek megfelelő lelkipásztori korszerűsítést megvalósítsák, másrészt pedig: mindig figyeljenek a Tanítóhivatal útmutatásaira. Ezzel kapcsolatban a dokumentum megemlíti néhány égető problémát: a hit bizonyos igazságainak kétségbevonása, a keresztény és a papi élet alapjainak vitatása, a teljes szekularizációra való törekvés. A levél röviden jelzi ennek az állapotnak az okait is: a kontesztálás szellemének elterjedése; a természettudományos mentalitás népszerűsége, amely a hitnek nehézségeket támaszt; a társadalom átalakulása, amely a pap társadalmi státusát megkérdőjelezi; általában pedig: egy bizonyos naturalizmus és materializmus elterjedése, amely a természetfeletti valóságokat kizárja vagy mellőzi. Mindez természetesen összefügg a papképzés *s p i r i t u á l i s* szempontjaival is. A dokumentum a továbbiakban erre tér ki. Különösképpen hangsúlyozza a pap személyes hitét, valamint a Tanítóhivatallal szembeni tanulékonytársaságot, hiszen Krisztus Lelkével egészen különös módon vezeti a Magiszteriumot. Ezenkívül a levél figyelmeztet arra is, hogy a papok újítsák meg papszentelésük napján tett ígéretüket, különösen a cölibátusra és püspökeiknek ill. előjáróiknak tartozó engedelmességükre vonatkozó elkötelezettségüket. A Szent Kongregáció azt javasolja, hogy eme ígéretük megújítására minden nagycsüdtörtökön gyűljön össze az egyházmegye papsága a püspök köré és a „*Missa Chrismatis*” alatt ünnepélyesen újítsák meg a papok Krisztusnak tett ígéretüket. (Ennek új liturgiáját az Isteniszteleti Kongregáció dolgozta ki és ugyancsak az *O s s e r -*

v a t o r e R . febr. 9-10-i száma tette közzé.) A Papok Kongregációjának levele a továbbiakban kiemeli, hogy a mély élet és a helyes teológiai továbbképzés segíti a papságot a termékeny lelkipásztori munkában. Ezt a tevékenységet mindig a felebarát őszinte szeretetének kell inspirálnia: a lelkipásztori munka különbözik tehát a szociális vagy a politikai tevékenységtől. Az apostoli munka alapja és állandó követelménye az életszentségre való törekvés. A papság eme hármas továbbképzéséhez megfelelő mesterekre van szükség. A dokumentum igen fontosnak tartja, hogy ezeket a mestereket az egyházas szellem töltsse el; hogy ne legyenek a meggondolatlan újítások rajongói; hogy figyeljenek korunk szükségére, de ugyanakkor a hagyományt is vegyék figyelembe, amikor választ keresnek a mai kérdésekre. Legyenek mindekelőtt példamutatók az életszentségben. Az általános megfontolásokat nyújtó első rész végén a Papok Kongregációja arra szólítja fel a püspöki karokat, hogy minden egyházmegyében nevezzenek ki egy-egy tanulmányi igazgatót, vagy pedig állítsanak fel két-három tagból álló bizottságot a papi továbbképzés irányítására. —

A második rész néhány gyakorlati utat, módszert ajánl. A papi továbbképzésről az Ordináriusnak kell gondoskodnia: neki kell tehát kiválasztani a célhoz vezető eszközöket. A dokumentum néhány kipróbált utat jelöl meg. Emlékeztet arra, hogy már az *Ecclesiae Sanctae* k. motu proprio is előírta: a szentelés után egy teljes lelkipásztori évet kell biztosítani a fiatal papoknak. Ez alatt a különböző lelkipásztori tevékenységek megismerésével felkészítik a szemináriumot befejező papokat a gyakorlati lelkipáztorkodásra. A levél emlékeztet a kánonjogi előírásra is, amely a fiatal papoknak kötelező teszi, tanulmányaik befejezése után három évig, a különböző vizsgákat. E vizsgák anyagát és a gyakorlati módokat az ordináriusok vagy a püspöki konferenciák határozzák meg. Hivatkozva a *Presbyterorum Ordinis* k. zsinati dekrétumra, a Papok Kongregációjának levele azt sürgeti, hogy a papok néhány évvel szentelésük után résztvehessenek teológiai és lelkipásztori továbbképző kurzusokon. Nagyon kívánatos, hogy mielőtt az ilyen kurzusokat megkezdnék, pár napig lelki magányba vonuljanak vissza. Természetesen, az „aggiornamento” eme lehetőségét a papság valamennyi tagjának nyitva kell hagyni. A dokumentum felszólítja a teológiai fakultásokat is, hogy szervezzenek tanulmányi kurzusokat; esetleg levelezés útján is bekapcsolhatják a papságot. A püspökök pedig gondoskodjanak arról, hogy egy vidék vagy egy-egy generáció papjai összejöhessenek; adjanak papjaiknak tanulmányi szabadságot, szervezzenek könyvtárakat és létesítsenek lelkipásztori irtézeteket. A dokumentum befejező szakasza ismét figyelmeztet arra, hogy a Papok Kongregációja nem akarja pontosan megszabni a papi továbbképzés módjait; párbeszédet akar kezdeni a világ püspökeivel, ezért nagyon hálás lesz, ha közérdekű híreket, információkat pap a világ bármely részéről. A most megkezdődött párbeszéd célja az, hogy minél jobban szolgálja a papok továbbképzésének fontos ügyét.

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

VI. PÁL PÁPA LEVELE ALFRINK BÍBOROSHOZ ÉS A HOLLAND PÜSPÖKÖKHOZ

Január első napjaiban zajlott le a holland lelkipásztori zsinat V. teljes létszámú ülése. A zsinatnak 108 szavazó tagja volt: ebből nyolc püspök; a holland egyházmegyét 10-10 tag képviselte; 10 kiküldöttje volt a szerzetesrendeknek; öten a központi tanácshoz tartoztak; 15 személyt pedig a holland hierarchia nevezett ki. Jelen volt még 11 nem szavazó megfigyelő is. A résztvevők átlagos életkora 43 év. A megbeszélések témáját a papi funkciók korszerűsítése és a papi cölibátus kérdése képezte.

Az *Osservatore Romano* jan. 12-13-i száma közzétette azt a franciayelvű levelet, amelyet VI. Pál pápa december 14-én írt Alfrink bíborosnak és a holland püspököknek. Ime a levél szövszerű fordításban:

„1966 novemberében egy üzenetet küldtünk Önnek, Bíboros Úr, valamint Hollandia többi püspökének, a szerzeteseknek és a katolikusoknak: biztosítottuk mindannyiukat arról, hogy imáinkban igen közel vagyunk Önökhöz ebben az órában, amely különösképpen fontos országuk egyháza számára. Ez volt az a pillanat, amikor a holland katolikusok képviselői, „püspökeik felszólítására és az ő vezetésük alatt, összejöttek, hogy alaposan tanulmányozzák a zsinati határozatokat, hogy behatoljanak azok szellemébe, hogy megtalálják a legmegfelelőbb utakat a lelki és vallásos életben, az apostolkodásban, a zsinati határozatok hathatós alkalmazásához”. Ebben az üzenetben azt is kifejeztük, milyen komolynak és kényesnek tűnt szemünkben a holland katolikusoknak ez a kezdeményezése „új és egyedülálló jellege” miatt, de ugyanakkor azt is hangoztattuk, hogy bízunk Bennetek, Tisztelendő Testvérek, akiket a Szentlélek Isten Egyházának kormányzására rendelt (vö. Ap. Cs. 20, 28). Azt remélhettük ugyanis, hogy e nehéz vállalkozás és a ti türelmes munkátok révén a hitletéteményt hűségesen megőrzik, de ugyanakkor megtalálják azt a módot, ahogyan korunk emberei számára hathatósabb és alkalmasabb módon bemutatthatják a hitet. Ami a reformtervezeteket és a helyi struktúráknak az új történelmi körülményekhez való alkalmazását illeti: azt gondoltuk, hogy a gyakorlati javaslatokat a jelen intézmények gondos vizsgálata után terjesztették elő különböző szakterületeken jártas emberek, akiket a „sensus Ecclesiae” vezet és akik jól látják a jelen óra szükségéit. Azóta a „Pastoraal Concilie” már négy teljes létszámú ülést tartott, az ötödiket most januárban tartják. Tudomásunk szerint az illetékes Hatóság eddig még semmiféle határozatot nem hagyott jóvá, viszont tudjuk, hogy a Püspöki kar a viták kiindulópontjául elfogadott bizonyos „beszámoló-tervezeteket”. Nem hallgathatjuk el,

hogy e tervezetek doktrinális állításai között vannak olyanok, amelyek nyugtalanítanak bennünket és amelyekkel szemben komoly fenntartással kell élnünk. Nem minden alap nélkül beszélt a sajtó egy másik nehézségről is: a holland katolikusok nincsenek arányosan képviselve ezeken az összejöveteleken. Végül ami e lelkipásztori zsinat üléseinek célkitűzéseit és terveit illeti: egy lényeges megfigyelést kell tennünk. A beszámoló-tervezetekben igen ritkán idézik a II. Vatikáni Zsinat aktáit és a Tanítóhivatal újabb rendelkezéseit. Sőt mi több: a tervezet reflexiói és javaslatai nem igen vannak összhangban a Zsinat és a Tanítóhivatal dokumentumaival. Konkréten most arra a két javaslatra gondolunk, amelyet a közeli ülés vitáinak bázisául fogadtak el: 1) „a minisztériális hivatal gyümölcsöző és megújított működéséről” és 2) a „szerzetesekről” szóló tervezetre. Tisztelendő Testvérek, már ti magatok is bírálattal e tervezetek néhány téves vagy félreérthető állítását és rámutattatok bizonyos veszélyes orientációkra. Most mi is felhívjuk lelkipásztori figyelmeteket néhány kifogásolható pontra. 1. Ami a minisztériális hivatalt illeti: a) az Egyház célját és feladatait úgy írja le a tervezet, mintha ennek az Egyháznak a küldetése kizárólag evilági lenne; b) a papi hivatalt úgy tekinti, mintha az a keresztény közösségtől eredne; c) nem egy helyen szétválasztják a papságot és a cölibátust, és pedig néha egészen határozott követeléssel; d) bírálják azt a tételt, hogy egyedül a férfi lehet pap; e) a Pápáról csak azért szólnak, hogy minimalizálják Krisztustól kapott hivataltát és lelki hatalmát stb. 2. Ami a szerzetesekről szóló tervezetet illeti: a szövegekben nem egy olyan doktrinális hiányosságot vagy félreérthető megfogalmazást találunk, amelyeknek gyakorlati alkalmazása siralmas következményekhez vezethetne. Tisztelendő Testvérek, megértjük azt, hogy igen nehéz helyzetben vagytok, az utóbbi években Hollandiában egyre hevesebben forradalmi nézetek jelentkeznek. Az világos, hogy az új nehézségeket nem a Hierarchia támasztja: a Hierarchiának egyszerűen szembe kell néznie a jelentkező problémákkal. Másrészt távol van tőlünk az, hogy lekicsinyeljük mindazt a jót, amelyet egyházmegyéitekben több területen megvalósítottok. De a veszélyes elhajlások láttán, amelyek kikezdehetik Hollandia katolikusainak a hitét, egyetemes lelkipásztori hivatalunknál fogva kötelezve érezzük magunkat arra, hogy megkérdezzük: hogyan jöhetnénk segítségetekre, hogy megerősítsük tekintélyeteket, hogy könnyebben megoldhassátok a holland egyházban jelentkező nehézségeket?

Addig is míg választ kapunk tőletek, tekintve, hogy hamarosan megkezdődik a „Pastoraal Concilie” teljes létszámú ülése, szeretnénk két fontos kérdésben eligazítást adni. — Figyelembe véve a fentebb említett irányzatokat, továbbá gondolva a hitletétemény és annak kifejezése közötti lényeges különbségre, úgy gondoljuk, hogy főleg arra kell ügyelnetek, amire mint a keresztény tanítás mesterei hivatva vagytok: érintetlenül továbbadni a Kinyilatkoztatás tartalmát, amelynek az Egyház a letéteményese. Második figyelmeztetésünk pedig a papi cölibátus konkrét kérdésével kapcsolatos. A katolikus

Hierarchia kötelessége az Egyház jelen nehézségei közepette világos számunkra: a II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint mindenkit arra ösztönözní, hogy tisztelje és nagyra értékelje a latin Egyház eme egyedülálló kincsét, a konzekrált cölibátust; világosan és határozottan tanítani, hogy a tökéletes tisztaság nagylelkű gyakorlása nemcsak hogy lehetséges, hanem öröm és szentség forrása; mindenütt megismertetni és megteremteni azokat a feltételeket, amelyek a tisztaság gyakorlásához elengedhetetlenek. Mi magunk már több ízben kifejeztük véleményünket a papi cölibátussal kapcsolatban. Jól tudjátok, hogy „Sacerdotalis coelibatus” címmel külön enciklikát is szenteltünk a témának. Ebben a körlevélben válaszoltunk azokra az ellenvetésekre, amelyek a kérdés körül felmerülnek. Kitértünk rá néhány levelünkben is, amelyeket a közelműtban Bíboros Úrhoz írtunk, és legújabban december 15-én, a Bíborosi Kollégiumhoz intézett beszédünkben is. Úgy érezzük, hogy magatartásunkat helyeslik püspöktestvéreink. Mindenesetre az Egyház iránti felelősségünk tudata diktálja e magatartásunkat: hűségesek akarunk lenni a Zsinat tanításához; továbbá felelősek vagyunk a jóakarató emberek előtt is; ezek megértik, hogy napjainkban, amikor a közéletben és magánéletben az erkölcsi hanyatlást segítik elő bizonyos erők, milyen fontos szerepet játszik a latin Egyház évszázados tanúságtétele, a papoknak és a szerzeteseknek megszentelt cölibátusa. Tisztelendő Testvérek, meg vagyunk győződve arról, hogy akár doktrinális, akár egyházfegyelmi kérdésekben azzal teszitek a legjobb szolgálatot papjaitoknak és híveiteknek a jelen pillanatban — különösen a hamarosan megnyíló lelkipásztori zsinaton —, ha a vitatott kérdésekben világosan, határozottan az egyetemes Egyház álláspontját teszitek magatokévá. Az egyenes lelkek hálásak lesznek, ha megerősítitek őket hitükben és egyházszeretetükben. És a Legfőbb Pásztor, Episcopus animarum vestrarum (1 Pét 2, 25), aki tanúja szenvedésteknek és érdemeiteknek, a jó és hűséges szolgáltnak fenn tartott jutalomban részesít benneteket. Ezekkel az érzelmekkel adjuk Rátok és kedves hollandiai gyermekeikre, nagy-nagy szeretettel, apostoli áldásunkat“.

HANAUER Á. ISTVÁN PÜSPÖK SZÜLETÉSÉNEK CENTENÁRIUMA (1869—1969)

(Bánk József püspök 1969. dec. 21-i körleveléből)

István püspök, ha élne, most decemberben töltené be a századik életévét. Szükségesnek tartom, hogy e szép jubileum kapcsán róla megemlékezzek, életének és munkásságának rövid jellemzőit mindnyájunk tanulságára itt közzé tegyem.

Hanauer Á. István 1869. december 28-án született Pápán. Szülei jómódú vaskereskedők voltak. A gimnáziumi tanulmányokat a kalocsai jezsuita intézetben végezte. Mint a veszprémi egyházmegye kispapját püspöke az inns-

brucki Canisianumba küldötte. Itt letett szigorlatának szép sikeréről hosszú évek után is beszéltek. Fölszentelése után a veszprémi, majd a budapesti Központi Papnevelő Intézet lelki igazgatója lett. Nagy feladat várt rá: tudományosan képzett, mély hitből élő, imádságos, eucharisztikus új papi nemzedék nevelése. „Lelki vezetésre — szokta mondani — a hittudomány minden ágában, elsősorban a dogmatikában, az erkölcstudományban, a Szentírásban és a vallásos irodalomban otthonos és forró lelkiességgel megáldott pap vállalkozzék.”

A lelkiélet vezetésében éles szemű, bizalmat keltő, a kispapi lélek problémáinak oldozgatásában nyugodt és mélyreható mesternek bizonyult.

Az Eucharisztia tiszteletének széleskörű terjesztése a fővárosban és az országban kapcsolatba hozta Hanauer Istvánt Kanter Károlyval, a budapesti Központi Oltáregyesület első igazgatójával és Glattfelder Gyulával, a későbbi csanádi püspökkel, akinek örökségébe lépett az Eucharisztikus Papi Társulat országos igazgatói tisztségében.

Azután a budai Szent Imre kollégium igazgatója lett, majd veszprémi kanonok és irodaigazgató.

A váci püspöki székben

Veszprémi beosztásában érte őt a püspöki kinevezés: XV. Benedek pápa a Csáky Károly Emánuel halálával megüresedett váci egyházmegye élére állította 1919. szeptember 19-én. Rott Nándor püspök konsekrálta őt október 5-én. István püspök székfoglalása előtt Rómába zárandokolt, hogy Péter sírjánál főpásztori munkájához kegyelemért imádkozzék. Vácra 1919. december 19-én érkezett. Súlyos válságban vette át a területileg ugyan érintetlen, de a háború problémáival megterhelt egyházmegye vezetését. A hatalmas alföldi részen a testi és lelki elhagyatottság sírt feléje, Budapest környékén pedig a gomba módra szaporodó új települések, külvárosok lelki ellátásának problémája.

Papi utánpótlás alig volt az egyházmegyében. A régi és korszerűtlen papnevelő intézetben két kispapot talált csak. Ez a következő négy évben már huszonnegyre szaporodott.

Első kötelességének tartotta, hogy papjait és egyházmegyéjét minden problémájával megismerje. Döntései mindig e közvetlen megismerésből fakadtak.

Az Alföld nagy tanyavilágának lelki gondjain — az új tanyaközpontok kialakításának megfelelően — új templomok, plébániák létesítésével segített, megosztva a hatalmas határral rendelkező városok plébániáit. István püspök hosszú és kitartó munka után megelégedéssel mondhatta élete végén: alig van tanyai lakó, aki 4—5 kilométerre ne találna templomot, kápolnát vagy misézésre is alkalmas iskolatermet.

Újjáteremtő munkájához, az áldozatok vállalásához új szellemű papokra volt szüksége. Ennek alapföltétele a korszerű papnevelő Intézet fölállítás

volt. Javadalma helyreállításával egyidőben hozzá is fogott az új papnevelő építéséhez. Fönntartásának fedezetére a Szentszék engedélyével, a püspöki javadalom terhére alapított kanonoki stallumok betöltését szüneteltette. Így jött létre sok áldozattal a cella-rendszerű, központi fűtésű hatalmas épület-tömb, István püspök legnagyobb alkotása. Az intézetet bölcs pedagógiai szabályokkal látta el. A papnevelés és papképzés magas szintjének fönntartásához alkalmas nevelőket és tanárokat választott ki a papságból. Magasabb kiképzésükre a budapesti, bécsi, római, innsbrucki és egyéb külföldi egyetemekre küldte őket. A papnevelő intézet volt szemefénye. Gondoskodott zavartalan működéséről, arra fordította javadalma bevételeinek nagy részét.

Ezenkívül a székesegyházát nemes vakolattal rendbe hozatta, az első világháborúban eltört Roskoványi-harangot ugyanakkorával pótolta, első szent királyunk, az egyházmegye alapító szent királyának emlékét bronz-szoborral megörökítette, székházát rendbe hozatta, a nagy ebédlőt művészileg kifestette, megörökítve benne Migazzi bíboros és saját maga alkotásait. Gazdasági alkalmazottainak fizetését, nyugdíját rendezte. Minden tettelvel igyekezett megvalósítani püspöki jellegét: „Non ministrari sed ministrare.” Egyházmegyéjének csakugyan szolgája volt. XI. Pius pápa ezért is méltányolta érdekeit pápai trónállói kitüntetéssel.

Egyházmegyéjének gondozása szívének állandó problémája volt. Látta a hibákat, de látta a buzgók törekvéseit, eredményeit is és figyelembe vette azokat. Mindenütt érvényt szerzett az Egyházi Törvénykönyv előírásainak. Visszaállította a világháború idején elhanyagolt kerületi gyűléseket és gyakorlati irányelvekkel látta el azokat. Szerfölött fontosnak tartotta az Isten igéjének komoly hirdetését, a népmisziókat és a papi önképzést, mert a Lippay György érsekprímás által 1651-ben feljegyzett régi közmondás: „A jó pap holtig tanul” — örök igazságot őrizett meg számunkra.

Nagy hatással volt az egyházmegye hitéletének és a papi fegyelemnek az előmozdítására a két *Egyházmegyei Zsinat*, amely az egész egyházi életre kiterjedő határozataival mindmáig mintául szolgált más magyar egyházmegyéknek is. Előírta a *státus animarum* vezetését, hogy a lelkipásztor ellenőrizze hívei vallási és családi életét. Évvégi beszámolóit, nagyböjti szövegeit felmérték az elért eredményeket és feltárták a még megoldásra váró kérdéseket.

Nem volt a szó megszokott értelmében *hítség*, de beszédeinek, körleveleinek, szövegeinek, nagyböjti pásztorleveleinek gondos kidolgozása, belső tartalma, időszerűsége, gyakorlatiassága, eredetisége sok ünnepezt szónok színvonala fölé emelte. Buzdított, elismert és rendelkezett. Összegyűjtött írásai az egyházmegye, sőt az ország vallási és művelődési történetének hűségese tükré és történeti forrása. Egyébként szelídlelkű, kissé tartózkodó, zárkózott, de szeretetreméltó és vonzó egyéniség volt. Minden jóakaratot, okos kezdeményezést elismert. Megértő volt lelki válságban vergődő papjai iránt. Magához hívatta és meghallgatta őket. Öszinte javulás esetében örökre

elfeledte múltjukat. Többször mondotta: „Így nem egy papot a legbuzgóbbak közé emeltem.“

Életének végső napjai a kimerült, a munkában felörlődött ember képét nyújtották. A feszületet tartva kezében jelent meg az Úr Jézus ítélőszéke előtt, amikor 1942. január 15-én az örökkévalóságba költözött. Tudta, hogy Jézus ügyéért dolgozott. Hanauer Árpád István váci püspök az Isten trónja előtt imádkozik egyházmegyénkért, papjaiért, akiket annyira szeretett. Nagy örökséget hagyott ránk alkotásaiban, írásaiban és rendeleteiben, élete példájában: „Defunctus adhus loquitur.“ Ezért hálás kegyelettel őrizzük meg emlékét.

PAPI JUBILEUMOK

GYÉMÁNTMISÉK

Szuchy Emil az eperjesi görögkatolikus egyházmegye címzetes kanonoka január 3-án Pozsonyban mondotta gyémántmiséjét. Mint író Eöri Őrs néven szerepelt.

Bán János győri egyházmegyes c. apát, órkanonok január 21-én ünnepelte gyémántmiséjét.

ARANYMISE

P. Takács Gábor a Katolikus Magyarok Vasárnapja főszerkesztője december 23-án 12 órakor mondotta Youngstownban aranymiséjét. Csíksomlyótól az amerikai új Csíksomlyóig százak és százak emlékeznek örömmel a mindig szelid és vidám Gábor atyára. E szép jubileum alkalmából még nagyobb szeretettel ünnepelnek vele és imádkoznak érte. Itt a tengeren innen nem felejtkeztek el arról az időről sem, amikor mint a wörgli magyarok lelkésze anyai nélkülözés közt vigasztalt, bátorított és emelte fel a csüggedőket.

Aranymiséjén kézvezetője egykori tanítványa Szöcs Dénes atya volt. A messze DeWittből Mandl Maximus atya a magyarországi ferencesek képviselőjében jött el és a zárda főnökével Mészáros György atyával segédkezett a misén. A szentbeszédet Dénes atya mondta.

Valaki Erdélyben járt a nyáron és meglátogatta Márton Áront, Erdély püspökét. Az ősz püspök nagy szeretettel emlékezett meg Gábor atyáról és küldött neki jó bort a saját borából: az ő Gábor testvérének — mint mondotta. Dénes atya most adta át a szeretett erdélyi főpásztor üzenetét és borát.

A csíksomlyói Szűz Anya áldja, védje és éltesse erőt adva további munkájához a jó Gábor Atyát. Ezt kívánják a nagy világban szétszórt és jubiláló lapját olvasó paptestvérei.

Gál Ferenc, *Istenről beszélünk*, Szent István Társulat, Budapest, 1969, 256 lap.

Mindig is kockázatos volt Istenről beszélni, hiszen a kifejezhetetlen Titok előtt a néma imádás a legmértöbb emberi magatartás; — de az ateizmus és a szekularizálódás folytán teljesen profánná vált társadalomban egészen sajtóságos feladattal kell szembenéznie a teológusnak és a lelkipásztornak. Az emberek megvannak Isten és vallás nélkül. „Isten” sokak számára már csak üres fogalom, semmit sem jelentő szó. „Isten”: vágyaink vetülete és félelmeink szüleménye — mondják marxista honfitársaink. Meg kell szabadítanunk az embert az elidegenedéstől és fel kell világosítanunk: ezzel egyszerűen elenyészik az istenhit és vallás is. Maguk a teológusok is — gondolunk itt a radikális protestáns teológia néhány képviselőjére — az „Isten haláláról” beszélnek és gondosan megkülönböztetik a keresztyén hitet a vallások istenhitétől. Hogyan beszéljünk tehát Istenről? Miképpen lehet az istenkeresőket elvezetni a legfőbb Titokhoz és hogyan lehet megtisztítani a hívők istenfogalmát? Hogyan lehet mai nyelven megfogalmazni az Istenről szóló hagyományos tanítást?

Gál Ferenc ezeket a kérdéseket veti fel új könyvében és szemmel tartva a mai problematikát, próbálja világos nyelven — a szakteológiában nem járatos értelmiségiek számára is érthetően — megfogalmazni az élő Istenről, a Szentháromságról szóló katolikus teológiát. Könyvét három részre osztotta: 1) Isten keresése, 2) Ki az Isten? 3) Milyen az Isten? Szerintünk legsikerültebb a 2. rész, amely az üdvtörténeti szemléletet követve összefoglalja az ó- és újszövetségi kinyilatkoztatást, majd pedig a Szentháromság hagyományos teológiáját. Gál Ferenc valóban remekel, amikor a Személyek származásának, egymáshoz való viszonyának és egymásban való létének (circumincessio) nehéz tételeit világos magyar nyelvre teszi át.

Az első részt viszont bírálattal kell illetnünk. Itt a Szerző az un. természetes teológia (theodicea) tételeit próbálja népszerűsíteni. Apró lépésekkel, rövid — sokszor széteső paragrafusokban — igyekszik megközelíteni, a természetes értelem fényénél, a „világfeletti” Misztériumot. Sajnos, bizonyos kérdéseket, nevezetesen az isteneszme eredetének vagy a metafizikai okságnak a problémáját csak érinti (több ízben is felveti), de nem világítja meg kellőképpen; pedig ez a lelke a ma annyira vitatott istenbizonyításnak. Most nem is szólva a protestánsokkal folytatott polémiáról (erre különben Gál nem tér ki), röviden szeretnénk rámutatni a szóban forgó problematikára. (A kérdésről kissé bővebben szoltam „Az ember és világa” c. könyvem II. fejezetében.) Mindjárt megjegyezzük: Gál Ferenc nyilván nem szakembereknek szánta a könyvet, talán ezért is nem akarta olvasóit nehéz filozófiai problémákkal megterhelni. Nekünk viszont az a véleményünk, hogy egy bizonyos fokon túl nem lehet népszerűsíteni a metafizikát. A nehézségekhez hozzájárul az is, hogy — sajnos — a magyar filozófiai és teológiai nyelv még nagyon fejletlen; igen kell vigyáznunk bizonyos magyarításokkal, mert pontatlanságokhoz vezethetnek. (Pl. mi a transzcendenst nem fordítanánk „világfeletti”-vel, mert ez könnyen azt a benyomást keltetheti, hogy a „világfeletti Titok” távoli, egyáltalán nem „immanens”).

De térjünk rá a problémára. A katolikus tanítás (és nem a „keresztyén”, ahogy Gál mondja, hiszen a protestánsok ebben nem értenek egyet velünk) szerint Isten a természetes értelem fényénél felismerhető; a teremtet világból kiindulva eljuthatunk a bölcs, mindenható Teremtőhöz. A hagyományos tanítás, amelyet az I. Vatikáni Zsinat újrafogalmazott, általában a Római levél első fejezetére hivatkozik. Gál Ferenc helyesen jegyzi meg (68. lap), hogy az I. Vatikáni Zsinat „csak az emberi

értelem erejéről (képességéről) beszélt, de nem azt hangoztatta, hogy az egyes ember konkrét körülményei között hogyan használja fel ezt a képességet". S itt mindjárt hozzátéhetjük, hogy ugyanez a zsinat azt is kiemelte, hogy az emberek nagy többsége nem jut el könnyen, biztosan és tévedésmentesen az igaz Isten ismeretére kinyilatkoztatás nélkül. A katolikus bölcsélet (természetes teológia) általában a metafizikai okság révén igazolja a transzcendens Okozót, vagyis a létet adó Végtelen Létteljességet. Ha a metafizikai okságot világosan megkülönböztetjük az empirikus (az evilági jelenségek egymásközi kapcsolatát magyarázó) okságtól, ha érvelésünk érvényes és partnerünk, akinek bizonyítunk, megfelelő (szellemi és lelki) felkészültséggel rendelkezik, tehát ha kész elismerni Istent, mihelyt felismeri Őt; — másszóval: ha nyitott a benne dolgozó kegyelemnek, amely a Krisztusban kinyilatkoztatott élő Isten teljes, élő ismeretére vezetheti —; mindezekkel a feltételekkel az istenbizonyítás az Isten létéről való megbizonyosodáshoz vezet-het. Természetesen, maga a folyamat igen összetett: de a metafizikai reflexió elemeire bonthatja az egyseges egészet. S amikor minden kedvező feltétel adva van, akkor is csupán a transzcendens Végtelent, a személyes Abszolútumot állítja a szellem; a szentháromságos Isten belső titkára csak a jézusi kinyilatkoztatás útján nyithat rá.

De e kritikai megjegyzésekhez mindjárt hozzá kell tennünk: Gál Ferenc, egy bizonyos katolikus racionalizmussal szemben helyesen emeli ki a természetes teológia korlátait. Itt különösen igaz, amit az egyik egyházatyja mond: „Istenről csak dadogva beszélünk”.

Szabó Ferenc

A magyarországi lelki irodalom történetét foglalja össze röviden Radó Polikárp és Félegyházy József a francia jezsuiták által szerkesztett *Dictionnaire de Spiritualité* legújabb fasciculájában az HONGRIE (= Magyarország) címszó alatt: Fascicules XLVI-XLVII, „Hoehn-Hypocrisie”, tome 7, Beauchesne, Paris, 1969, col. 675-704. A nagyformátumú enciklopédia 28 oszlopát tölti ki a két szerző írása; Radó a középkori lelkiséggel, Félegyházi pedig az újkori lelki irodalommal foglalkozik. Radó tanulmánya bevezetőjében megjegyzi: a mai napig nincs olyan tanulmány, amely megvilágítaná a magyar nép lelkiségének nagyobb vonásait; az itt közölt cikk főleg azokat a befolyásokat emeli ki, amelyek a középkori magyar kereszténység arculatát kialakították. Előbb a nyugati (pl. Cluny bencései, frank püspökök, frank liturgia és lelkiség hatása, főleg Richard de Saint-Vanne bencés reformjának közvetlen befolyása stb.), majd a keleti (bizánci) befolyásokat mutatja ki. Ezután összefoglalja a keresztény hitélet főbb megnyilvánulásait: a liturgia, a Mária-tisztelet és a lelki irodalom középkori helyzetét; végül pedig a szerzetesrendek kibontakozását. — **Félegyházy József** a mohácsi vésztől kezdődően a modern-kori lelki irodalom képviselőivel foglalkozik: a reformáció és a katolikus megújulás kapcsán másfél oszlopot szentel Pázmány Péter alakjának, megadva a fontosabb régi és újabb irodalmat. Itt jegyezzük meg, hogy a szerzők a legnagyobb tárgyilagosságra törekednek: ez nemcsak az adatszűrűségben, a hazai és a külföldi irodalom megjelenésében, hanem az objektív értékítéletben is megnyilatkozik. A barokk kor és a felvilágosodás korának összefoglalása után a kiegyezéstől a II. világháború kitöréséig terjedő szakasz áramlatait, mozgalmait és kiemelkedő alakjait veszi sorra Félegyházy. A lelki írók közül (Bangha, Tóth Tihamér, Schütz, Sík rövid jellemzése után) kiemeli Prohászka Ottokárt (csaknem egy oszlopot szentel neki). — Természetesen, egy szótár megszabott keretei között nehéz összefoglalni egy ország lelki irodalmának történetét. De a külföldiek bizonyára többet szeretnének tudni az egyetlen magyar alapítású pálos szerzeterről és Sík Sándor úttörő tanulmánya a magyar költők istenélményéről legalább említést érdemelt volna. Radó és Félegyházy mégis a meglévő anyagot tekintve igen jól teljesítették feladatukat.

De amikor a *Dictionnaire*-t forgattuk (látva például a francia szerzők és irányzatok alapos feldolgozását), arra gondoltunk: mily kevésbé ismerhetik a nem-magyarok gazdag szellemi-lelki kincseinket és milyen sürgető lenne feldolgozni,

aztán idegenre fordítani, a magyar spiritualitás történetét. Nem csupán a lelki írók műveinek adatszerű számbavételéről van szó, hanem a magyar lelkiség (ha egyáltalán van ilyen?) jellemzéséről, történeti kibontakozásáról.

R.

Sík Sándor válogatott munkái: A kettős végtelen I-II, Ecclesia, Budapest, 1969, 368 + 244 lap, 7 + 5 fényképmelléklettel.

A múlt év utolsó negyedében jelent meg az Ecclesia könyvkiadó gondozásában Sík Sándor válogatott munkáinak két kötete. Kardos Klára közreműködésével szerkesztette Rónay György; a borítót és a kötéstervezést Balássy Zoltán munkája. Az első kötet („Egyetemesség és forma”) Rónay tömör bevezetőjén („Sík Sándor”) kívül „A kétarcú angyal” címmel Sík Sándor verseiből hoz válogatást; ezenkívül egy eddig kiadatlan, Szegeden 1943-ban előadott drámát („Az égigérő torony”), valamint több jelentős irodalmi tanulmányt tartalmaz, köztük a két utolsó fejezet (Vörösmarty és József Attila) kivételével nyomtatásban még nem közölt 1948-as akadémiai székfoglalót: „A magyar költők istenélménye” c. írást, valamint az „Egyetemesség és forma” c. esszét, amely annakidején a Vigília második számában jelent meg és tisztázta a „katolikus irodalom” fogalmát. A második kötet „Utak Istenhez” cím alatt Sík Sándor konferenciabeszédeiből és a lelki élettel kapcsolatos tanulmányaiból közöl válogatást. Ezeknek egy része eddig csak a Vigiliában jelent meg, de van köztük olyan is, amely most lát először napvilágot nyomtatásban. Ezek a következők: „Az Úr Jézus egyénisége”, részlet az 1951. nagybőjtjén tartott konferencia-sorozatból; az 1944. tavaszán tartott szegedi Miatyánk-sorozat záróbeszéde a „Szenvedésről”, végül a XX. századi konvertitákról szóló sorozatból (1960-ból) a Charles de Foucauld-ról tartott konferencia.

Sík Sándort nem kell bemutatni a magyar közönségnek. Alakja, műve integráns részét képezi a XX. századi magyar szellemtörténetnek; katolikus szempontból pedig — ha a két háború közötti nagyságokat: Prohászkat, Banghát, Tóth Tihamért, Schützöt nem számítjuk — szinte egyedülálló szerepet játszott a magyar katolikus megújulásban. Sík konferenciabeszédei és a keresztény lelkiséggel foglalkozó tanulmányai (Rónay György szavaival) azt jelzik, hogy a mai ember, a szocialista társadalomban élő magyar ember miképpen juthat el Istenhez a „hétköznapi kereszténység” egyedül járható útjain. Szószertint idézünk Rónay bevezetőjéből: „A magyar 'spiritualitás történetének' egyik fontos, a legújabbkorinak pedig minden bizonnyal legfontosabb fejezete ez. Sík Sándor ismét egy teljes tétovaságban és tanácstalanságban vállalta a 'szolgálatot': olyan vallásos, keresztény szellemnek és életstílusnak a kialakítását, amely az adott körülmények közt, az adott társadalomban, h i c e t n u n c élhető, gyakorolható, és a jövő távlataiban is 'posszibilis'. Mint minden nagy kezdemény, teljeseése után ez is kevésbé hat újnak, mint amilyen a maga pillanatában volt; kivált miután a Zsinat mindazt szentesítette, amit ez a 'keresztény humanizmus' hirdetett és kiformálni igyekezett: egy a régihez képest újfajta, nyílt és nyitott, a világot iránt bizalmat tápláló, tőle el nem forduló, hanem formálására belé álló, kötetlen és önzetlen, nem mozgalmi ábrándokban, hanem felelős személyiségben gondolkodó kereszténységet” (I, 25).

Történelmünk egyik legnehezebb korszakában (1944-ben) a szenvedésről elmélkedve ezeket mondta Sík Sándor (minden bizonnyal önmaga számára is kötelező életszabálynak fogadta el): [A keresztény életforma második fokán, a nagykorúság idején] „már nem ér rá az ember elsősorban önmagának a tökéletesedésével törődni (mint az első fokon) . . . Akkor élni kell a szellem életét és adni kell és dolgozni kell: a szolgálatot a második fok. Amikor odaadom magam és azt, ami enyém, valakinek, valaminek: Isten országának, embertársaknak. Nincs más megoldása az életnek, mint a szolgálat: odaadni életünket. Nyomorult élet, boldogtalan élet az, amely magában van, amely nem értette meg a nagy, pozitív keresztény programot, a szolgálat programját! És van egy harmadik fok. Nem mindenki jut el ideig, nem

minden időben olyan sürgető, mint ma; de minden keresztény életben benne van valamiképpen mint fejlődés és lehetőség, a tökéletesedés és szolgálat után a harmadik fok: a hősieség foka. És ma olyan időt élünk, amikor nem lehet kereszténynek lenni — félek, hogy nem lehet emberhez méltó életet sem élni — bizonyos fokú hősiesség nélkül" (II, 43).

Öszintén gratulálunk mindazoknak, akik — Rónay György ösztönzésére és közreműködésével — igyekeznek az egész magyarság számára hozzáférhetővé tenni katolikus múltunk kultúrkinccseit. Most — a szellemi-lelki eligazításban annyira szülőlködő magyar földön — legalább eltűnt nagyjaink hagyatékát aknázzuk ki és próbáljunk fényt meríteni művükből. Sík Sándor egyénisége és katolikus szellemisége — most nem is beszélve költői nagyságáról — példa arra, hogy a keresztény ember, a pap, a tanár, az előjáró mindig és mindenütt megtalálhatja a helyes magatartást, ha valóban az Úr szeretete és az emberek őszinte szolgálatának vágya mozgatja.

Sz. F.

BARAKLAKÁSBAN, EMBEREK KÖZÖTT . . .

Az egyik ausztriai gyárváros barak-negyedében jártam Szilveszter délutánján. A háború után a menekültek laktak ilyenben . . . De ma is laknak benne igen szegény emberek. Deszkaház, kő vagy föld a padlójuk, a szél könnyen átfütyül. Kis benyílóba léptünk. Két ajtó volt rajta, az egyik a lakókonyhába vitt, a másik a kápolnába. Tiszára sűrölt padló, egyszerű padok, már nem templomi, hanem olyan támlanélküli lócák, asztal az oltár. A földön szalma van letakarva s rajta egy gyermek-szobor, mely jelképezi a Megváltót — karácsony nyolcadában vagyunk. Nagyon kicsi és egyszerű tabernákulum. Örökmécses . . . A misére néhány szomszédasszony jön, egyszerű munkásasszonyok és 6-8 kisebb-nagyobb gyerek. Három Kísnővér egyszerű kékfestő ruhájukban, derekukon barna bőröv, lábukon saru, ruhájukon elől piros posztóból kereszt varrva. Fejük kék kendővel bekötve, amolyan menyecsékén. Egyikük az éneket vezeti a szentmise alatt, a másik a gyerekeknek int, hogy mikor álljanak vagy üljenek, a harmadik olvassa az általuk írt könyörgéseket.

Szentmise után „szilveszteri” vacsorára invitálnak. Bár kevés az időnk, nem lehet visszautasítani . . . Nem udvariasságból, hanem mert jó köztük lenni. Az ember érzi, hogy testvérek között van. A vacsora tea, vaj, sajt, és mert ünnep van, még hal is. Utána pár szem sütemény. Vacsorára a konyha sarkában van terítve, hiszen nincs más „fogadjuk”. Itt dolgoznak, mosnak, varrnak, főznek — itt fogadják látogatóikat is. S azok szinte mindig jönnek . . .

Három fiatal, francia származású Kísnővér él itt, hogy sugározza életével Jézus szellemét, az Evangélium szellemét. Egyikük cipőgyárban dolgozik, a másik konzervgyárban, a harmadik a háztartást vezeti és a szomszédoknak segít, varr, kertészkedik . . . Napi nyolc órai munka, nyelvtanulás, napi egy óra szentségimádás és közös lelki-beszélgetés: ez tölti ki napjukat. Albumot mutatnak kérésünkre: sok-sok Kísnővér és Kístestvér szerte a világon éli már ezt az életet, fehér és színes, barna, fekete, mindenféle népnél és mindenhol.

Foucauld Károly atya, aki úgy halt meg, hogy egy követője sem volt életében, nem hiába írta: „Jézus azt akarja, hogy kettős családja megalapításán munkálkodjam . . . könyörgéseim, önfeláldozásom, életem megszentelése, halálom, s mindennekfelett iránta való szeretetem jegyében . . .”

Foucauld atya életét már jól ismerjük René Bazin: A Szahara szíve c. könyvből. Foucauld követőjének és társaságuk tulajdonképpeni megalapítójának, René Voillaume-nak könyve: „Emberek között”, most jelent meg magyarul is a szabadkai egyházmegye jóváhagyásával. Ebben a könyvben élénk tárul az a szellem, amelyet Károly testvér sugárzott, aki először francia katonatiszt, majd afrikai trappista és palesztinai remete volt, míg eljutott a Szaharába, hogy tuaregeinek misszionáriusa legyen, egészen a vértanúhalálig . . .

„Károly testvér odahagyta a magányos szemlélődést, hogy fölcserélje a názáreti életre, vállalva közben a missziós hivatást is. Legsajátosabb útja a názáreti út követe volt.” Ahogy ő maga írja: „Ahogy a Názáretinek, neked se legyen habitusod, — ahogy a Názáretinek, neked se legyen klauzurád, — ahogy a názáreti Jézus, dolgozz te is legalább napi nyolc órát, — s végezetül, ahogy a názáreti Jézusnak se volt, se nagy földed, se nagy házad, se semmiféle bőséged ne legyen . . .”

S szerzte a világon majdnem 1000 tag, férfiak és nők, igyekeznek élni szent Alapítójuk szellemét, illetve a Názáreti szellemét: életükre jellemző a munka, az imádság és mások szolgálata . . .

„A szerzetesek, akár három-négy főnyi csoportban testvériesen elkeveredve szolgálnak az emberek között, nemegyszer nehezen megoldható problémákkal találják szemközt magukat. A Kistestvér is olyan ember, akár a többi. Hatékony és erős támaszt kíván, mely biztosíthatja állhatatosságát és ébren tartja nagylelkűségét. A szerzetesi engedelmisségnek megfelelően testvériségi életükben a Kistestvérek egy felelős társuk vezetésének vetik alá magukat.

A tapasztalat szerint három dolog játszik döntő szerepet a Kistestvérek buzgóságának ébrentartásában. Az első **Óltáriszentség jelenléte minden egyes testvériségben**; bármilyen szegényes legyen is szállásuk, egy szoba legyen benne mindig kápolna. Hacsak tehetik, naponta egy órát szentségimádásban töltenek a kihelyezett Óltáriszentség előtt. Nagyobb időközökben az éjszakai szentségimádás is hatékonyan éleszti Krisztussal való bensőséges kapcsolatukat.

A Kistestvérek élete meglehetősen hányattott. Ezért a túl sok szerzetesi előírás inkább csak lehúzná, mint segítené őket. **A szegényekkel való állandó és meghitt kapcsolatuk azonban — szerencsére — minden személyes önzést eleve lehetetlenné tesz számukra.** Buzgóságuknak ez a másik legfőbb élesztője.

Végül a harmadik, s állhatatosságuknak talán legfontosabb tényezője: **a mély és bensőséges kapcsolat, amely a testvéreket egymáshoz fűzi. A testvérek — akár papok, akár nem — szoros egységben élnek. Nyílt és őszinte baráti erőfeszítésüknek a lelki élet területén is kölcsönös vállalkozássá kell érlelődnie, jól tudva, hogy „mind-egyikük személy szerint felelős testvére nagylelkűségéért.”** (35. old.)

Ebben a szigorú életben, a szegénység, kétkézi munka és szoros testvériség életében mindnyájan nem követhetjük őket . . . Bár példájuk vonz és názáreti szellemük szertesugárzik — s mindig új és új követőik akadnak, sokunknak másként, máshol kell élnie Isten akaratából.

Mégis, ne tegyük félre mi sem ezt a könyvet. Van benne, ami mindenkinek szól, minden kereszténynek, minden embernek.

„Nagyon szeretnélek mindnyájatokat együttesen és külön-külön meggyőzni arról, hogy a **belső harc** állapota természetes állapot! Az a rendellenes, ha nincs harc, rendellenes és gyakran annak jele, hogy lemondtatok önmagatok túlszárnyalásáról és arról, hogy előbbre jussatok a szeretetben. A békesség, amelyről Jézus beszél, nem egyetlen a küzdelem hiányával, hanem éppen az önformálás fárasztó és fájdalmas erőfeszítésének nyomán támadó érzete. Jézus egyenesen erőszakról, amputációról, háborúról, ellentétről beszél. Nagyon fontos, hogy világosan megértsük és elfogadjuk: elvben a **harc természetes állapotunk egészen a halálig.** A harc nem kisebbit, ellenkezőleg: kiteljesít bennünket, mint emberi személyiséget és mint Isten gyermekét. Ne döbbsentsen hát meg bennünket, ha zűrzavart és ellentétet érzünk magunkban: békével és örömmel kell fogadnunk ezt is, mert Isten engedte meg, hogy azok legyünk, akik vagyunk. Az legyen Jézus kistestvéreinek megkülönböztető jele, hogy alázatos, békés, a harcban rendíthetetlen bátorság él benne, mely lelkében helyet ad a szeretet uralmának.” (203-205 old.)

Ebben a világban, amely a pszichoanalízis által magyarázott „megértésben” és a „személyes szabadság”, „nagykorú kereszténység” nevében irtózik minden önfegyelemtől és belső harctól, nem árt megfontolnunk — s pedig minden többre törekvő kereszténynek! — ezeket a szavakat, nem árt figyelni ezt az életet.

S a mai kor másik nagy buktatója, a „humanista szeretet” túlzott hangoztatásával szemben fontoljuk meg az ifábiakat is ebben a könyvben: „Ezért kívánja Jézus, hogy Kistestvéreinek a szívét tökéletesen betöltse az emberek iránti szeretet. S ugyan hogyan lehetne szeretni Jézust, s Benne és Általa az embereket anélkül, hogy Isten ne akarnék közölni a világgal s ne igyekeznék válaszolni a tömérdek, Isten Országára kiehezett lélek hívó szavára . . . Isten általatok kívánja terjeszteni országát a földön . . . Természetes, hogy az élő szeretet világítson, amit annál inkább kell kívánnotok, minél jobban szeretik Jézust . . .” (49-51 old.)

S végül a Kistestvérek szellemének talán leglényegesebb vonása, amit valójában minden kereszténynek, minden „Krisztus-követőnek”, minden apostolnak magáévá kell tennie az, hogy vállalnia kell a **sikertelenséget**, az eredménytelenséget. Jézus golgotai életét. A tanítvány nem lehet nagyobb Mesterénél . . . Szeretnénk ezt felejtetni, de nem lehet! Foucauld atya élete ezt a valóságot kiáltja bele a XX. század keresztényei- nek életébe.

„Több mint harminc éve annak, hogy az atya egyedül, övétől elárulva, holtan roskadt össze hoggari remetesége küszöbén . . . Hogy valódi alapot vethessen, Foucauld atyának tervei legkisebb látható sikeréről is le kellett mondania. Tanítványainak mindig gondolni kell a kemény és súlyos leckére. **Nekik le kell mondan mindennemű sikerről és vállalni életük látszólagos haszontalanságát**, sőt — az emberiség elárult és keresztre vont Megváltóját követve — nekik **egyenesen szeretni** kell a kudarcot, hiszen ebből sarjadnak mai testvériségeik . . . Nekik maguknak is folytatni kell munkáját és az ő szellemében élniök. Hinnünk kell Jézusban, a lehetetlenség Urában. Hinnünk kell, hogy Jézus elhívott bennünket, és a hívás valóságos voltában, szinte magától értetődően, meg kell találnunk az erőt annak a hivatásnak elfogadásához, mely megkívánhatja tőlünk azt a hősiességet, hogy mindent merjünk Jézusért.” (15-16., és 56. old.)

Isten minden kornak elküldi prófétáját, hogy csodáljuk, kövessük őket. Akinek nem hivatása szorosan vett követésük, az is követheti aszkézisüket, az öntudatos, modern keresztény önálló aszkézisét, Isten-szeretettől áthatott emberszeretetüket. Charles de Foucauld egy Isten ezen prófétái közül.

Rendesi M.

PAPKOLTÓK

A költő hivatása az, hogy megnevezze a dolgokat, kimondja az „összavakat”. „Talán azért vagyunk itt lenn — éneklé Rilke a kilencedik Duino-i elégiában —, hogy kimondjuk: Ház, híd, forrás, kapu, korszó, gyümölcsfa, ablak, oszlop, torony? — De kimondani, ő értsd meg jól, kimondani mindazt, amire a dolgok maguk sosem gondoltak titkos rejtekükben . . .” Ezeket a rilkei szavakat kommentálva — egy pap-költő verseihez írt bevezetőjében — K. Rahner a papköltő hivatását próbálja megvilágítani. A költő feladata az, hogy kimondja az összavakat: ezekben összefonódik a szellem és a test, a jelölt tartalom és a szimbólum, a gondolat és a kiejtett szó, a tárgy és a kép. Bennük van valamiképp minden, mert a kimondhatatlan létet revalálják és a végtelen Titokra utalnak. Minden összónak a gyökere a Végtelenségbe nyúlik le. Amikor a költő így kimondja azt, amit az értelmetlen dolgok nem tudnak kimondani, befejezi a teremtést: szavára belülről megvilágosodik a lét.

És mi a pap hivatása? — kérdezi tovább Rahner. Az, hogy Isten hathatós Igéjét közvetítse az emberek felé. A pap nem önmagáról beszél, hanem Istenről. Krisztusnak, a közvetítőnek a szerepét folytatja. Isten Igéjében van jelen számunkra. Szavaival teremt és hathatós Igéjével teremt újjá (szentségek). A pap tehát valamiképpen az isteni üzenet, a teremtő Szó eszköze. S amikor a pap igazi költő lesz, amikor az összavakat mondja ki és ugyanakkor isteni üzenetet közvetít (nem úgy, hogy költői prédikációt ír, hanem azzal, hogy jó költő), akkor szava Isten teremtő és újjáteremtő Igéjének visszhangja.

Ritkán simul teljes harmóniába a költői és a papi hivatás. Talán az imént vázolt

eszményt senki sem valósíthatja meg. Vannak versíró papok: ezeknél a költészet műkedvelés, vagy vallási propaganda eszköze. Vannak papok, akik jó költők, de papi küldetés és költői alkotás két különálló dolog számukra. Vannak papok, szentek, akik az isteni üzenetet költői formában fejezik ki, éspedig tökéletes formában. Ezek — gondolok itt Keresztes Sz. Jánosra, aki költeményeiben és nem hozzá írt kommentárjaiban mondta ki üzenetét —, talán a legjobban megközelítik a fentebb vázolt eszményt. Ez persze különös isteni kegyelem.

De nem akarjuk továbbszólni ezt az eszme-futtatást. Csak bevezetőnek szántuk megemlékezésünkhöz ill. könyvismertetésünkhöz. Három magyar papköltő művéhez fűzünk széljegyzeteket.

Még 1968-ban jelent meg az Amerikai Magyar Szépmíves Czéh támogatásával (a Weller Publishing Company kiadásában) **Mécs László** válogatott verseinek gyűjteménye: *Vadócba rózsa töltek*, magyarul és angolul, Paul Valéry bevezetésével, a költő életrajzával, több fényképpel, fehér-kék luxuskötésben (272 lap). A kötet kapcsán Vas István (a *Kortárs* múlt évi júliusi számában „Mogorva jegyzetek” címmel) részben rehabilitálta az elfelejtett papköltőt, aki a két háború között nemcsak Magyarországon, hanem Nyugateurópában is meglepő népszerűségnek örvendett. Nem politikai rehabilitációról van szó. Ezt — a Budapesten megjelent „Magyar Irodalmi Lexikon” híradása szerint is — már 1956-ban megtették a hatóságok. A Rákosi-korszakban koholt vádak alapján elítélt költőről tudjuk, hogy mindig a „szegény emberek” pártján állott és a Führer uralma idején „Imádság a nagy lunatikusért” című versében elítélte a Vezért. Mécs irodalmi rehabilitációja pár évvel ezelőtt Pozsonyból indult el, ahol az Irodalmi Szemlében Szalatnai Rezső méltatta költői jelentőségét. Most decemberben pedig, Vas István említett cikkére reflektálva, Rónay György fűzött néhány figyelemreméltó megjegyzést Mécs László művéhez (a *Vigilia* „olvasó-naplója”-ban). Rónay „szellemes, okos, tanulságos” jelzőkkel illeti Vas „Mogorva jegyzeteit”, amelyek — bár szigorú tárgyilagosságra töreksenek, illetve mert erre töreksenek —, némiképp módosítják a nyugatosok Mécs-képét. Kétségkívül igaz a van Rónaynak abban, hogy Mécs sikerének megértéséhez „hozzá kell kalkulálni az előszót is, az előadást”. Sajnos, a Kanadában megjelent bilingvis kiadás csak Mécs László régebbi verseiből hoz válogatást. Ugy hírlík — s ezt a *Vigiliá*-ban nemrég közzétett pár Mécs-vers is igazolja —, hogy a költő nyelve kitisztult, egyszerűsödött, részben levetette a sokat bírált szónoki pózt. Mivel azonban a költő érett műveit nem ismerjük, nem szólhatunk hozzá újabb fejlődéséhez. Nem is ez volt a szándékunk. Csupán regisztrálni akartunk néhány tény. És még egyet. Mécs László most január 17-én volt 75 éves. Köszöntené akartuk a papköltőt, aki így vallott magáról 1937-ben:

„En magyarságom soha meg nem tagadtam, de soha nem is kérkedtem vele, nem pávatoll: egy mártír-pillanatban csak a bőrömmel együtt jönne le.

Magyarságom nem is átkoztam: könnyen fizetem az adómat. Tizedem kálváriajárásban, jajban, könnyben, kacajban, dalban ma is fizetem.

De aztán pont! Nem csempészek dugarut, se rém-gázt! Római polgár vagyok. Okmányomon a százszor is elárult Krisztus-Király pecsétje ég, ragyog . . .

Az útjaim mind tiszta ölelések, a népek közt úgy járok, mint követ, a világtestvériség álma késheet több ezredévet, — s holnap jöhet . . .

Tűz Tamás legújabb költészete szinte a fiatal Mécs művének ellenpólusa. Tűz Tamás nem prédikál, nem szed versebe teológiát, vallásos tanítást. A régebbi költeményekben — Harsányi stílusában — megénekelte még az Eucharisziát vagy Máriaát és a szenteket. E verseknek, mint általában a régebbi Tűz-verseknek, egyik erősségük volt a csiszolt forma. Az újabb versek kötetlenek, sokszor hanyagul lazák; nem egyszer szabadverssel és prózaverssel is találkozunk. De míg pl. Kassák szabadverseit összeforrasztja, élő egésszé köti a lírai mondanivaló, Tűz Tamást olvasva az a benyo-

másunk, hogy amolyan sziporkázó tűzijátékról van szó. Bölcs aforizmák René Char modorában (persze, nem a francia költő hideg metafizikája ez, hanem inkább a római „dolce far niente” hanyag derűje); néha Juhász Ferenc tobzódása és bizarr kép-kapcsolásai vagy Weöres Sándor bűvészi szójátékai villannak fel előttünk. A rokoni-tás — gondolom — nem erőltetett; és mindenképpen megtisztelő. Tűz Tamást lehet a legjobb mai költőkhöz mérni. Legújabb kötete (Tűkörben játszik a kéz, Róma, 1970, 224 lap) részben a két évvel ezelőtt megjelent verskötet (Elraboltam Európát, Amerikai Magyar Írók, Los Angeles-Chicago, 1968, 240 lap) tematikáját, stílusát folytatja. Ha a „Kenyér és bor” (1950-1956) c. ciklust — szép válogatás régebbi verseiből — nem csatolta volna a kötet elejéhez, az új versekből nem igen derülne ki, hogy szerzőjük pap. Benyomásunk az, hogy a költő a keresés, a formabontás és az új hangvétel stádiumában van. Már régebbi verseiben is ő volt egyike azoknak a költőinknek, akik szakítani akartak a nagy „carmen saeculare”-vel, a szimbolizmussal, amely nálunk a nyugatosok utolsó képviselőivel a mai napig továbbél, amikor Nyugaton már a szürrealizmuson is túlvannak. Es persze nem jelenti azt, hogy az új izmusokkal nagyobbat alkotnak, mint a hagyományos szimbolizmussal. „Teremtő kaméleon”: írta Tűz nemrég Weöres Sándorról. Ez jórészt a delelőt tartó Tűz Tamásra is áll. Mostani programját ilyenformán fogalmazta meg a Hazárdjáték c. ciklus egyik prózaversében: „Egyszerűen, ahogy volt, papírra vetni, mi történt hajnalhasadás-tól napnyugtáig, estétől virradatig, míg egy csillag hullája visszahanyatlik a teremtés-előtti temetők árkába, mert eljön majd az idő, amikor a napihírek közé kell becsempészni a költészetet, hogy az olvasó gyanútlanul kapja be a szépséget, mint a hal a horgot”. — „A líra meghal” — énekelte már a két háború között Babits. E jóslat teljesebbé megy. A líra elhal és néma lesz a kor. Ha pedig a költők nem figyelmeztetnek az ősi és mindig új Szépségre, a technikai civilizáció „szép új világa”-ban gép, vagy legfeljebb termelő és fogyasztó élőlény lesz az ember. Tűz Tamás játszadozva, ironizálva és szorongva a világban még fellelhető szépségekre hívja fel a figyelmet. Ez is egyik hivatása a papköltőnek.

A harmadik költő, akiről meg akarunk emlékezni: **Békés Gellért**. Bár három szép verssel bemutatkozott már Cs. Szabó antológiájában is, P. Békést inkább mint az Újszövetség remek fordítóját, szerkesztőt és tanárt ismertük. 1968-ban kiadott kis versgyűjteménye (Sorsom az Isten, Harmincöt év verseiből, Róma, 1968, 74 lap, Prokop Péter fedőlaptervével és rajzaival) azonban arról tanúskodik, hogy az ihlet ritka pillanataiban a lírai vallomáshoz folyamodik. A régi költemények egyrésze a szokványos vallásos versek stílusában íródott. De a fiatal Békésnél is megfigyelhető a mesteri forma. Néhány („A te lelked is Mária”, „Karácsony kegyelme”) ezek közül is figyelemre méltó. A „Sorsom az Isten” és az „Extazis cosmica” c. ciklusok pár költeménye pedig vallásos líránk legszebb darabjai közé sorolandó („Forrást nyitottál”, „Gyümölcsoltó”, „Nyírfa-látomás”). Az érett férfikor magányos vívódásai lírai vallomásban szakadnak fel: a papköltő végleg Istenre bízta sorsát és Máriaék ajánlja „másnak termő magányát”.

Sz. F.

HALOTTAINK

- Durzó János** jolsvai plébános. Baktiban temették (55, 29)
- Körmenyi István** esztergomi egyházmegyes, Baján temették (53)
- Reszterics József.** Csepregen született, középiskoláit Kőszegen végezte, a filozófiát Turinban, majd az USA-ban folytatta a teológiát. Itt is szentelték 1911-ben. Meghalt; Bethlehem, Pa. USA (83, 58)
- Shárváry János** dr. Buffalo, USA okt. 25-én.
- Sárközy Lajos** pápai prelátus. A veszprémi alsóvárosi temetőbe temették (84)
- Istvánfi József** ny. igazgató, szombathelyi egyházmegyes, Rómában váratlanul meghalt (79)
- Szabó László** pápai kamarás Budapesten. Rákoskeresztúron temették (67, 44)
- Mezőfényi József** szalézi Budapesten (59, 31, 29)
- Molnár Béla** váci egyházmegyes a székesfehérvári papi otthonban (67)
- Brisits Frigyes** ciszterci áldozópap Vácott (79, 61, 56)
- Implom János Lajos** OP december 6-án, Rákoskeresztúron temették (67, 40)
- Pálóczy János** ny. véstői plébános. Vésztőn dec. 18-án. Dr. Udvardy József püspök temette (80)
- Matesz László** kácsi plébános. Szülőfalujában Tornaszentjakabon temette Brezanóczy Pál érsek (41)
- Magyar Imre** mezőkövesdi hitoktató Miskolcon. Monoron temették (38)
- Faltum János** SJ Pannonhalmán (76, 49)
- Bugledits János** veszprémi egyházmegyes Székesfehérvárott (65)
- Kalapos Mihály** görögkat. tb. esperes, nyirbélteki lelkész. Debrecenben temették (61, 33)
- Terényi Lajos** piarista Debrecenben (41, 23, 16)
- Kalmár Lajos** ny. plébános jan. 1-én. Esztergomban temették
- Hrebák Gergely** az esztergomi papi otthonban
- Dévényi Endre** pécsi egyházmegyes ny. lelkész (55)
- Soltész István** ny. plébános az esztergomi papi otthonban
- Berta Lajos** pécsi egyházmegyes ny. plébános (78)
- Kiss Lajos** dr. ny. levéltáros az esztergomi papi otthonban
- Romoda Üdön** váci egyházmegyes ny. plébános, Székesfehérvárott (68)
- Szabó István** himódi esperesplébános Kapuvárott. Himódon temették (61, 36)

- Santora Mihály** piarista Kecskeméten (68, 53, 41)
- Abai Imre ny.** sárvári plébános, gimn. tanár Budapesten (58, 34)
- Kovrig Gyula** gyulai lelkész jan. 9-én Budapesten. Gyulán temették (74, 41)
- Müller Fülöp SJ** Pannonhalmán (89, 65, 64)
- Torda Mihály** szalézi. Az úpestkertvárosi plébánia templom kriptájába temették (83, 60, 52)
- Grolyó János ny.** mórliczgáti plébános Kiskunfélegyházán (60, 36)
- Huibert Nárcisz István** irgalmasrendi szerzetestestvér Sümegen.
- Kovács László** piarista Máriaosztrán (61)

+

Elhúnyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

BOGNÁR CECIL OSB
1883 — 1967

A pannonhalmi Papi Otthonban fejezte be életét 1967-ben a Szent Benedek Rend egyik rokonszenves egyénisége, tudósa, a Csepregről származó Bognár Cecil. 1899-ben lépett a Rendbe, ahol a teológia és tanárképző főiskola elvégzése után 1906-ban szentelték pappá. 1937-ig a Rend gimnáziumaiban működött mint matematika- és fizika-tanár: Komáromban, Esztergomban, Kőszegen, Pápán, Győrött és Budapesten. 1926 óta a bölcsélet magántanára volt a Budapesti Tudományegyetemen. 1937-től pedig Pécsen és Szegeden működött mint rendes tanár 1950-ben történt nyugalmabovonulásáig. Társelnöke volt a Magyar Pszichológiai Társaságnak, választmányi és rendes tagja a Szt. István Akadémiának, a Magyar Pedagógiai és Filozófiai Társaságnak, az Aquinói Szt. Tamás Társaságnak és a győri Kisfaludy Irodalmi Körnek, hogy csak a nevezetesebbeket említsük. Egyik volt munkatársa jellemezte nagyon helyesen és találóan munkásságát. „A keresztény kulturát kívánta, a tudományt terjesztette az ifjúság és közönség széles körében. A katolikus közönséget akarta tájékoztatni népszerűsítő formában a tudományos fejlődésről.”

Íjabb éveiben az ismeretelmélettel foglalkozott és ápolta kapcsolatát a modern fizikához. A 20-as években lassan eltávolodott a természettudományoktól az emberi lélek problémáihoz. Aristoteles és Szt. Tamás alapján értékelméleti rendszerét az igazság, szépség és jószág alapfogalmainra építette fel, értékelmélete azonban tökéletesen a modern pszichológia szemlélete szerint alakult. — Tudományos szempontból kiemelkedő műve a „Psychologia”. Mikor könyvén dolgozott, heves harcban álltak különféle pszichológiai elméletek. A nagy szintézis még nem következett be, úgy, hogy joggal beszélhettek a pszichológia válságáról. Bognár Cecil megőrizte művében a klasszikus pszichológia minden értékálló eredményét, alkalmazta azonban az újabb kutatások eredményeit is, sőt a saját megállapításai is szóhoz jutottak. Megpróbálkozott Fröbes és Lindworsky ideái alapján a nagy és összefoglaló összefüggésekre rámutatni. A könyvnek nagy jelentősége volt akkor, amikor jelszóvá lett a „léleknélküli pszichológia”.

Kimagasló nevelői személyiségét legsikeresebb könyve mutatja: „Mi és mások”. Rövid idő alatt három kiadást ért meg. Csevegve mutatja be olvasóinak a legfontosabb életformáknak pszichológiai alapjait, és megmutatja az utat magunk és mások megismeréséhez. A modern pszichológia eredményeit arra használja fel, hogy megtanítson, hogyan kell életünket széppé tennünk és hogyan kell a másokkal szembeni érintkezésben érvényre juttatnunk az erkölcsiség legfőbb törvényeit. Minden

tudományos apparátus nélkül felhasználja a modern pszichológia legnagyobb felfedezéseit és anélkül, hogy prédikálna, szuggesztív formában bemutatja a keresztény erkölcsiség gyakorlatát, amely a legbiztosabb út a boldog életre.

Nevelői és a keresztény tudományt népszerűsítő munkásságát kisebb cikkeiben fejtette ki. Több mint 100 cikke jelent meg különféle folyóiratokban, bepillantást engedve szellemének elevenségébe, hosszú és gazdag életének munkájába. A Katolikus Szemlének éveken át szerkesztője volt. Ebben írta éveken keresztül természet-tudományos szemléit.

A modern fizika fejlődésének idején számos cikket írt a fizikai alapfogalmaknak és alaptörvényeknek ismeretelméleti kapcsolatairól. — Az értékelméletből leginkább az esztétikai értékekkel foglalkozott. Jellemző, hogy a filmesztétika korán érdekelte. Már 1915-ben jelent meg cikke, amikor a világirodalomban még alig írtak róla.

Az egyéni munkaterülete azonban a pszichológia volt, különösen a gyermekpszichológia. Önálló tanulmányai a tudományos folyóiratokban jelentek meg és a budapesti Tudományegyetem Pszichológiai Intézetének kiadványaiban. Meg lehetett azonban találni pszichológiai tárgyú cikkeit a széles olvasóközönség számára írt folyóiratokban is. A gyermekpszichológia mellett foglalkoztatták a szülők és nevelők pszichológiájának kérdései is. Különösen értékesek pszicho-higiénikus „adaléakai”, amely tárgykörből gyakran adott elő a magyar rádióban.

Sokoldalú gazdag lelkiélete szeretetreméltóan mutatkozott meg szépirodalmi műveiben, amelyek többnyire álnéven jelentek meg. Ezekben is megnyilatkozik katolikus nevelő szelleme. Utolsó nyomtatásban megjelent munkája az „Új Ember” egyik 1965. márciusi számában egy költői elmélkedés. Szimbolikus formában a halálról beszél, mint a jól felhasznált életnek végéről és boldogabb világ kezdetéről.

E gazdag tudományos és nevelői munkásság mögött szeretetreméltó egyéniség húzódt meg. Aki másokat élni tanított, maga is tudott élni és az élet szépségeit, örömeit élvezni. Egész életén keresztül egy bizonyos gyermeteg naivság volt egyéniségének jellemzője. Egy nagy gyermek csodálkozó szemével nézte a világot, annak eseményeit. Az emberek durvasága, a világháborúk brutalitása, amelyek kizökkentették nyugodt és filozófus életmenetéből, hallatlanul felháborították. A sorok írójával a Rend bakonybéli apátságában élte át a németek kivonulását és az oroszok átvonulását. A revolverrel orra előtt hadonászó katona olyan felháborodást váltott ki belőle, a kultüremberből, hogy a helyzet minden tragikussága mellett is csak mosolyogni lehetett rajta. Minden porcikája tiltakozott a barbarizmussal szemben. Engedékenysége és naivitása miatt természetesen állandó céltáblája volt kollégái tréfálkozásának. Ő maga viszont, ha szeretett is csipkelődni, azt sohasem tette bántó formában, hanem mindig szellemesen és kedvesen. Soha senkit nem bántott meg szándékosan és nem intrikált sem fölöttesei, sem kollégái ellen. Az igazán bölcs ember okosságával tette magát túl az esetleges megbántásokon és nézett át a nehézségek fölött. Szeretetreméltó egyénisége rokonszenvessé tette mindenütt s a társaságoknak szívesen látott alakja volt.

Az új helyzet őt sem kímélte meg a nehézségektől. Katedráját idő előtti nyugalmazása miatt ott kellett hagynia. Átmeneti anyagi nehézségek is zavarták nyugodt és kiegyensúlyozott életét. Nyugalmi éveiben ugyanott találta meg otthonát, ahonnan elindult: Pannonhalmán, rendtársai körében. Pátriárkai szép kort ért meg, 84 évet. A halál nem érte sem váratlanul, sem előkészületlenül. A nagy küszöböt átlépve bizonyára ugyanolyan gyermekded, csodálkozó szemekkel nézte az új- és másvilágot, ahol minden kérdésére magyarázatot és megoldást talált, mint ezt a földi életet. Reméljük, már megkapta azt, amit ebben a csunyácska világban nem tudott megkapni: a zavartalan örök boldogságot. Rip.

Sümegh Lothar

PÁKAY A. ARNOLD
csornai premontrei kanonok, alperjel
(1885 — 1968)

Zágrábban született, ahol édesapja mint MÁV tisztviselő állomásozott. 1904-ben öltötte magára a premontrei novíciusok fehér ruháját. Simonffy Jenő, a rend kisébői prépost-prelátusa volt egyik kurzustársa. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte s természetrajz-földrajzból szerzett tanári oklevelet. 1908-ban szentelték pappá s a következő évben rendi eljöljárói a szombathelyi gimnáziumba helyezték, ahol életének javarészt töltötte, mint igazgató-házfőnök (1941-47) és mint a Premontrei Diák-szövetség „spiritus rektor”-a. 1947-ben Csornára került mint alperjel és az újonnan alapított csornai gimnázium igazgatója lett. A rendnek 1950-ben történt feloszlása után Budapestre költözött, ahol életének utolsó 18 esztendejét töltötte 1968. április 16-án bekövetkezett haláláig.

Pákey (Pauer) Arnold halálával a rendnek egy egész korszaka zárult; amit Petronius jelenthetett a régi Rómának, az volt Pákey Arnold a csornai rendnek: megjelenése elegáns, modora nyájas, tetőtől-talpig úri-ember volt. Paptanári munkáját lelkiismeretes gondosság jellemezte. Tanítványai sorában Mindszenty kardinálissal az élen a vasmezei intelligencia színe-java található. A szombathelyi értesítőben megjelent botanikai értekezései komoly szakfelkészültségről tettek tanúságot. Igazi lelki profi, szilárd karaktere 1950 júliusában nyilvánult meg teljes nagyságában: az utolsó pillanatra a helyén maradt. Amikor barátai sürgették, hogy éljen a rendfőnöki engedéllyel és helyezze magát biztonságba, azt válaszolta: „A jó Isten sok szép napot engedett megérnem ezen a földön; az Ő kezében vagyunk; mártíromságtól nem félek; legyen meg az akarata; nem megyek.” Amikor végleg elment s az élők sorából eltávozott, azzal a tudattal tehette, hogy öreg szolgáját hívta az Úr. R. I. P.

Keresztesy Parker L.

HÁROM PREMONTREI HALOTT

Dr. RÁDAY JENŐ SEBESTYÉN. 1890. jan. 9-én született Szegeden. Teológiai tanulmányait a Pázmáneumban végezte. Mint fiatal teológiai tanár a rend budapesti főiskoláján tanított és volt a növendékek prefektusa. Jászóvárnak Csehszlovákiához csatolása után Csornán volt magiszter és teológiai tanár. Szívvel-lélekkel volt Szt. Norbert fia és lelkiségének közvetítője növendékei és tanítványai előtt. Rendje iránti lelkesedésből újra betelepítette Magyarországra a premontrei nővéreket és Külsővaton szerzett letelepedésükhöz püspöki engedélyt és szerény hajlékot. Az 1950-es szétszórás után a veszprémi egyházmegyében lelkipásztorként működött és Bakonygyepesen élt haláláig csendes visszavonultságban. 1968. december 31-én hunyt el.

Dr. BUCZKÓ JÓZSEF EMIL. 1893. szept. 18-án született Jászberényben. Mint fiatal tanár először Kassán tanított. A magyar gimnázium megszüntetése után a rend újonnan létesített gödöllői gimnáziumának lett első természettudományi tanára és szertáranak megalapítója. Még kassai tanár korában kapcsolódott bele az akkor még fiatal cserkészmozgalomba és folytatta ezirányú működését Gödöllőn. Ő alapította meg a gimnázium cserkészcsapatát is. Ifjúsági szervezőképességét elismerte az országos Cserkészszövetség és ellenőrzőtisztjének választotta meg. Kassának 1938 őszén Magyarországhoz való visszacsatolása után az újra megnyílt magyar rendi gimnázium igazgatója lett. Mint ilyent hurcolták el a megszálló csapatok kétésfél éves kényszermunkára. Fogságából visszatérve nem maradhatott a Felvidék magyar lakta részén. Csehszlovákiában kapott mint lelkipásztor működési engedélyt a Romániából odatelepített szlovákok papjaként. Idős kora és tört egészsége ellenére kemény munkával tanulta a szlovák nyelvet, hogy híveinek lelkiatyja lehessen. Nyugdíjban menetelerek kegyként engedték meg, hogy Jászón élhessen csendes visszavonultságban. Ott halt meg szívszélhűdésben 1969. augusztus 4-én és az ősi rendi temetőben nyugszik.

BERKOVICS LAJOS ERNŐ. 1893. február 9-én született Sárvárrott. Ő is mint fiatal tanár először Kassán működött. Onnan került át Gödöllőre a matematika és fizika tanárának. Kiváló gazdasági érzéke miatt a gödöllői település gazdasági ügyeit vezette. Kassa visszatérte után Kassán működött, mint tanár, majd onnan kiutasítva Gödöllőre került vissza tanárként a rendi iskolák államosításáig. Ettől kezdve mint lelképásztor működött részben szülőfalujában Sárvárrott, majd Ráday Sebestyén betegsége miatt, mint segítője Bakonygyepesen haláláig. Ott is halt meg 1969. augusztus 14-én.
P. K.

MATESZ LÁSZLÓ
Kácsi plébános
1928 — 1969

Balkányi, geszterédi, szendrői, jászladányi, egri működés után lett plébános Kácson, 1968-ban. Fiatal kora óta sokat bajlódott a szemével. A panaszok forrása — mint a boncolásból kiderült — agydaganat volt: ez és az ezzel összefüggő szívgyengeség okozta halálát 41 éves korában. December 3.-án hunyt el. Elsején még látszólag egészségesen látogatta meg pap-barátját. Elvégezték egymásnál gyónásukat, majd a papi hivatás teológiai kérdéseiről beszélgettek. 3-ára virradóan hányinger kínozza, nagy gyengeségben mondta el utolsó — hajnali-miséjét. Mivel gazdasszonya nem volt, a harangozó feleségét kérte meg, segítsen neki a házi teendőkben ezen a napon. Délelőtt jobban érezte magát. 1/2 1 tájban, amikor az asszony éppen visszajött, hirtelen rosszul lett és kb. 1 óraker meg halt. A bükkábrányi plébános autón érkeve még idejében részesítette a szent kenetben. — A halálutásában kissé eltorzult arca a koporsóban már kisimult, mosolygós volt. Végzetes betegsége lefolyását meggyorsította nagy lelkiismerettel végzett sok munkája és egy züllött hívének ismételt, életveszélyes zaklatása.

Kácsi hívei éjjel-nappal imádkoztak koporsója mellett, amíg át nem vitték szülőfalujába, Tornaszentjakabra. Itt először öreg szülei házában, majd a templomban ravatalozták fel. A hónap első péntekén szülőfaluja plébánosa, első szombatján egy falubelije misézett ravatalánál. A temetési szertartást dec. 6-án Brezanóczy érsek végezte. Szép beszédében úgy méltatta a megboldogultat, mint egyik legkiválóbb papját. Mintegy 50 pap jelent meg a temetésen, szülőfalujának népe és igen sokan a kácsi és előző működési helyeinek hívei közül, a korán beállt télies idő ellenére.

(István pap-bátyja beszámolója)

Egy plébános írja:

Igen jó hasznát vettem egyik rekollekcióm szentségimádási óráján a Szolgálat husvétii számának . . . A mi itthoni katolikus irodalmuk igen vékony és talán nem is elég modern. . . . Legyen áldozatos továbbra is azok irányában, akik nagyon igénylik a komolyabb irodalmat.

A Szolgálat mindkét számában meghatott a „Halottaink” rovat. Együtt, az egész világról összegyűjtve a magyar papi halottak és a külön nekrológok . . . Mennyi szép papi jellem, kiválóság került itt, csak ebben a két számban is sorra . . .